

CUPRINSUL

- Horia Teculescu* : Un ziditor de suflete: Virgil Onițiu
(Cont.)
- I. D. Condurachi* : Formarea vechiului drept românesc nescris (Cont.)
- Candid C. Mușlea* : Nicolae Baiul (1782—1855)
- S. Tamba* : † Maria Cunțan
- Redacția* : Centenarul „Casinei Române”
din Brașov

Partea literară

- Al. Ceușianu* : Craiul munților. Poem dramatic.
Actul III. (Sc. VI-IX)
- Al. Lascarov-Moldovanu* : Flori creștine
- Dumitru Olaru* : Vedere
- Horia Petra-Petrescu* : Crăciunul învățatului
- Gh. Tulbure* : Mătușa Gherghina
- Sextil Vodă* : Lumi astrale
- Gh. D. Banu* : Prietene...
- Ioan Diaconu* : Iarna
- Marin Negrea* : a) Azi b) Vis
- S. Tamba* : Din stânga și din dreapta.
- Ax.B., M. B., Amar.* : Dări de seamă și Note

280068

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele permise la redacție nu se
înapoiază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătinindu-se tipogra-
fiei numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare.
În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei
a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea
abonamentului.

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista
gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările permise la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revisteior ce ni se trimit decât în măsura reci-
prociității.

Lucrările și revistele permise la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22
Anul VIII. Ianuarie-Februarie 1936 No. 1.

Un ziditor de suflete Virgil Onițiu (1864—1915)

de Horia Teculescu

V.

Lăsați-ne să înălțăm privirea senină a tinerimii la splendoarea poetică a poporului elin, la virtutea clasică a cetățeanului roman, lăsați-ne să-i purtăm gândul avântat la măreția trecutului și la speranțele viitorului, lăsați-ne să le întărim inima prin puterea credinței în Dumnezeu, lăsați-ne să-i dăm tinerimii merindea idealismului, pen-truca în goana de avere a vieții moderne să nu devină o stârpitură egoistă, ci un muncitor inteligent și nobil, stăpân, iar nu rob al banului.

V. Onițiu

Neuitate vor rămânea zilele de'ncheierea anului școlar la liceul din Brașov. Discursul rostit atunci de cărmuitorul școalelor avea un farmec deosebit. Figura lui decorativă apărea la tribună cu o maestrate rară, iar vorba se revărsa caldă, convingătoare și plină de vraje. În fiecare frază vibra un suflet mare și palpita o credință neclătinată. Cuvântul începea rar, se pre-gătea atmosfera pentru problema de lămurit, urca într'o argu-mentare de-o disciplină logică cristalină, culmina în incandescența unui sentiment și se frângea coborînd în concluzii definitive.

Grija de-a varia problemele, oroarea de repetiții și repulsia față de locuri comune, de banalități, îl făcea să fie totdeauna original și pătrunzător. Inflorindu-și discursurile cu expresii din Biblie, cu reminiscențe din popor și cu simbolicalul poveștilor noastre, pe cari le interpreta cu măiestrie, directorul dela Brașov a rămas mai ales în această ipostază în amintirea elevilor săi.

Exercițiul oratoric și l-a făcut din tinerețe. Nimic șovăitor și nici o stângăcie în prima lui pășire, ca teolog la Sibiu: „Cuvânt la Sf. Andrei“ (Musa, 1884/85 Nr. 2). El prezintă o limpede înfățișare a faptelor marelui arhiereu Șaguna, luptător pentru a „ridica vaza bisericii și națiunii române“, care „nu avea nici un drept în această țară, decât poate acela de-a suferi și de-a fi numai prigonită“. Lupta pentru drepturile neamului domina conștiința tânărului teolog și'n cuvântul lui vibra o fărâmă din sufletul lui G. Lazăr, care, din același loc, cu 70 de ani mai înainte, arăta prigonitilor iobagi că au și drepturi, pe lângă datorii, fapt care l-a făcut să ia poteca pribegiei peste Carpați.

Răsfoind anuarele liceului din Brașov, discursurile directorului ne stau mărturie despre vrednicia omului care a fost la culmea chemării.

În anuarul din 1899, cuvântul rostit la 'nmormântarea prof. V. Glodariu este o dovadă că știa să 'ncunjure banalul, vorbind despre profesorul a cărui icoană avea să rămână „o senină amintire, un viu îndemn la lupta pentru lumină“, pentru că și-a pus „comoara sufletului în folosul obștei“.

În anuarul din 1901 găsim discursul rostit în preziua serbării jubileului de 50 ani dela 'ntemeierea acestui „templu de lumină“. Preamărind truda înaintașilor, arată că lumina nu a putut birui întunerecul până când toți Românii din Brașov și jur nu și-au întins mâna frățească în această luptă. Din fapta lor răsare îndemnul pentru cei de azi: „Luptători ai luminei, dați-vă mâna și, umăr la umăr muncind, isgoniți duhul neștiinței și al întunerecului!“ Dar unirea frățească i-a dus la biruință pe întemeietori numai prin însuflețirea pentru ideal. Acești pereți, spune Onițiu, ne spun zilnic: Cultivați idealurile, luptați pentru ideile nobile; cel ce urmărește fără preget și fără șovăire un ideal, trebuie să învingă. Și, pentru ca lupta voastră pe pământ să nu fie zadarnică, credeți, credeți în Dumnezeu!

Școala noastră, spune Onițiu în discursul ținut cu prilejul jubileului, s'a născut din entuziasmul idealist al unei generații cu inimă fierbinte pentru interesele mari obștești, iar elevii noștri se distig „prin sârguință de fier, inimă caldă, cuget curat și prin inteligența firească a Românului“. Tradiția, zestrea de glorie a acestei școale, se manifestă prin „însuflețirea pentru ideal, în sentimentul comun al școalei cu poporul și cu biserica, în zelul neprețat de muncă pentru lumină, în abnegațiune, jertfă și fermă credință în Dumnezeu“. Un astfel de trecut, încheie el, nu poate fi decât începutul unui mândru viitor.

Urmărind anuarele, căci în ele se oglindesc frământările unei școale, iată-l pe Onițiu cuvântând la înmormântarea înțeleptului profesor I. Popea, răspândind o mângâiere senină, și la încheierea anului școlar 1901 (anuarul din 1903). După ce se răsbolește discret cu cârmuirea vitregă a statului de atunci (Deziza școalei fiind creșterea religioasă și cultura națională „din această tablă sfântă de legi nimenea nu va putea ceda nici o iotă“), răspunde răs-picat și cu energie presiunilor guvernului, afirmând, că ademenirile, amenințările, primejdiile chiar de vor crește „nu pot să ne clintească din calea noastră ; din contră, ne vor face mai tari, mai vigilenți și mai rezistenți“. Năzuința școalei trebuie să fie spre progres, nota esențială a instituțiilor de cultură bine așezate și bine conduse, iar grogresul este nelimitat și etern, ca și vremea. Pașii uriași, zice el, cu cari înaintează omenirea, pe toate terenele, au deschis orizonturi nouă și pentru viața școlară. Deaceea, folosește prilejul de-a lămuri : problemele școalei moderne.

Cu ce arme va înzestra ea pe viitorul membru al societății ? Sunt școli speciale cari au menirea de-a pune arma luptei economice în mâna viitorilor cetățeni. Problema școalelor de cultură generală este de a crește tânăra generație și a o înzestra cu acele calități, cari s'o facă cu puțință, pe de-o parte, de-a continua lupta culturală a veacurilor (problema istorică), iar pe de altă parte a-și împlini rolul ce-i va veni în lupta vieții moderne (problema actuală). Problema istorică va cere dela școală să sădească idealismul în inima fragedă a elevilor, iar problema actuală va cere ca școală să deprindă pe elevi la iubirea muncii serioase, fiind considerată azi munca drept pri-

mul isvor al avuției individuale și naționale. Așadar, avânt idealist și dragoste de muncă, iată ce au să ducă, în goana vieții moderne, elevii din școlile noastre. Dar spiritul utilitarist modern vede în școală un mijloc „pentru a ajunge la blidul cu linte al vieții“, munca școlară devine „o vânătoare după un certificat“, care nu e considerat ca un document despre gradul de cunoștințe și de noblețe etică a tânărului, despre gradul de capabilitate de-a participa la munca obștească a lumii culte, ci o hârtie de valoare, la care să poți tăia o viață întreagă“. Spiritul utilitarist modern are o influență dezastruoasă asupra școlii, căci părinții nu mai caută școala unde tinerii se 'ndeletnicesc cu muncă serioasă, care nu se mulțumește cu aparențe de cultură și care face o severă selecțiune între cei capabili de a fi continuatorii luptei culturale a omenirii și între cei neche-mași pentru o astfel de problemă“, școala în care scopul suprem să fie nobilitarea inimii, îmbogățirea minții, înarmarea pentru lupta vieții cu forțe intelectuale și morale.

Nu am fi la înălțimea chemării noastre ca școală, zice Onișiu, dacă nu ne-am ridicat glasul cu toată energia împotriva acestor ecrescențe periculoase ale spiritului modern. Ele arată evident, că spiritul materialist duce la absurd și nu poate fi soarele conducător al vieții culturale a omenirii. Precum idealismul absolut, care nu ține seama de condițiile materiale ale realității, nu poate fi farul vieții popoarelor. Calea de mijloc este și rămâne și aci calea de aur. Școlile noastre sunt chemate, în acest timp al materialismului, să țină cu mână tare steagul candid al idealismului, fără de care nu este avânt, nu este fericire adevărată pe pământ.

Era un om al realităților, cu toată dragostea lui de ideal. Iși da seama nu numai de înțeleapta îndrumare a școlii, ci și de necesitățile materiale. (Se cere, dar, aer și lumină mai multă în clase, mai puțin praf, iar lipsa unui internat este o rană deschisă a școlii noastre).

Apoi, constată el, cu multă dreptate: Cu cât vom ușura profesorului sarcinile grele ale grijilor de existență, cu atât sufletul lui va primi liniștea și seninul indispensabil, fără de care munca lui de creștere, în școală, nicidecum nu va produce roadele dorite. Un suflet îngândurat, comprimat de povara greută-

ților de existență, o fire moroasă și descurajată nu contribuie la educația tinerimii. Sufletul profesorului trebuie să fie ca un far aprins de lumină vie și clară, inima lui plină de o caldă văpaie, care să ridice și să înalțe pe elevi.

Iar, fiind condițiile de trai asigurate, se vor îndemna mai mulți pentru această carieră și, astfel, se va putea face selecția celor mai distinși. Iată omul cu spirit de prevedere și cu adevărată conștiință profesională, care se gândea ca, peste 50 de ani, urmașii să nu se rușineze la vederea generației de epigoni, după epoca mare a entuziaștilor înființatori. În discursul ținut la încheierea anului școlar 1902/3 (anuar 1904) pune problema recunoștinței, în prezența celor cari au terminat liceul de 10 ani și'n mijlocul muncii și-au adus aminte de „poezia senină a anilor de școală“, întoarcerea lor este un „moment înălțător de nobilă recunoștință. Voința nestrămutată“ „de a răsplăti cu bine binele, de care ne-am împărtășit“ este virtutea recunoștinței, care isvorește dintr'un sentiment de stimă și iubire devotată. Din recunoștință derivă o serie de virtuți: iubirea de părinți, de educatorii noștri, iubirea de neam, etc. În urma recunoștinței rămâne în suflet „o mângăiere dulce, o mulțumire senină“.

La'ncheierea anului școlar 1904/5 (anuar 1906) pune interesanta problemă: Schimburi de școlari din punct de vedere pedagogic. Sprijinindu-se pe constatarea lui Spencer (Despre educație), că lumea se desinteresează de chestiunea care ar trebui s'o preocupe mai mult: creșterea copiilor, că se'ngrijește de superiorizarea raselor de vite, dar nu și de educația copiilor, cea mai grea misiune de pe pământ; folosește prilejul de-a deștepta interesul părinților pentru problemele de educație.

Arta creșterii copiilor, zice Onițiu, n'ar fi la nivelul vremii, dacă nu s'ar întemeia pe intuițiunea directă a vieții și a naturii. Acesta e idealul (luceafăr conducător, pe care vecinic să-l avem în vedere) pe care nizuim să-l realizăm, măcar în parte, prin excursiile școlare. Ele trebuie să fie un mijloc obștesc de'nvățătură, nu un privilegiu al celor bogați, căci serviciul ce-l aduc educațiunii este imens. Pentru a învinge împrejurările grele, schimbul de copii între părinții de aceeași situație socială, din diferite orașe, ar fi „puntea de aur peste bolta aceasta a sărăciei“. Acest fapt, îndeosebi pentru Români, ar contribui la cu-

noașterea reciprocă și la unificarea limbii literare. Pe lângă aceasta, ar putea avea pentru noi un rost deosebit (pe care nu pot să-l analizez aci cu deamănuntul), căci nu trebuie să neglijăm nici una din căile cari duc „la ținta dorită de noi toți“....

Inzestrat cu un optimism viguros, om al realităților, strecoară, cu discreție, idealul neamului și roagă pe părinți să lapede „prejudițiile și sfiala înăscută față de tot ce e nou“, învingând pledecile, căci „fără greutate nu s'a putut realiza nici o chestiune mare. Greutățile sunt pentru ca să le învingem și nu pentru ca să ne înspăimânte. Voința tare și stăruința fără răgaz învinge orice greutate“.

Conștiința de dascăl îl îndeamnă să pună mereu noi probleme, nu să vânture pleava de banalități. Astfel, la'ncheierea anului școlar 1905/6 (anuar 1908) limpezește chestiunea orientării profesionale, alegerea unei cariere, strivind două prejudiții primejdioase pentru Români. Dă câteva îndrumări sănătoase, ținute „în privazul practicității“. Intre altele, sugerează părinților să'ndrepteze pe copiii mai puțin dotați spre meserii, iar aceia dintre absolvenții noștri, zice el, cari sunt mai talentați, mai muncitori și mai cu dragoste de neam să între la teologie, ca să se facă luminătorii cu crucea'n frunte ai iubitului nostru popor.

Sunt atâtea prejudiții, atâtea păreri greșite răspândite între elevi și părinți, în cece privește școala, zice el la'ncheierea anului școlar 1906/7 (anuar 1908), încât am sentimentul că nu rătăcesc pe cărări greșite, dacă stăruesc și de astădată în combaterea lor. Se spulberă părerea rătăcită, că unele obiecte de învățământ sunt de prisos, sau nefolositoare, precizându-se rostul liceului ca școală de cultură generală, idealul educației fiind: Cultivarea armonică a elementelor vieții materiale și ale vieții intelectuale. Și, deși stăruie asupra utilității tuturor materiilor de'nvățământ (matematica și filosofia „disciplinează gândirea și o înzestrează cu puterea covârșitoare a clarității logice“), se arată mare admirator al culturii clasice, care dă societății pe cei idealști și entuziaști, generoși și desinteresafi: Cine nu a pătruns în vraja culturii antice, nu va înțelege noima și rostul culturii de azi, nu poate să aibă sentimentul istoric al evoluției

noastre culturale... va fi lipsit de însuflețirea pentru ideal și cu orizontul îngust.

La'ncheierea anului școlar 1909/10 (anuar 1914), în prezența seriilor de bacalaureați din 1895 (Sextil Pușcariu, I. Scurtu) și 1900 (Oct. Goga, I. Lupaș, Il. Minea, T. L. Blaga) rostește unul dintre cele mai frumoase discursuri, de neuitat pentru cei cari l-au auzit și, în culminațiile de farmec verbal, i-am văzut privirea ațintită asupra Cântărețului pătimirii noastre, în care a văzut, fără'ndoială, pe voinicul din poveste, întors la bătrânul împărat cu ulciorul de apă vie, din isvorul tinereții fără bătrânețe. Niciodată n'am înțeles mai bine rostul de primenire a societății, prin generațiile tinere, și necesitatea tainicei legături între ele.

Drumași munciți pe căile grele ale vieții, zicea el, aici găsiți un scurt popas de recreație, de reîntinerire și de reînvi-gorare, iar școala-și strânge puteri nouă din dragostea și recunoștința voastră. Și cum vă văd aici reveniți din depărtări necunoscute, gândul meu sboară în lumea minunată a basmelor noastre, această poezie plină de vrajă, acest vis încremenit al sufletului poporului românesc, în care înțelesuri adânci se învălesc în haina poveștii cea țesută din fire de rază, cu alesături de pietre nestemate, scăpărate din lumina bolților cerești. Bătrânul împărat și-a trimes fiii pe celălalt tărâm, în lumea tainelor, în viață, ca să-i aducă un ulcior de apă vie din isvorul tinereții fără bătrânețe. Multe rânduri de voinici nu s'au mai întors, niciodată! Tărâmul celălalt i-a mistuit, fiindcă au uitat în goana lor de sfaturile înțelepte ale bătrânului împărat și au căzut în cursa ispitelor fără samă; abătându-se unii de pe drumul cel bun, au rătăcit pe cai rele și s'au prăbușit în prăpăstii; alții, scârbiți de atâta treapă... și-au pierdut credința și s'au așezat la margini de drum, fermecați de grămezile de aur și de argint presărate în cale de aleanul neîmpăcat al scânteii cerești din sufletul omului. După ani de zile se'ntorc.. e sărbătoare mare. Din muți chemați, puțini au fost aleși! Alaiul sosește, un voinic descalecă și'ntinde bătrânului împărat un ulcior cu apă vie din isvorul tinereții fără bătrânețe. Și minunea se săvârșește. Împăratul a întinerit, iar stolurile de dușmani, ce-i pândeau împărăția, se risipesc în vânt. Binecuvântați să fiți,

încheie el, drumași tari în credință și nobili prin iubire, cari nu v'ați pierdut pe cărările încâlcite și ispititoare ale vieții, binecuvântați să fiți pentru tinerețea și puterea ce ne-o aduceți, binecuvântați să fiți, pentrucă, biruind vremelnicia omenească, ne-ați întărit credința în vecinicia acestui lăcaș românesc de cultură ! Fiți pilde vii celorlalte stoluri de voinici ai culturii românești. pe cari îi trimitem an de an în largul lumii, ca, văzându-vă pe voi, să nu piardă credința și nădejdea și să lumineze cărările vieții unui neam vechiu, pacinic, cinstit și cuminte, care i-a crescut cu mult amar și din multă sărăcie, tocmai ca să aibă dela ei : lumină din lumină !

În discursul rostit la încheierea anului școlar 1911/12 (anuar 1914) arată rostul internatului școlar, adăpost sănătos, de curățenie ideală și de ordine exemplară, care să înlesnească lupta pentru carte și biruința asupra ispitelor multe ce așin calea unui tânăr. Splendida clădire era ridicată, inițiatorul își vedea visul realizat, profeția dela punerea pietrei fundamentale s'a'mplinit : în salele luminoase și senine, acum mișună un roi vesel, harnic și sănătos de fiii ai neamului nostru.

Adevărat suflet de conducător, schimbând cu'ndemânare culmile de gândire cu adâncurile realității, iată-l din nou îndrumându-și prin elevi neamul : valoarea noastră, zice el la'ncheierea anului școlar 1912/13 (anuar 1914), se socotește după bogăția de lumină ce știm s'o răspândim în jurul nostru din învățăturile agonisite, nu după măsura în care suntem „dobă de carte“. E atâta întunerec în poporul nostru, încât chiar și lumina slăbuță a unui licuriciu intelectual poate să contribue la risipirea lui. Deaceea, fiecare tânăr, în satul lui, va putea „să lumineze senin și frumos“; deschizându-și sufletul va răspândi în jurul lui lumină, deprinzându-se de acum cu chemarea impusă fiecărui Român cu carte : de-a contribui, din toate puterile sale, la luminarea și înălțarea neamului său.

Propășirea vremii îi punea noi și noi probleme. Iată-l, la încheierea anului școlar 1913/14 (anuar 1915), lămurind atitudinea școlii față de mișcarea sportivă. Igiena a luat în stăpânire pedagogia zilelor noastre, deci, zice el, să urmărim valoarea igienică a sportului ca factor de educație a tinerimii. Astfel, se

arată mai întâi avantajile: Sportul produce în om o plăcere senină, o mărire a energiei de viață, un echilibru sănătos între forțele sufletești și trupești, o învioreare sufletească, o potențare a conștiinței de sine, a simțului de onoare și demnitate... desvoltă sentimentul social și simțul de disciplină. Apoi, se combat sporturile cari cer încordări prea mari, acrobatismul, etc. Constată superioritatea călătoriei pe jos, privită de medici și pedagogi ca sportul cel mai sănătos, mai potrivit pentru tinerimea școlară, mai fortificator trupește și mai înseninător de suflet. Să sprijinim, dar, mișcarea sportivă, dar în cadrele igienice-pedagogice, prevenind relele.

Ultimul discurs al lui Onițiu a fost ținut la începutul anului școlar 1915/16 (anuar 1916). A avut, poate, un presentiment că nu va ajunge să-l țină la încheierea anului, cum îi era obiceiul. Acest discurs este un imn închinat muncii și încrederii în viață. În preajma morții, marele apologist al faptei, a cărui viață a fost o adevărată luptă pentru dovedirea bucuriilor muncii (Hendrik de Man: *Der Kampf um die Arbeitsfreude*, 1927), își spune ultimul cuvânt. Ca împăratul din poveste, zice el, sufletul meu cu un ochiu zâmbește, iar cu celălalt plânge. Sunt vesel când mă gândesc la râvna voastră mare pentru lumina de carte și pentru îndreptarea moravurilor, însă mă'ntristează pustiul ce s'a lăsat peste casele și capetele celor mai mulți. Dar oricât de mare să fie jalea ce ne-a năpustit, nu trebuie să ne lăsăm striviți de ea. Noi caută să fim mai tari decât ea. Tăria aceasta s'o căutăm, înainte de toate, în poveștele legii creștine, iar apoi în muncă. Profetic sună ultimul lui apel către tinerime: Indemnați-vă unii pe alții la stăruință și la muncă. Faceți școala asemeni coșniței de albine, al cărui zumzet de muncă neclintită să înveselească auzul tuturor oamenilor de bine și să alunge durerile chinuitoare ale lacrimilor din jurul vostru. Lăpădați de pe voi haina urâtă a lenei... Vă îndemn, dragii mei, iară și iară să călcați în picioare șarpele veninos al trândăviei, vă îndemn să vă ridicați inimile la Dumnezeu, rugându-L să vă întărească în gândul bun ce s'a sălășluit în sufletul vostru și să vă ajute ca până la sfârșit să nu pierdeți drumul drept pe care azi porniți.

VI.

Individualitatea noastră națională este rezultatul veacurilor de dureri și de lupte. Cum vom desvolta-o noi, cum o vom aduce la cel mai înalt grad de perfecțiune, dacă în sufletul nostru se va furișa indiferentismul față de trecutul neamului? Fără cunoașterea acestui trecut, trebuie neapărat să între pe căi greșite cultivarea individualității noastre naționale, cultura noastră națională.

V. Onițiu

Cred că, în împrejurări prielnice, Onițiu ar fi putut ajunge un valoros cercetător al literaturii. Din paginile cari ne-au rămas, se poate observa că avea pregătire în această direcție, avea spiritul critic necesar, metoda de muncă, precizia științifică și cultul trecutului, care-i da pasiunea pentru cercetări. Dar, realitatea românească îl chema în altă parte; tragedia maioreșciană, de renunțare la sborul mai înalt de gândire, se repeta. El a trebuit să între în praful clasei și în birocrațismul ucigător de inspirație și stânjenitor al pasiunii de cercetări, dupăcum însuși ne va spune în câteva pagini prețioase din manuscrisele sale nepublicate.

„Notițele din istoria școalelor“ (anuar 1896), studiul despre „Ființa, originea și istoria limbii române“ (manual de cl. IV. liceală, Brașov, 1894), cercetările despre literatura poporană (Straturi în poezia noastră poporană) publicate în revista Vatra (1894), studiile din volumul „Din cele trecute vremi“ (1912), manuscrisul de „Istoria literaturii române“ (1909) și câteva încercări publicate, ne sunt mărturia străduințelor lui în această direcție.

Ca și în celelalte manuale școlare, în cel de Limba română (cl. IV.), după propria mărturisire, nizește să facă materia „interesantă și accesibilă intelectului unor școlari“, dă cunoștințe reale și cât de puține teorii nesigure, noțiuni elementare, nu un sistem științific. Scris limpede și sobru, studiul îndeamnă la

păstrarea dragostei de limbă și, prin ea, de neam: „Limba dacă o schimbi cu alta, sau o pierde un popor, se șterge el însuși dintre popoare, sau se schimbă cu desăvârșire“.

Din tinerețea lui ne-a rămas luminosul studiu: „Naționalismul în literatura română“, publicat în revista scrisă cu mâna „Musa“ (Nr. 7, 1884/5) a teologilor dela Sibiu. Desvoltarea literaturii, scrie el, este determinată de împrejurări istorice și sociale. De asemenea, ideile dominante ale veacului străbat în literatură. Veacul al XIX-lea fiind era naționalismului, literatura stă sub influența directă a principiului național, care impune ideea națională în întreagă viața intelectuală a popoarelor, în literatură, în artă, în cultură. După aceste considerații împarte literatura noastră din veacul XIX în: Era naționalismului unilateral, sau fals (până la apariția Convorbirilor Literare, 1867) și în era naționalismului adevărat, dela ivirea direcției noi în cultura românească, în frunte cu Titu Maiorescu. Apoi, sunt lămurite principiile lui Maiorescu, ale cărui „Critice“ sunt citate și ale cărui directive sunt prezentate ca salvatoare pentru literatura și cultura noastră. Aproximarea de limba poporului, cunoașterea complexului de însușiri și aplecări comune unei națiuni, a caracterului național, părerea că poporul este „osia vieții noastre naționale“, iată în ce culminează principiul naționalismului adevărat și orientează literatura pe calea cea dreaptă. Căci, în vârtejul popoarelor vecine, încheie el, numai principiul național bine înțeles și aplicat, ne poate asigura un rol mai însemnat.

„Straturi în poezia noastră poporană“ (două conferințe) formează contribuția cea mai interesantă a lui Onițiu la cercetările noastre literare, încercarea de-a da o clasificare cronologică a literaturii poporane. D-l G. Adamescu (Istoria literaturii pg. 19) reliefează valoarea acestei clasificări: „Desigur că în punctul de vedere cronologic, propus de V. Onițiu, este o mare parte de adevăr“.

În introducere constată, că păstrătorul trainic al rasei este poporul, numai el a rămas „din toate sguudirile vremurilor“, pe când pe ceilalți „uraganul vremurilor i-a suflat ca pe niște fulgi de păpădie și i-a îngropat în marea uitării“. De aci importanța studiilor de folclor, căci poporul este într'adevăr depozitarul

sacru a tot ce are o națiune, este arhiva vie a istoriei sale literare. Constatând că în trecut creațiunea poetică a poporului a fost mai bogată, autorul urmărește straturile istorice ale epicei poporane. Deosebește patru epoci, patru straturi istorice : al păgânismului, al creștinismului, al eroilor și al haiducilor.

Din primul ciclu face parte : „Soarele și luna“, din colecția G. D. Teodorescu. Analizând fondul acestei creațiuni și făcând etimologia cuvântului „Sânziana (sfânta Diana ; deși Voltaire a zis că etimologia este o știință în care vocalele nu au nici o însemnătate, iar consonantele și mai puțină), datează originea ei din epoca de credință păgână romană (sec. II.—IV.). Dar, în această poezie, pe lângă elementele pur păgâne, sunt și creștinești (păgânismul primește un vâl creștinesc), cari sunt din stratul al doilea (sec. IV, V și VI). Mai ales colindele oglindesc această epocă de luptă între păgânism și creștinism, d. ex. Colindul Arhanghelilor, din Colecția Teodorescu. Din epoca a treia avem baladele : Mihu Copilul, Grue Grozovanul și Toma Alimoș (sec XIV—XVI), iar din epoca a patra : Codreanul (sec. XVII și XVIII), deosebit și esteticește și istoricește de celelalte tipuri.

Tot în această cercetare literară se mai face o precizare de valoare, privitor la răspândirea poeziei poporane. Oameni aleși, cu daruri deosebite, cu temperament poetic mai fin și cu o memorie mai bună, reproduc o poezie auzită, nu cu deosebiri de fond, dar de formă, pentru că au întorsăturile lor de vorbe, de fraze, de imagini. O reproduce, dar, cel cu dar deosebit de versificare, care poate improviza sute de versuri pe o temă dată. La adunarea națională din vara anului 1883, la Sibiu, ne povestește Onițiu c'a fost un țăran bătrân, înalt, cu fruntea frumos boltită, cu ochii veseli și plini de viață, care a rostit două toasturi, improvizate cu o ușurință uimitoare, din câteva sute de versuri. Versul curgea neseecat din inima lui. Un astfel de om nu-și va bate capul cu învățarea verbală a poeziilor epice, auzite de la alții, ci-și va însemna cuprinsul, poate și numele persoanelor, părțile mai caracteristice, iar forma i-o va da el în momentul când o rostește, și de câte ori va rosti-o, o va spune altfel. De aci provine mulțimea variantelor, iar schimbarea formei este una din notele caracteristice în poezia poporană.

O istorie a literaturii, pe acele vremuri, trebuia să suplimentască și lipsa studiului de istorie națională, care nu se putea face. Deaceia, încerca ea lui Onițiu de-a scrie „Istoria literaturii române“, nu ne va mira dacă ține mai mult seama de trecutul nostru politic și cultural. Istoria literaturii o concepe ca o știință care prezintă, în ordine cronologică și în mod sincronistic, tabloul cel mare al dezvoltării literaturii unui popor. Ea nu va indica numai firul dezvoltării literare, ci va trebui să clarifice cauzele schimbărilor, deci va nuzi să dea un tablou clar istoric, care să servească drept fond deslușitor al diferitelor faze literare. Criteriul împărțirii în epoce fiind marile schimbări în existența noastră etnică, deosebește: Epoca substratului roman (—700; termenul substrat este, evident, o reminiscență din Hașdeu), epoca stratului slav (700—1560), epoca diferitelor influențe străine (1560—1821) și epoca literaturii naționale, când apar creațiunile ieșite din caracterul specific al neamului românesc. Urmează considerațiuni istorice și filologice (pag. 6—28), apoi un capitol despre poezia poporană (pag. 28—46). Epoca a doua (pag. 46 - 107) cuprinde evoluția noastră culturală. Este de remarcant faptul că influința slavonă n'o consideră dezastruoasă, ea a ridicat nivelul nostru cultural. În epoca a treia (pag. 107—192) sunt prezentate, sumar, literatura bisericească și cea poporană, cronicarii și scriitorii școalei ardelenne. Epoca a patra (pag. 192—290), este o scurtă expunere a literaturii, până la Goga și Sadoveanu, insistând mai mult asupra lui Alecsandri, accentuând importanța „Junimii“ și arătând culminația poeziei prin Eminescu, care a adunat în poezie „farmecul limbii tuturor Românilor“. Evident, sunt multe lacune. Lipsesc scriitorii de valoare (Bălcescu, Russo, Odobescu), în schimb găsim alții mai puțin importanți (Aron, Barac). E de remarcant faptul că a reliefat valoarea „Țiganiadei“ lui B. Deleanu, pe care a și editat-o, la 1900.

VI.

Pentru cine nu cunoaște și nu iubește trecutul, rămân pe veci închise și mute mormintele noastre sfinte. Pentru aceștia, eroii noștri nu ies din mormintele lor uitate, ca să ne dea puteri nouă în lupta cumplită ce trebuie să purtăm pentru ființa noastră. Aceștia vor fi șovăitori în luptă, neavând la spatele lor puterea formidabilă a vitejilor morți de prin veacuri, cari se luptă și azi și totdeauna alături de ceice-i iubesc și nu-i dau uitării.

V. Onițiu

Cârmuitorul înțelept al școalei lui Șaguna n'a 'nțeles să-și frământa sufletul numai între zidurile școalei, ci a ieșit în largul vieții românești, fiind un factor însemnat în viața Ardealului, un îndrumător social. Străduințele lui pe acest teren, de răspândire a culturii, l-au ridicat ca președinte al secției literare a Astrei, ca vicepreședinte al Societății pentru fond de teatru și ca membru corespondent al Academiei Române. Astfel, el nu a ridicat numai nivelul școalei, ci și al vieții culturale românești din Ardeal. Întâi, prin seriile de elevi cari terminau liceul, ducând fiecare câte o parte din sufletul lui, apoi prin bogata activitate extrașcolară, dezvoltată la societățile amintite, în literatură și gazetărie, și prin îndrumările date părinților, cu prilejuri festive.

Așa, la adunarea Societății pentru fond de teatru, ținută la Oravița, în 28 Aug. 1908, în discursul rostit aduce o aspră critică societății românești, analizând viața sufletească a Românilor din Ardeal și constatând rătăcirii cari au format și obiectivul criticei maioreșciane.

Trezii la conștiința de sine, zice el, și lămuriți asupra grozavei înapoieri a neamului față de înaintarea culturală a Apusului, puținii noștri conducători de pe vremuri -- căci mulțimea își continuă somnul -- au fost luați de vârtejul unui neastâmpăr, a unui impuls năvalnic de a face să dispară pră-

pastia uriașe, prin inițiative și stăruințe entuziaste. Neastâmpărul lor impulsiv, firește și cam pripit, a inițiat multe mișcări frumoase și înălțătoare, care deschideau perspective strălucite în viitor pentru fantazia lor învăpăiată, pentru speranțele lor neîngrădite. Fiind, însă, isvorite din însuflețire fără destulă cumpănire, fără de frâul realității, ele au rămas în mare parte și pentru multă vreme dorințe deșarte.

Incetul cu incetul, însă, văpaia însuflețirii inițiale începe a se potoli, judecata cumpănită începe să intre în acțiune și împreună cu ea: umbra ei nedespărțită, scepticismul. Nădejdele de ieri se distramă ca fulgii de nori la lumina soarelui și roiul nemulțumirilor crește. Pușinii conducători cari mai păstrează încă ceva din căldura potolită a începutului, rămân izolați... dar n'au ieșit biruitori scepticii, ci au rămas și mai departe la cârmă cei cu nădejde. Astfel, crizele s'au trecut și, în urma lor, s'a produs o mare schimbare în viața acestor societăți. Visătorii își coboară privirile dela stele la pământ. Această cale a ajuns tipică la noi, constată el îndurerat, dar vom isbândi muncind cu încredere în viitor, cu stăruință și îndelungă răbdare.

La adunarea aceleiași societăți, ținută la Brașov, în 18 Noemvrie 1912, dă o splendidă lecție de idealism, arătând poezia mângăetoare a faptelor sociale: Tu idealism ești care ne înalți dela pământ spre sferile mai înalte, de unde perspectiva este mai largă și de unde nu se mai zăresc toate hărtoapele și mușuroaiele realității.

Tot o aspră critică a societății românești, cu înfierarea intelectualului trădător al interesului obștesc și a prostiei care stă'n fruntea relelor dela noi, cuprinde și cuvântarea dela încheierea anului școlar 1910/11 (anuar 1914). Intelectualii, afirmă el, sunt chemați să fie conducătorii destinului unui popor, iar fizionomia lor sufletească se formează în școlile secundare, deși pregătirea lor se completează în învățământul superior. De aci însemnătatea școlii secundare, căci cum va fi temelie pe care ele o durează în sufletul tinerimii, așa va fi edificiul, intelectual și moral al conducătorilor de mâne ai vieții popoarelor. Dar este viața intelectualului de azi la un nivel ideal? Muncesc ei pentru propășirea societăților culturale? Dimpotrivă, ei sunt cu desinteres pentru cultură, sfâșiați de certuri, lacomi

de îmbogățire rapidă și jupuitori ai conașionalilor. Cauza acestor rele este egoismul, neghina din holda intelectualilor noștri. Deaceea școala și familia trebuie să stârpească buruiiana egoismului din sufletele noastre. Să cultivăm spiritul de prietinie, de jertfă a individului în fața obștei semenilor, să urmărim cu interes cald viața culturală și socială a neamului nostru întreg, să sprijinim și să dăm contribuția noastră de muncă pe terenul dezvoltării obștești, căci pilda vie este cel mai puternic factor de educație. Numai astfel tinerii, deprinși în școala altruismului, pot schimba cu timpul societatea intelectualilor noștri.

Spre aceeași pseudo-intelectuali, trădători și indolenți, se'ndreptează și vehementele apostrofe din prefața volumului de studii privitoare la limba și literatura noastră: „Din cele trecute vremi“, publicate o parte în foiletonul ziarului „Românul“, sub pseudonimul V. Gilu. De astă-dată problema este adâncită și 'n aflarea cauzelor dezertării intelectualilor; nu se mulțumește cu invocarea egoismului, ci stăruie asupra lipsei de cultură națională, care nu le crează o conștiință socială, și de aci indiferența față de frământările obștești ale neamului, fapt care trezește cumplita revoltă a dascălului dela Brașov. Și 'n această explozie, evident, sinceritatea e desăvârșită și plină de cruzime.

De multă vreme, zice el, mă supără un gând, isvorit din observații și experiențe de ani îndelungați. Cei mai culți dintre intelectualii români nu cunosc trecutul nostru literar și cultural. Crescuți, în covârșitoarea lor majoritate, la școli străine, ei ies în lupta vieții cu o cultură fără de nici o temelie istorică românească, adică fără de rădăcini în trecutul neamului. Astfel, cum ar putea ajuta la realizarea idealului colectiv: îndrumarea spre un viitor mai bun al neamului românesc? În lupta aprigă și neegală pentru afirmarea noastră culturală, unii șovăesc și-și pierd credința și mulți simt o tănuită sfială, ca niște fii ai unui neam de-a doua mână. Cauza de căpetenie s'ó căutăm în lipsa conștiinței istorice și a mândriei, cari numai din cunoașterea trecutului nostru cultural pot să isvorască. Această lipsă rupe continuitatea și unitatea stăruințelor noastre pentru cultura română. Iar cultura neamului nu este o plantă de sezon, care să nască din sămânță nouă, de-odată cu primăvara, ca să piară la toamnă. Cultura de azi e o părțică din complexul cel mare al

culturii noastre. Ea este ca un stejar puternic cu rădăcinile în trecut, cu trunchiul în prezent și cu coroana în viitor. Continuitatea și unitatea culturii, contopirea trecutului cu prezentul în evoluția culturală și întemeliuirea acestei evoluțiuni pe piatra unghiulară a trecutului, sunt condițiile sine qua non ale culturii unui neam. Iar într'alt loc (Clipe de repaus pag. 32) accentua și necesitatea cunoașterii literaturii contemporane, ca temelie a „unității noastre culturale, literare și a unității limbii noastre“.

Dându-și seama de necesitatea de popularizare a științei trecutului nostru cultural și literar, scrie cartea amintită mai sus, ca, prin ea, să stimuleze pe intelectualii noștri rătăciți la cunoașterea frământărilor de gândire și simțire ale strămoșilor și, astfel, încălzindu-se de sufletul lor mare, s'ajungă la convingerea nobilă a compensației sociale, revărsând asupra neamului mai multă strădanie decât i-a dat el, împărțându-l cu lumină de carte.

V. Onițiu n'a fost un om politic, n'a vorbit la 'ntruniri, nu s'a agitat la răspântii, n'a fost între naționaliștii de sărbătoare „dornici de eternitate și de statui visători“, cum zice Vlahuță, ci un credincios slujitor de zi de lucru al neamului. El, care era pătruns de farmecul înfăptuirilor, de ajutorul real dat neamului, avea oroare de retorii festivi, cari, terminând fraza declamatorică a dragostei de neam, începeau jupuirea nemiloasă a conașionalilor prin interminabile procese. Este bine cunoscut lumii din Ardeal acest naționalist festiv, care socotea că-și ușurează conștiința „glăsuind“ la întruniri și contribuind cu sume reduse la colectele pentru ajutorarea propășirii poporului, de pe spinarea căruia smulgea „șapte piei“.

Comprimând adâncă revoltă, bunul Român prindea uneori prilejul s'arate păcatele conașionalilor, să-i îndemne la 'ntoarcerea pe calea cea dreaptă, să le sugereze idealuri salvatoare. Era în firea lui o fanatică dragoste de neam, o dorință aprigă de afirmare românească, care uneori făcea erupție în cuvinte de foc, cum s'a 'ntâmplat la 'ncheierea anului școlar 1903/4, într'unul din cele mai strălucite discursuri, adevărat studiu despre „Pedagogia națională“, care nu a fost tipărit și din cauza căruia a fost tras la răspundere de ministerul maghiar (1904). Dar în istoria vieții sufletești a Românilor din Ardeal o așa de pătrun-

zătoare profesiune de credință, un cuvânt așa de răspicat și demn, o spovedanie așa de sinceră, rezultă dintr'o adâncă intuiție a realității. Aici nu mai vorbia profesorul, ci un dascăl al neamului, care 'ncerca schimbarea la față a sufletului românesc.

Pedagogia, zicea el, este o știință (a creșterii), întrucât ne prezintă într'un întreg sistematic rezultatul teoretic al experiențelor pedagogice. Dar, în același timp, este și o artă care constă în aplicarea teoriilor. În pedagogie știința face foarte mult, dar arta face totul. Dacă arta creșterii trebuie să pornească dela observarea individualității, ea e datoare să țină seama, în munca educațiunii, de tipul specific național, care este înrupat în firea fiecărui elev. Fiind pedagogia practică o artă, este numai firesc dacă i se impune a fi națională, este numai firesc dacă noi Românii ridicăm postulatul unei pedagogii naționale române. Căci toate artele își au tipul lor național și fiecare popor consideră drept culme a stăruințelor sale, în artă, ținta de a-i imprima acestela stampila specifică a individualității sale etnice adevăată a-i da : un caracter național original.

Primul postulat al pedagogiei române este cunoașterea complexului de însușiri fizice, psihice și morale, cari constituie tipul poporului românesc. E greu de fixat acest tip, fiindcă obiectul observațiilor este identic cu subiectul observator. „Străinii? Ce-i arde pe străini de o judecată obiectivă asupra noastră? Și în cele mai multe cazuri ei ne judecă fals, sau fiindcă nu ne iubesc, sau fiindcă ne cunosc prea puțin“. Deși rămâne o problemă fixarea definitivă a tipului ființei Românului, asupra unor însușiri obștești s'a ajuns la vederi identice : Craniul, scheletul, mușchii, nervii, organele vieții fizice la Român sunt pline de vigoare și ofer cea mai sigură bază pentru mintea sănătoasă ce-l împodobește. Inzestrat cu un trup viguros, Românul este cel mai rezistent și cel mai inteligent din fire dintre toate popoarele cari locuiesc cu el, poate, cel mai puțin instruit. El observă exact, pricepe ușor, judecă limpede și corect, e cum-pănit și prevăzător.

Defectele principale ale Românului sunt în moralul lui, rezultat al unor factori seculari de suferințe, de nedreptățiri, persecuții, umiliri și îngenunchieri. El e timid și neîncrezător, rezervat în deosebi față de străini și chiar nesincer, deoarece a

fost totdeauna strivit, neîndreptătit și hulduit, el, care și-a făcut sinteza experiențelor seculare în vorba din bătrâni: dreptatea umblă cu capul spart și capul plecat, sabia nu-l taie, el a trebuit să devină timid, neîncrezător în alții, prea puțin conștient de drepturile sale și, deci, umil.

Pedagogia românească, sistematică și rațională, aștept, zice el, să curețe sufletul Românului de buruiana relexelor deprinderi morale, ce le-a contractat în secolii de urgie și pe cari le-a păstrat și'n zilele mai senine de azi. Pe lângă exemplul viu al educatorului, care va trebui să se crească mai întâiu pe sine într-o personalitate energetică, conștie de sine și de drepturile sale, ar trebui să se țină seamă încă de următoarele: Pedagogia românească să rupă cu sistemul intimidării, căci ucide orice emancipare sufletească, orice întărire a conștiinței de sine în odraslele tinere ale neamului nostru, atât de sfoase. Trebuie accentuat mai ales la noi acest fapt, căci, sub presiunea mediului, care în țara noastră are ca principiu de viață intimidarea, intimidarea la noi este un sistem, atât în școală, cât și în viața publică. Este o deprindere moștenită și impusă de mediul care ne impresionează. Și mai este un moment psihologic care dificultează părăsirea sistemului de intimidare în pedagogia românească. Energia noastră vrând să se afirme, mediul vieții publice în care trăim, în cele mai multe cazuri, nu ne lasă să ne afirmăm. Dar ea trebuie să se manifeste cumva și, astfel, se întâmplă că această energie înăbușită se descarcă, cu toată furia, acolo unde nu 'ntâlnește aproape nici o rezistență, adică în școală și în familie, față de copii, pe cari avem datorința a-i crește.

Al doilea postulat al pedagogiei românești va trebui să fie cultul cel mai intens al iubirii de adevăr și lupta cea mai aprigă contra minciunii. Și aci, ca în toate, persoana educatorului trebuie să fie modelul viu al elevilor. Pentru a desbăra pe elevi de reaua deprindere a minciunii, pedagogul nu va cunoaște iertare. Altfel, ei nu vor ajunge în viață la puterea morală a bărbaților de caracter: să poarte cu demnitate și fără nici o șovăire urmările faptelor proprii.

Să dăm prilej ca energia, conștiința de sine și de drepturile sale, cari în germenii plăpânzi se află în sufletul copiilor,

să aibă teren de a se manifesta și afirma, este al treilea postulat. Spre acest scop, o cale indirectă este tratarea umană și dreaptă, apoi grija educatorului de a nu-și impune voința sa și procesul gândurilor sale elevului, ci să urmărească, cu răbdare, formarea acestora din partea elevilor. O cale directă ar fi conducerea rațională a gimnasticii.

Lupta de exterminare a vrajbei, cu baza ei psihologică ura și invidia, ar fi al patrulea postulat și o foarte grea problemă, mai ales că vrajbă vedem pretutindeni, chiar și între dascălii aceleiași școale. Deaceea, aci, în prima linie se cere ca să ne educăm pe noi înșine, noi cei mari. Până când nu se vor îndulci raporturile dintre noi, în viața publică și în cea particulară, școala nu va putea face aproape nimic în acest punct.

Formarea vechiului drept românesc nescris

(Obiceiul Pământului)

de Ioan D. Condurachi

Consilier de Legație

c) *Influența bizantină*

Legăturile religioase cu Orientul, introducerea pe cale bise-ricască a legilor canonice și mirene romano-bizantine — după care se făceau prelucrări în slavonește în mănăstirile românești¹⁾— precum și faptul c'a existat o puternică influență bizantină în Țările române, pe care o constatăm în domeniul artistic și cul- tural, precum și în felul de organizație politică, începând din cele mai îndepărtate timpuri, toate acestea au făcut pe unii istorici²⁾ și juriști români³⁾ și străini⁴⁾ să susțină că dreptul nostru ne- scris s'ar fi dezvoltat sub o puternică influență bizantină, care se poate constata în unele din instituțiunile fundamentale ale Obi- ceiului Pământului.

După unii autori, influența bizantină s'ar fi exercitat în mod direct asupra Principatelor atât în timpurile mai vechi cât și în epoca grecismului⁵⁾, după alții prin mijlocirea Slavilor.⁶⁾

Fără a intra în discuția argumentelor ce s'au adus în sus- ținerea sau în combaterea originii bizantine a vechiului nostru drept cutumiar, voiu spune numai că deosebiriile care există între instituțiunile din Obiceiul Pământului și cele bizantine sunt uneori așa de pronunțate încât ne scutesc de orice comentariu.

Cu tot contactul pe care Românii l-au avut în diferite epoci și sub diferite forme cu lumea și civilizația Bizanțului, viața lor juridică a rămas neînrrurită în nici un chip. Acest lucru s'ar putea explica în două feluri: a) e posibil ca Obiceiul Pământului să fi

1) I. Peretz, *Pravila dela Govora*, în „Revista pentru Istorie, Arheo- logie și Filologie” XI, 1910.

2) N. Iorga, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, 1913; *Istoria Românilor și a civilizației lor*, 1930, pp. 126—131; — *Formes byzan- tines et réalités balcaniques*, 1923; *Histoire de la vie byzantine*, 3 vol. 1934.

3) I. Peretz, *Curs de drept bizantin*, 1910.

4) Zachariae von Lingenthal, *Geschichte des Griechisch-römischen Rechts*, 1892. — Charles Diehl, *Byzance, grandeur et décadence*, 1919, pp. 306—307.

5) D. Russo, *Elenismul în România. Epoca bizantină și fanariotă*, 1912. — N. Iorga, *Byzance après Byzance* 1935.

6) L. Pič, *Les lois roumaines et leurs connexité avec le droit byzantin et slave*, 1887. — Charles Diehl *l. c.*

fost format sau aproape format în momentul în care Românii au venit în raporturi mai strânse cu lumea bizantină, așa că dreptul bizantin să nu mai fi putut avea vreo influență asupra instituțiilor noastre juridice existente; b) se poate, deasemenea, ca dreptul bizantin să fi fost prea savant sau prea complicat pentru gradul de cultură al Românilor din acele timpuri, așa că ei, neînțelegând structura diferitelor instituțiuni juridice bizantine, au preferat să-și păstreze vechile lor norme juridice neschimbate, care prin simplitatea și vechimea lor erau pe înțelesul tuturor.

Negreșit că întreaga noastră legislație scrisă, începând din secolul al XVII-lea și până la introducerea codurilor actuale în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, e o prelucrare după dreptul romano-bizantin, lucru ce nu se poate tăgădui.

Toate încercările legiuitorilor din acele vremuri, de a împăământeni aceste prelucrări după legile greco-bizantine, au rămas fără rezultat, deoarece populația românească se conducea tot după vechile norme nescrise ale Obiceiului Pământului, care erau un produs al minței și sufletului lui și cu care trăise veacuri de-a rândul.

d) *Origina tracă*

Plecând dela constatarea istorică că în formațiunea neamului românesc au intrat elemente trace¹⁾, ca Dacii și alte seminții înrudite, unii cercetători ai trecutului nostru au emis părerea că dreptul nostru vechiu nescris, Obiceiul Pământului, ar fi de origine tracă.

Încă acum câteva decenii, Hașdeu căuta să explice anumite practici juridice vechi ca fiind o moștenire dela strămoșii noștri Traci, fără însă să aducă vre-o dovadă convingătoare în sprijinul acestei păreri.

Mai târziu, Ion Nădejde a reluat această teză și ilustrând-o cu numeroase exemple, a încercat să construiască un întreg sistem juridic cu privire la origina tracă a vechiului nostru drept nescris.²⁾ Argumentarea lui Nădejde este încălțită, curioasă și nu

1) N. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, în Memoriile secției istorice a „Acad. Rom.“, seria 3, vol. III; *Parentalia* în „Anal. Ac. Rom.“ 1922. — I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, 1912. — N. Iorga, *Cinq conférences sur le sud-est de l'Europe*, 1924.

2) I. Nădejde, *Trac să fie oare dreptul consuetudinar român?* în „Noua Revistă Română“ pe 1900, No. 16 și 17. Din citirea acestor articole de polemică nu rezultă nimic clar. Iată câteva pasagii. Vorbind de Traci, Nădejde spune că „s'au romanizat aproape cu desăvârșire.... Acelaș fenomen de romanizare a avut loc și în Dacia lui Traian, atât prin romanizarea Dacilor cât și prin adunarea acolo de o mulțime de elemente din toată lumea romană, dar romanizate... Slavii în parte s'au romanizat și s'au contopit cu Romanii de origine tracă; în mare parte au rămas Slavi. De sigur că unii din

aduce nici o dovadă mai serioasă în sprijinul părerei sale, așa că totul se reduce la simple supozițiuni și deducțiuni, care se pot preta la diferite interpretări. Nădejde pleacă dela premiza că orice instituțiune veche românească, căreia nu i se poate atribui o origină străină oarecare, e neapărat de origină tracă, ca și cum alte influențe nu s'ar fi putut exercita asupra Românilor în cursul vremurilor sau ei n'ar fi putut avea și creațiuni proprii.

Fără a merge așa departe ca Ion Nădejde, d-l N. Iorga, neobositul cercetător al trecutului nostru, afirmă totuși că dreptul românesc „nu e decât un străvechiu obicei, cu îndoite rădăcini tracice — cele mai puternice și mai vechi — și slave“¹⁾, iar cu prilejul unor conferințe ținute la Sorbona, a arătat fondul comun iliro-trac al instituțiilor Sud-Est europene.²⁾

Obiecțiunea cea mai puternică ce se poate face contra originii trace a Obiceiului Pământului e că până astăzi nu se cunosc încă care au fost obiceiurile și instituțiunile juridice ale Dacilor și ale celorlalte seminții trace, așa că ne lipsește orice element de comparație între dreptul existent la popoarele trace și la Români.

Pe de altă parte, a susține că e trac, tot ceea ce nu e roman, slav, bizantin etc., în Obiceiul Pământului, e tot așa de greșit ca și concepțiile celor ce cred că pot dovedi tracitatea dreptului nostru cutumiar bazându-se pe argumente trase din dreptul altor popoare, în a căror formațiune au intrat, ca și la Români, elemente trace ori ilirice.

De aceea socot că pretinsa origină tracă a vechilor noastre instituțiuni juridice, care nu se poate dovedi pe cale documentară, trebuie considerată ca o simplă ipoteză.

e) *Influența ungaro-germană*

Dacă dreptul vechiu românesc nescris nu-i de origină romană, nici slavă, nici bizantină sau tracă, după cum am arătat mai sus, atunci nu rămân decât 2 posibilități: sau că Obiceiul Pământului cuprinde numai elemente pur originale sau că s'au exercitat asupra lui alte influențe. Dacă ținem seamă de contactul

Tracii romanizați s'au slavizat... În orice caz, știind că elementul trac a jucat rolul principal în formarea naționalității noastre, avem tot dreptul de a crede, a priori, că dreptul trac e baza dreptului nostru consuetudinar“ și că „ar fi trebuit să admitem origina tracă a dreptului vechiu român și neavând nici o deosebire între dânsul și cei slav“... A se vedea de asemenea lucrarea aceluiași autor: *Dreptul de cîntorie*, pag. 26.

¹⁾ N. Iorga, *Cercetări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, pag. 5.

²⁾ N. Iorga, *Le caractère commun des Institutions du Sud-Est de l'Europe*, 1929.

avut de Români, în cursul vremurilor, cu diferite neamuri, este exclus ca dreptul românesc nescris să nu se modificat sau, în unele privințe, chiar transformat prin acest contact.

De aceea, consider ca hotăritoare o influență ungaro-germană asupra Obiceiului Pământului. În adevăr, practicile juridice rudimentare, pe care le aveau Românii, la apariția lor în istorie ca mici organizațiuni cneziale și voevodale, au fost puternic influențate de dreptul ungar și german, care au contribuit, într-o largă măsură, la formarea Obiceiului Pământului, așa cum îl constatăm în documentele ungurești și în cele din Principatele române, începând din primele decenii dela întemeierea lor.

Să vedem în ce împrejurări și în ce măsură s'a exercitat această influență ungaro-germană.

După nimicirea stăpânirii Avarilor în anul 797 și până la venirea Ungurilor în Panonia în anul 898, nu mai năvălește nici un barbar în fosta Dacie Traiană. Fiind liniște, Românii dimpreună cu Slavii, în marea lor majoritate românizați, înjghebară, încetul cu încetul, primele lor așezări spre șes, răslețe la început, dar care cu vremea se încheagară în mici comunități, cu o organizație cât se poate de rudimentară. Cum era acea organizație primitivă e greu de precizat; dar ea a trebuit să existe totuși, căci dintrânsa s'a dezvoltat organizația în cnezate și voevodate, de care ne vorbesc documentele câteva secole mai târziu.

De asemenea e cert că primele comunități românești mai aveau și anumite practici juridice, născute din necesitățile conviețuirii membrilor acelor înjghebări.

Din lipsă de izvoare, nu se poate spune ce era acel drept primitiv și nici chiar documentele de mai târziu, care pomenesc de cnezate și voevodate, nu ne dau nici cea mai mică lămurire în această privință. Totuși, nu se poate nega existența unor obiceiuri juridice la Români cu totul rudimentare, căci nu există comunitate de oameni, oricât de redusă, la care să nu existe și anumite practici juridice.

Cu dezvoltarea primelor înjghebări românești și organizarea lor în cnezate și apoi în voevodate, practicile juridice primitive au evoluat și ele pentru a corespunde necesităților noilor formațiuni politice.

Ce cuprindeau acele practici juridice și cum s'au format ele nu se știe. Că ele au fost rezultatul unei fuziuni a dreptului băștinaș trac cu cel roman provincial sau vulgar, e posibil. Că aceste practici cuprindeau și elemente barbare, germanice în deosebi¹⁾,

1) C. Diclescu, *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, 1922; *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien*, 1923; *Altgermanische Bestandteile im Rumänischen* in „Zeitschrift f. rom. Phil.“ 1929. — P. Skok, *Gibt es altgermanische Bestandteile im Rumänischen?* *ibidem*, 1930.

nu e exclus. Că, mai târziu, în timpul conviețuirii cu Slavii anumite practice juridice de ale acestora — ce nu cunoaștem — s'ar fi adăugat la acest fond primitiv românesc, e probabil. Că, însă, în sfârșit, nu e exclus ca în timpul cât Români au practicat creștinismul latin, roman, până în secolul al IX-lea, anumite norme din dreptul canonic să se fi adăugat sau să fi influențat normele de drept existente în organizațiile românești.

Oricum se vor fi format primele practice juridice la Români, ele au trebuit să se transforme și să se adapteze noilor înjghebări politice existente anterior veacului al IX-lea, când s'au așezat Ungurii în Panonia.

După cum ne relatează mărturiile ungurești și în special notarul anonim al regelui Bela al IV-lea, la venirea Ungurilor existau în Transilvania voevodate românești sub suzeranitate bulgărească. Aceste voevodate se conduceau după un drept propriu, lucru ce e în afară de orice îndoială. Până în veacul al XI-lea și după lupte crâncene, Ungurii au izbutit să pună stăpânire pe voevodatele românești, care existau în Transilvania cu o organizație proprie¹⁾, substituindu-se astfel dominațiunii bulgare de până atunci.

Negreșit că, la începutul dominațiunii lor, Ungurii n'au introdus nicio schimbare în organizarea existentă a teritoriilor cucerite, care și-au păstrat mai departe felul lor de a se administra prin cnezi și voevozi, precum și dreptul lor propriu.

Ceeace a contribuit desigur la menținerea stărei de lucruri anterioare a fost, pe de-o parte, greutatea de a înlocui organizația existentă, care putea mai ușor să procure venituri regilor unguri, fără nicio împotrivire din partea populațiunilor cucerite, iar pe de-altă parte, concepția acelor timpuri de a se lăsa fiecărui popor cucerit întrebuințarea formelor lui proprii de organizare și a practicelor lui juridice — ceeace se cunoaște sub numele de sistemul personalității legilor. Și chiar mai târziu, în secolul al XII-lea, când s'a introdus în Transilvania felul de administrație ce exista în Ungaria propriu zisă (*regnum Hungariae*), s'a păstrat totuși Voevodul, ca șef al acestei provincii, ca o reminiscență a vechii organizațiuni de altădată. Voevodul, deși era numit de rege ca reprezentant al lui, totuși Ardealul și celelalte ținuturi își păstrară mai departe un fel de autonomie.

Români, păstrând vechea lor organizație în cnezate²⁾ și voevodate³⁾, de care pomenesc documentele ungurești până la

1) N. Iorga, *Sârbi, Bulgari și Români în Peninsula Balcanică în Evul Mediu* în „Analele Acad. Rom.” XXXVIII (1915), pp. 120—121. D. Onciul, *Români și Ungurii în trecut* în „Anal. Acad. Rom.” IX (1928) pp. 44—48, 59.

2) Hurmuzaki, *Documente*, I, 1, p. 249 a. 1247; I, 2, pp. 53, 241. — Mihaly, *Diplome maramureșene*, pp. 6 332.—I. Bogdan, *Despre cnezii români*, 1903.

3) N. Densușianu, *Revoluția lui Horia*, pp. 40 și urm. Hurmuzaki, *Doc.* I, 2, pp. 75, 166, 761, 764. — I. Bogdan, *Originele Voevodatului la Români*, 1902. — Șt. Mețeș, *Câteva considerațiuni nouă privitoare la Voevozii români din părțile ungurești*.

sfârșitul secolului al XVI-lea, își duceau viața lor obișnuită, plătind anumite dări și prestând oarecari servicii.¹⁾

Stăpânirea ungurească n'aduce deci nicio schimbare mai însemnată în viața de până atunci a organizațiilor românești, care se conduceau după un drept propriu.²⁾

Acest drept românesc trebuie să fi fost destul de vechiu și cu norme juridice bine stabilite, ca să fie respectat și menținut de noii stăpânitori.

De acest drept fac mențiune toate documentele ungurești, începând din secolul al XIII-lea și până în secolul al XVI-lea, adică câteva veacuri mai târziu după ce Ungurii puseseră stăpânire pe voevodatele românești. Aceste documente vorbesc de: „*antiqua et approbata lex districtuum volachicalium universonum*”³⁾, sau „*ritus volachie*”⁴⁾ sau „*ius volachie*”⁵⁾, sau încă „*patriosque ritus*”.⁶⁾ Acest drept românesc trebuie să fi fost destul de puternic în organizațiile românești, pentru ca el să înfrunte dreptul ungar după câteva secole de stăpânire ungurească. Într'un document din 1371, în care e vorba de un caz de furt, se vede opunându-se dreptului ungar, „*regis consuetudo*” cel românesc „*lex Olachorum*”, care se impusese prin hotărârea „*universi Kenezii et Olachi de quatuor sedibus districtibus castris Deva*”.⁷⁾

Deși documentele ungurești atestă existența unui vechiu drept românesc, anterior desigur stăpânirii Ungurilor în ținuturile românești, totuși aceste documente nu ne dau decât puține știri în ce consta acel drept; ici și colo câte o știre relativă la proprietate și la felul de a-i determina hotarele⁸⁾, la anumite obi-

1) În privilegiul acordat Cavalerilor Ioaniși de către regele ungar Bela al IV-lea în 1247, regele concede Cavalerilor toată țara Severinului împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș, până la Olt, precum și țara Lotrului, excep-tând din această donație cnezatul voevodului valah Lytuon, pe care-l lasă Valahilor ca și până atunci „*excepta terra Kenezatus Lyuton voivodae quem Olachis relinquimus prout idem hactenus tenuerunt*”. Regele mai dă Cavalerilor și întreaga Cumanie dela Olt înainte, afară de „*terra Seneslai, voivodae Olachorum quam eisdem relinquimus, prout iidem hactenus tenerunt*.” În ținuturile donate, le cedează jumătate din veniturile regale și dări „*...utilitatum et reddituum ac servitorum*” (Hurmuzaki, *Doc. I, 1*, pag. 249.) Acest privilegiu a fost confirmat de Papă în anul 1251.

2) D. Onciul, *Românii și Ungurii în trecut* în „*Anal. Ac. Rom.*” IX (1928), pag. 46.

3) Hurmuzaki, *Documente*, II, 2, pag. 248.

4) *Idem, ibidem*, pp. 420, 510.

5) *Idem, ibidem*, pag. 453.

6) Hurmuzaki, *Documente*, vol. III, p. 474.

7) *Revista Istorică*, VIII, pag. 191.

8) T. Mihaly, *Diplome maramureșene*, I, pag. 31, e vorba de un „*modus Olachorum*” la hotărniciri, Hurmuzaki, *Doc. II, 2*, pag. 510.

ceiuri la moșteniri și donațiuni¹⁾, la alegerea cnezilor și voevozilor.²⁾ Date mai precise găsim însă în documentele ungurești cu privire la valorificarea drepturilor în justiție³⁾, la unele forme de procedură și de probe, care erau proprii Românilor. Toate acestea constituie dovada cea mai evidentă de existența unui vechiu drept românesc în Transilvania, care n'a fost înlocuit prin cel ungar chiar după luarea în stăpânire de către Unguri a cnezatelor și voevodatelor românești.

Dăinuirea acestei stări de lucruri în tot decursul evului mediu a făcut pe profesorul ceh K. Kadlec, cel mai bun cunoscător al dreptului slav, să susțină că Vlahii aveau în regatul ungar o situație juridică privilegiată, pe când dreptul masei slave, în mijlocul căreia trăiau Românii, era un drept comun.

Dacă Românii aveau din vechime un drept propriu, pe care-l puteau invoca în diferite cazuri, dacă Ungurii le îngăduiau întrebuintarea acestui drept, nu e mai puțin adevărat că încetul cu încetul se manifestă tot mai mult tendința din partea regilor unguri de a impune întregului teritoriu al Regatului dreptul maghiar.

Faptul că, cu vremea, mulți din clasa conducătoare a Românilor au intrat în nobilimea maghiară, apoi starea de dependență tot mai pronunțată a satelor românești de comitatele nobile ungurești, însfârșit înglobarea cnezatelor și voevodatelor românești în sistemul administrativ ungar, toate acestea au contribuit la exercitarea unei puternice influențe a dreptului ungar asupra Obiceiului Pământului.

Astfel, multe dispozițiuni și practice juridice au trecut din dreptul maghiar în cel românesc; alte norme din dreptul românesc au fost numai modificate prin contactul cu dreptul ungar. Și era inevitabil să se întâmple așa, când ne gândim că dreptul ungar era dreptul națiunii stăpânitoare.

Necesitățile vieții, puterea de receptivitate și spiritul de imitație al Românului, au înlesnit această înrăurire străină.

Pe lângă influența ungurească, și probabil paralel cu dânsa, s'a mai exercitat asupra vechiului drept românesc și o influență a dreptului german, datorită așezărilor de coloniști germani, făcute

1) Hurmuzaki, *Doc. II*, 2, pp. 19—20, 22.

2) Mihaly, *l. c.* pag. 55, a. 1364: „...Contra libertatem eorum ut consuetus“... „woywodam Wolacorum ...liberum eligendi habeant facultatem“. E vorba de protestul populației românești contra numirii în Maramureș a unui comite regesc în locul Voievodului ce se alegea de populație.

3) Mihaly, *l. c.*, pag. 34 a. 1345: „...ab iustitia consueta more Valachorum exhibere.“ Alt doc. din 1371: Românii se opun la executarea unei sentințe, deoarece procesul n'a fost judecat „iuxta legem Olachorum“ (*Revista Istorică*, 1922, pp. 190—192.)

de regii Ungariei în diferite regiuni din Transilvania și dela sud-estul Carpaților. Sașii au fost colonizați în Ardeal începând depe vremea regelui Geiza al II-lea (1141—62), și au continuat să se așeze în ținuturile noastre și sub regii următori.

Coloniștii germani proveniau din regiuni diferite: Flandra, Rinul de mijloc, Luxemburg, din preajma Mării Nordului sau din alte părți. În mijlocul Românilor ei au format centre compacte și s'au organizat după dreptul lor, întemeind, cu timpul, și alte așezări în Țara Românească și în Moldova.¹⁾

Organizația lor orașenească nu numai c'a servit de model în organizarea orașelor și târgurilor românești, dar ea a exercitat și o puternică influență asupra satelor românești vecine cu așezările lor.

Dreptul german a influențat în unele privințe Obiceiul Pământului și pe cel maghiar.

Aceasta era situația Românilor sub stăpânirea Ungurilor.

Când s'au întemeiat cele 2 Principate: al Țării Românești (sec. al XIII-lea) și al Moldovei (sec. al XIV-lea), vechiul drept românesc era transformat, în multe privințe, într'un drept nou. Influențele ungară și germană au continuat să se exercite asupra celor 2 state în tot cursul evului mediu, datorită legăturilor cari au existat cu Ungaria și cu așezările germane.

Relațiunile cu Ungaria au continuat până în secolul al XVII-lea și au fost nu numai de natură politică²⁾ sau teritorială, pentru posesiunile românești din Ardeal, ci mai ales de natură economică, datorită schimburilor comerciale cu orașele ardelenice ca: Brașovul, Sibiuul, Bistrița etc.³⁾

Dacă de vechiul drept românesc de peste munți nu se mai pomenește nimic în documentele ungrești după a doua jumătate a veacului al XVI-lea, constatăm, în schimb, în documentele din cele două Principate Române, începând chiar din primele decenii dela întemeierea lor, existența unui drept consuetudinar românesc, ce se formase sub influența ungaro-germană.

1) Așezări germane mai compacte erau în Țara Bârsei, în Bistrița și Rodna; în regiunea Sibiului, pe Târnavă; în apropierea Românilor din Cârța și Brașov; în Făgăraș; apoi Câmpulungul muntelesc, unde aveau încă înainte de 1270 o biserică; la Siret, în Moldova era o colonie germană încă din 1371, unde Papa numește un episcop catolic, precum și în alte centre în număr mai mic. A se vedea: G. D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, ed. 4, 1925. G. Popa-Lisseanu, *Secui și secuizarea Românilor*, 1932.

2) I. D. Condurachi, *Suzeranitatea ungaro-polonă și efectele ei asupra suveranității Principatelor Române până la 1500*, Cernăuți, 1923.

3) I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV—XVI-lea*, 1902. — N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, 2 vol. 1899—1900; *Istoria comerțului românesc*, I. 1915.

Astfel, forma în care sunt redactate actele ce emanau dela cancelaria domnească și în deosebi cele referitoare la donațiuni domnești (*zaslujenie*), pe care le întâlnim mai des în Moldova, din primele decenii după fondarea acestui Principat¹⁾, deși scrise în slavonește, tradează o influență a cancelariei ungare.

Obiceiul confirmărilor domnești de stăpânire asupra proprietății, precum și anumiți termeni în legătură cu proprietatea (*hotar*, *uric* etc.); instituția protimisului (*bunuri*, *beneficiari* și *formă*²⁾; practica aldămașului (*dela ungurescul* *aldomás*) la vânzări, schimburi, împrumut, testamente, cereri în căsătorie etc.; egalitatea sexurilor la moștenire; anumite forme procedurale și de administrare a probelor, ca: instituția cojuratorilor la fel ca la Germani³⁾, jurământul cu braze pe cap etc.; anumite practici la moșteniri, zestre, înfrățiri și înfierii; apoi modul de a administra unele pedepse și împăcările dintre părți în schimbul unei despăgubiri date părții lezate (*compositio*)⁴⁾, sistemul vechiu monetar românesc⁵⁾, apoi multe din normele vechi fiscale și administrative; în toate acestea se constată o puternică înrăurire ungaro-germană.

Așa se explică de ce diferiții cercetători ai trecutului nostru juridic au constatat rând pe rând că Obiceiul Pământului nu-i nici de origină romană, nici slavă, nici bizantină ori tracă; și cu multă dreptate, deoarece singurele influențe hotărâtoare în formarea și evoluția Obiceiului Pământului au fost numai influențele ungară și germană, aceasta din urmă exercitându-se fie prin coloniile germane așezate în mijlocul Românilor, fie prin Poloni.

Ceeace a mărit puterea de înrăurire a acestor influențe a fost nu numai conviețuirea Românilor cu Ungurii și Germanii, veacuri deiarândul, dar mai ales faptul cât atât dreptul ungar cât și cel german se formase într'un mediu romano-medieval ca și Obiceiul Pământului.

În adevăr, Ungurii au primit nu numai creștinismul sub formă romană, ci au împrumutat dela Monarhia francă instituțiunile ei politice și juridice, adică *dreptul salic* sau *salian*, sub care se înțelegea în secolul al IX-lea și al X-lea un drept per-

1) George Popovici, *Ordinea de succesiune în moșiile donative moldovene în sec. XIV.* în „Prinos lui Sturza”, 1903. — Akos v. Timon, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte*, 1909, pag. 365 și urm.

2) P. Negulescu, *Studii de Istoria Dreptului Român*, pag. 198.

3) I. D. Condurachi, *Recherches sur l'ancienne Organisation judiciaire des Roumains*, 1912, pp. 95—102.

4) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. 3, vol. VII, p. 86.

5) I. D. Condurachi, *Istoricul sistemelor monetare în Țările Române până la 1867*, 1934, pag. 17.

sonal, confuz, format din izvoare diferite ca: obiceiuri primitive, drept regal (decrete și capitularii), împrumuturi romane sau canonice. Decretele lui Sf. Ștefan, ca și ale celorlalți regi unguri, au fost întocmite după izvoarele occidentale și mai ales din capitulariile regilor franci.¹⁾

Pe de altă parte, Ungurii, venind în contact cu Germanii, au fost influențați de un drept aproape identic cu cel salic, căci așa numitele „*Leges Barbarorum*“ ale Alamanilor, Bavarezilor, Saxo- nilor etc., popoare protejate sau supuse Francilor, ale căror obiceiuri au fost codificate în sec. VI—IX-lea, sub controlul regilor franci, erau legiuri în care se amestecase, fără nici o ordine, drept roman, drept franc, drept canonic și obiceiuri naționale. Din această cauză, autori germani, ca R. Sohm, au susținut că n'a existat un drept germanic propriu zis, că dreptul consuetudinar din Germania, în evul mediu, nu era decât dreptul cutumiar din monarhia francă.²⁾

Negreșit că după întemeierea Principatelor Române, s'au exercitat asupra dreptului nostru nescris și alte influențe ca aceea a Slavilor dela Sud precum și o influență greco-bizantină, dar aceste influențe au rămas fără efect asupra Obiceiului Pământului, așa cum acesta se formase sub înrăurirea ungaro-germană.

De asemenea și legiuirile scrise, alcătuite în Principate după izvoare greco-bizantine, începând din secolul al XVII-lea, n'au adus nici o modificare vechiului nostru drept nescris.

IV. Modificările Obiceiului Pământului sub influența Domnitorilor și a Divanului Țării.

Normele vechiului drept românesc nescris, isvorite din necesitățile conviețuirii Românilor, începând cu cele mai reduse comunități și mergând până la organizațiunile politice mai complexe, cunoscute sub denumirea de cnezat și voevodat, ce se înjghebase cu timpul, și pentru a face față cerințelor unui popor în continuă dezvoltare, aceste reguli juridice au suferit oarecari modificări în evoluția lor datorite contactului, mai scurt sau mai îndelungat, pe care Românii l-au avut, în decursul vremurilor, cu alte neamuri.

După întemeierea celor două Principate, al Țării Românești și al Moldovei, și după instalarea la conducerea noilor state a unei Domnii autonome, multe din normele Obiceiului Pământului,

1) Akos von Timon, *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte*. 1909, pp. 314 nota 4 și 325.

2) R. Sohm, *Fränchisches Recht und Römisches Recht* în „*Zeitsch. Savig. Stif.*“ pe 1880.

care păreau pe deplin fixate și admise ca o lege a țării, au suferit, în aplicarea lor, unele modificări sau chiar transformări totale sub înfrăurirea Domnitorilor și a Divanurilor țării.

Negreșit, că nu se poate determina, în mod sigur, rolul jucat de fiecare Domnitor în parte, care a domnit în ambele Principate, în modificarea și evoluția normelor ce alcătuiau vechiul drept românesc nescris, după cum nu se poate preciza nici rolul avut de diferitele Divanuri domnești în evoluția diverselor dispozițiuni din Obiceiul Pământului; cert este însă că normele de drept, destul de rudimentare în momentul instalării Domniei în Principatele Române, și care variau dela o regiune la alta, fiind într'o continuă schimbare, s'au generalizat și unificat pe întreg teritoriul Principatului sub influența Domniei și a noii administrații unitare introdusă în țară.

Pentru a înțelege și mai bine rolul pe care l-au avut Domnitorii în transformarea vechiului drept românesc, e de-ajuns să amintim faptul că în vechime, spre deosebire de principiile juridice aplicate astăzi, Șeful Statului concentra în mâinile lui întreaga administrație a țării, în toate domeniile, așa că el nu numai domnia ci și guverna țara, în același timp, cu puteri discreționare.

Principiul separațiunii puterilor în stat era necunoscut în vechea organizațiune judecătorească românească.¹⁾

Ca împărțitori ai dreptății, Domnitorii nu numai că aplicau regulile de drept existente, ci, prin interpretarea ce dădeau acestor reguli, în diferite afaceri, ei creiau adesea noi reguli de drept, ce se deosebiau, în unele privințe, de cele ce se aplicaseră până atunci.

La Domnie veneau spre deslegare toate chestiunile juridice mai complicate și mai importante ale locuitorilor țării: plângerile celor asupriți, tranzacțiunile ce se făceau asupra proprietății, fie afaceri de altă natură.

Judecarea și soluționarea acestor afaceri se făcea de obicei în Divanul domnesc și mai rar de Domnitori singuri.

Dimitrie Cantemir care, ca boer de țară și apoi câteva luni ca Domnitor (1710—1711), a cunoscut în deaproape modul în care se făceau judecățile în Principate și rolul ce-l aveau Domnitorii și Divanul în soluționarea diferitelor chestiuni, ne-a dat unele detalii precise, în această privință, în scrierea sa: *Descriptio Moldaviae*, apărută în 1716. Aceste informațiuni sunt de cel mai mare interes și aruncă o lumină vie asupra vieții juridice de altă dată din Principatele Române.

¹⁾ I. D. Condurachi, *Recherches sur l'ancienne organisation judiciaire des Roumains*, 1912, pagina 39.

În capitolul intitulat „*Despre Divanul de judecată al Domnilor și al boerilor*“, Cantemir ne arată ce era Divanul, din cine era compus și cum judeca: „Anul deplin osebit de zilele postului, ce sunt oprite de biserică, se face judecata în Divan, înaintea Domnului, în toată săptămâna de trei sau patru ori. Divanul acesta, care cu un cuvânt turcesc se înțelege sala cea de judecată, este totdeauna în mijlocul palatului domnesc.... În partea din stânga, care și la Modoveni se socotește partea cea mai cinstită, după obiceiul turcesc, stă Mitropolitul și după dânsul vin boerii cei ce sunt în slujbă, fiecare după starea sa; iar dincolo deadreapta la perețele Divanului este șederea boerilor celor fără de slujbe. În mijloc deadreapta, mai aproape de Domn, stă Spătarul cu spada domnească; și ceva mai încolo, tot de această parte, stă Postelnicul cel Mare cu un rând de postelnice; iar ceilalți, cari mai sunt de trebuință în Divan, aprozi și armași, stau drept dinaintea Domnului.

„Când voește Domnul să asculte însuși jalbele și pricinele cele mari, atuncea cheamă înaintea sa în Divan pe reclamant și pe pârît și le dă voie la amândoi să spună toate ce au..... și cercetându-se pricina spune întâi Mitropolitul gândul său cu glas și după dânsul ceilalți boeri judecători, fieștecare precum socotește, măcar deși știu că Domnul are alt gând.... iară boerii cei fără de slujbe nu cutează să zică nimic, nici să-și arate gândurile lor, decât numai atunci când sunt întrebați de Domn. Și, după ce s'au auzit gândurile tuturor, cunoscând pe unul a fi vinovat, întreabă Domnul pe Mitropolit de ce pedeapsă e acela vrednic după legile politicești și bisericicești, iară Mitropolitul arată întâi hotărîrea legilor..... și făcând și boerii asemenea, pe urmă arată și Domnul gândul său și hotărăște“...!¹)

Tot Cantemir ne mai spune că „nimeni nu poate să fie oprit dela Divanul domnesc“, cu alte cuvinte oricine se putea adresa Domnului și Divanului în orice afacere, de orice natură ar fi fost.

Cercetând numeroasele documente ce s'au păstrat dela diferiți Domnitori, constatăm că chestiunile ce se soluționau în Divanul domnesc erau destul de variate și adesea destul de încurcate: chestiuni penale, chestiuni de proprietate, familie, moșteniri, contracte; înfârșit orice act al vieții de toate zilele. Unele din aceste chestiuni veneau direct la Divan, adică în primă și ultimă instanță; altele, din contră, numai după ce fuseseră judecate mai întâi de dregătorii domnești sau de alte persoane însărcinate de Domnitor cu cercetarea lor, adică în apel — cum am zice astăzi.

¹) D. Cantemir, „*Descriptio Moldaviae*“, II, cap. XII.

În afară de afacerile litigioase, de procese, mai veniau înaintea Domnului și a Divanului, spre confirmare, anumite acte sau înțelegeri intervenite între diferite persoane cu privire la proprietate sau familie ca: vânzări, schimburi, donațiuni, adopțiuni, căsătorii, etc. În aceste cazuri, Domnul și Divanul examinau acordul părților cum și dacă actul era făcut în conformitate cu legea țării și numai după aceea îl confirmau. Confirmarea domnească era deci ceva mai mult decât autentificarea de astăzi, deoarece în Divan se examinau chiar condițiunile de fond ale actului, iar nu numai identitatea și acordul părților.

După cele ce ne spune Cantemir cu privire la chipul în care se soluționau pricinele de către Domnitor în Divan, adică că își dădea părerea mai întâi Mitropolitul, ținând seamă de dreptul laic în vigoare și de dispozițiunile legilor bisericești, și apoi ceilalți boeri, fiecare cum înțelegea deslegare a afacerii după dreptul țării, era firesc ca părerile să fie uneori diferite, după priceperea și cunoștințele fiecăruia și poate și după interesele unora din boeri în chestiunile supuse Divanului spre deslegare.

Domnitorul, după ce asculta părerile tuturor, pronunța hotărîrea cum credea el de cuviință, fără a fi fost obligat să urmeze părerile membrilor Divanului, dar de care probabil că ținea socotală.

În cazuri de confirmări de transmisiuni de proprietate, părțile prezintau acte, adică hrisoave obținute dela Domnitorii de mai înainte, sau hotărîri de judecăți făcute de dregătorii domnești.

Negreșit că atunci când erau în discuțiune chestiuni mai importante, privind pe vreun boer cu vază, sau când veniau spre deslegare cazuri noi sau afaceri încurcate, se putea ca Domnul să hotărască și alffel decum era legea țării, uneori din convingerea ce și-o făcuse ascultând părerile membrilor Divanului domnesc, alteori, poate, cu părtinire.

Lucrul e explicabil până la un punct, dacă ne gândim că în acele timpuri nu existau legi scrise, cu reguli de drept bine stabilite și nici boerii din Divan n'aveau vre-o cultură juridică oarecare, ci ei judecau mai mult după cum le dicta bunul simț. În atari condițiuni, era firesc ca soluțiunile, în aceeași chestiune, să difere dela un Domnitor la altul, când vedem că chiar astăzi, cu toate dispozițiunile categorice din legile scrise, Înalta Curte de Casație, interpretând acele legi, dă adesea, în spețe identice, hotărîri diferite și uneori chiar contradictorii.

Odată ce un Domnitor hotăra într'un fel, într'o chestiune oarecare, modificând vreuna din normele dreptului existent în acea epocă, atunci aceeași deslegare se da, în cazuri identice, în tot timpul cât era pe tron acel Domnitor și de multeori chiar și de

urmașii săi. Cunosc cazuri foarte rare când un domnitor a dat hotărâri diferite în spețe identice.

Din cercetarea diferitelor hrisoave ce ni s'au păstrat, se pot urmări modificările aduse Obiceiului Pământului în urma judecărilor făcute de Domnitori în Divanul țării.

Dar rolul Domnitorilor în modificarea regulilor de drept nu se manifesta numai cu ocazia hotărârilor date în Divan sau a hrisoavelor de confirmare a actelor juridice private — care erau desigur cele mai numeroase și mai frecvente, — ci și în alte împrejurări.

Sunt cunoscute numeroasele privilegii acordate de Domnitori, fie la locuitori din țară, fie străinilor. Aceste privilegii erau de diferite feluri.

Străinilor, în general, li se acordau privilegii comerciale.¹⁾ Astfel, negustorii din Brașov, Sibiu, Bistrița, Lemberg sau din alte orașe și țări, obțineau dela Domnitorii români anumite scutiri de vămi și câte-odată și un regim juridic special, care modifica uneori dreptul comun.²⁾

În interiorul țării, Domnitorii acordau privilegii fie Mănăstirilor, Episcopiilor ori Mitropoliei, fie dregătorilor domnești sau altor particulari. Imunitățile ecleziastice cuprindeau pe lângă anumite scutiri de dări și alte avantaje, și acordarea unui regim juridic, deosebit de cel comun, care urma să se aplice locuitorilor din satele ce aparțineau beneficiarilor privilegiului domnesc.

Privilegiile acordate celorlalte persoane, fie că era vorba de confirmări de stăpânire sau de colonizări și întemeeri de sate, cuprindeau, în general, scutiri de dări și câte-odată și anumite avantaje de ordin juridic. De asemenea, pentru a răsplăti anumite persoane, pentru serviciile aduse, Domnitorii le donau moșii și sate, scutite de unele dări și supuse uneori la un regim juridic special în privința stăpânirii și a transmisiunii acelor bunuri, ce-eace constituia o excepțiune dela dreptul comun.

În sfârșit, prin tratatele încheiate cu diferite State³⁾ și prin unele convenții cu caracter juridic, încheiate cu vecinii, cum a fost Aranjamentul dintre Moldova și Polonia din anul 1519⁴⁾, re-

1) I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, 1905.— Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, 2 vol. 1899—1900; *Relațiile comerciale cu Lembergul*, 1900; *Istoria Comerțului românesc*, I. 1915. — I. D. Condurachi, *Condiția juridică a străinilor*, 1918, pp. 36—42.

2) I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, II. pag. 265. — I. D. Condurachi, I. c. pp. 76—98.

3) I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, II, p. 331, pp. 419—426. — *Arhiva Istorică*, I, 2, pag. 160.

4) *Arhiva Istorică*, I, 2, pag. 3 și urm.

inoit în 1540¹⁾ se fixau anumite dispozițiuni de drept aplicabile sușilor respectivi și care se deosebiau de dreptul comun.

Toate acele modificări aduse dreptului în vigoare erau uneori de scurtă durată și se revenia apoi la dreptul comun. Când însă acele modificări se mențineau în uz, atunci trebuia să treacă oarecare timp până ce ele să pătrundă în conștiința generală și să fie admise ca o lege a țării, înlocuind normele juridice aplicate până atunci.

Mult mai eficace era însă rolul Domnitorilor în edictarea unor noi reguli de drept atunci când interveniau cu un hrisov prin care, într'o anumită materie sau chestiune, impuneau aplicarea unor anumite dispozițiuni. În acest caz, Domnitorii promulgau un adevărat decret cu reguli juridice precise, ce nu mai puteau fi susceptibile de interpretare, cum se întâmpla cu normele cutumiare, care erau nescrise și adesea confuze. În această privință se poate cita, ca exemplu, faimoasa „legătură a lui Mihai“ din anul 1595²⁾, prin care erau declarați șerbi toți cultivatorii de pământ liberi ce se găseau la acea dată așezați pe proprietățile boierești. Prin acest așezământ, despre care se spune într'un act din 1613 că „Mihai Voevod..... așa au fost făcut tocmeală cum care, pe unde va fi, acela să fie rumân veșnic unde se va afla“,³⁾ se creia o nouă sursă de șerbire pe lângă celelalte existente până atunci.

De asemenea și hrisovul lui Miron Barnovski din Moldova din 1626 relativ la mânăstiri.

Cum normele din Obiceiul Pământului erau variabile și uneori confuze, ceea ce producea o perturbare și o nesiguranță în distribuirea dreptăței, Domnitorii fanarioți, animați de dorința de a pune capăt acelei stări de lucruri și până la alcătuirea unor legiuri complete, au căutat ca, pe cale de hrisoave, să introducă reguli de drept precise și pe înțelesul tuturor în anumite chestiuni de drept mai importante și care se prezentau mai des în viața de toate zilele⁴⁾. Se făcea oarecum un început de legiferare a Obiceiului Pământului.

Astfel, cu privire la condiția persoanelor, avem hrisovul lui Constantin Mavrocordat din Moldova din 1741, care cuprindea dispozițiuni relative la Țigani robii, complectat cu hrisovul lui Grigore Alexandru Ghica din 1766 și a lui Alexandru Ion Mavro-

1) Hurmuzaki, *Documente*, suplimentul II, 1, pp. 145—48.

2) C. Giurescu, *Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul* în „*Analele Academiei Române*“, XXXVII. pp. 479—543. S. G. Longinescu, *Așezământul și legătura lui Mihai Vodă*.

3) C. Giurescu, *Vechimea rumâniei*, pag. 37.

4) I. Peretz, *Hrisoavele Domnești*, 1931. — V. A. Ureche, *Istoria Românilor*.

cordat din anul 1781. Alte hrisoave, dela Domnii următori, se ocupă de asemenea de situația Țiganilor robi, căutându-se astfel o reglementare cât mai complexă a acestei chestiuni.

Avem apoi hrisoavele date de Constantin Nicolae Mavrocordat pentru desființarea șerbiei în Țara Românească (1746) și apoi în Moldova (1749), care cuprind o nouă reglementare a raporturilor dintre proprietari și foștii lor șerbi.

În privința familiei putem cita hrisovul lui Mihail Constantin Suțu din 1792 relativ la căsătoria fetelor sărace, acel privitor la adopțiune din 1800 a Domnitorului Alexandru Constantin Moruzi, precum și hrisovul privitor la orfani și tutelă a lui Scarlat Calimach din 1817, care cuprindea și dispozițiuni luate dintr'un „cod european“. — Tot dela Alexandru Constantin Moruzi avem un hrisov relativ la condițiunile de valabilitate ale testamentelor.

În sfârșit, în privința contractelor, avem hrisovul din 1755 al lui Matei Ghica, Domnul Moldovei, relativ la probe, și cel din 1775 al lui Alexandru Ion Ipsilant, relativ la protimis.

Cât de importante erau hrisoavele domnești, pentru modificarea sau transformarea anumitor norme din vechiul drept românesc nescris, se poate deduce din faptul că atunci când unii Domni fanarioți s'au gândit să întocmească o legiuire scrisă, ei au dispus să se consulte hotărârile Domnitorilor anteriori și chiar și cele din timpul domniei lor.

Astfel, în „Prefața“ legiurii sale din 1780, Alexandru Ipsilant, Domnul Țării Românești, citează printre izvoarele noului cod „și altele oareșcare poveți de înși-ne alcătuiindu Domnia dinu jalbile și pricini ce pe toate zilele să aduc la auzulu nostru, acuma la alu șaselea anu al Domniei mele...“

De asemenea și Domnitorul Moldovei Scarlat Calimach spune în hrisovul de promulgare al codului său din 1817 că dispozițiile noului cod au fost scoase din diferite legiuri romano-bizantine, din coduri europene, din Obiceiuri ale Pământului, la care „s'au adăugat și hotărârile date în pomenitele hrisoave ale predecesorilor noștri“.

V. Obiceiul Pământului și Pravilele

După introducerea în Principatele Române a legiurilor scrise în secolul al XVII-lea, ar fi trebuit ca acestea să se aplice exclusiv, înlocuind pretutindeni Obiceiul Pământului. Lucrurile s'au petrecut tocmai invers, căci forța obiceiurilor era așa de mare încât făceau ca, în scurtă vreme, pravilele să cadă în desuetudine. Ceeace a contribuit, într'o largă măsură, la creierea acestei situațiuni, ce s'ar părea bizară astăzi, era faptul că pravilele, împrumutând dispozițiunile lor din dreptul romano-bizantin sau din

legile, codurile și publicațiile apusene, cuprindeau un sistem juridic prea savant și prea complicat în raport cu starea de cultură și cu mentalitatea celor chemați să le aplice, cari nici nu le pricepeau bine, mai ales când se întâmpla să fie scrise în grecește — cum au fost unele din legiurile fanariote.

Din această cauză, Obiceiul Pământului continua să se aplice mai departe în deslegarea pricinilor ca și cum legiuirea scrisă n'ar fi existat, cu toată afirmațiunea lui Cantemir că în Moldova, până la dânsul, pravila lui Vasile Lupu a fost așa dreptăței, după care judecătorii Moldovei judecau drept.¹⁾

Numeroase documente și mărturii sunt contrare părerii lui Cantemir și din ele reiese clar că Pravilele erau foarte rar consultate și numai în Divanul domnesc, când era vorba de chestiuni prea complicate sau de pedepse capitale de aplicat boierilor și dregătorilor, spre a nu fi bănuși Domnitorii de părtinire sau răzbanare.

Cronicarul Neculai Costin, în cronica sa, la a doua domnie a lui Constantin Duca, ne spune că „s'a tăiat capul lui Goia, căpitanul de Covurlui, cu pravila, pentru căci a răpit o fată logodnica altuia“, iar „bucatele lui încă le-au dat fetei“. Alt caz ne este relatat de A. Xenopol, din timpul domniei lui C. Brâncoveanu care, înainte de a condamna la moarte prin spânzurătoare pe Staicul Paharnicul, acuzat de uneltiri contra Domnitorului, l-a pus să citească mai întâi glava 367 § 6 din Pravila lui Matei Basarab, care prevedea acea pedeapsă pentru faptele lui Staicu.²⁾

Cât de mare era puterea Obiceiului Pământului reiese și din faptul că cele dintâi legiuri scrise din Principatele Române confirmau obligativitatea anumitor practice juridice ca fiind consfințite de „obiceiul locului“ sau de „năravurile ce au fost mai de mult“, sau de „obiceiul de veac“ (Pravila lui Vasile Lupu, §. 58, glava 8 § 28). Tot în această legiuire se spune că „giudațul giudecă câteodată și în potriva pravilei pentru acest obicei al locului“ (glava 56 § 3).

De asemenea și Pravila lui Matei Basarab dispunea că „obiciaul leagei are putere“ iar „unde nu e leage scrisă, acolo trebuie să păzim obiceiul locului“ (glava 4 § 1 și 2).

Așa de puțin au fost aplicate legiurile scrise încât, câteva decenii dela promulgarea lor, aproape nu se mai vorbește de ele. E caracteristic, în această privință, faptul că Domnitorul Ipsilanti în prefața dela „Pravilniceasca condică“ din 1780, întocmită în timpul Domniei lui, nici nu pomeneste măcar de Pravila lui Matei Basarab din 1652 — cași cum n'ar fi existat — ci ne spune numai că la venirea lui în Domnie se aplicau în Țara Româ-

1) D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, II, cap. XI: de legibus Moldaviae provincialibus.

2) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*.

nească pravilele împărătești, adică legiurile greco-bizantine și obiceiurile cele pământești „care obiceiuri cu cuvânt că sunt din vechime, să sârguia spre a avea întărire“ și la judecăți aceste obiceiuri se împotriveau pravilelor.

De asemenea, în hrisovul de promulgare al Codului Calimah din 1817, Domnitorul Moldovei constată că până la dânsul se aplicase legiurile bizantine, deoarece „legiuirea lui Vasilie (Lupu) nefiind deplină, de mult încă s'au făcut de prisos și rar se găsea la îndemână“. În schimb, se spune în Codul Calimah că a introdus în dispozițiunile lui „unele obiceiuri ale pământului“, care „au fost cinstite și ele cu dreptul de lege și unde nu erau decât niște simple obiceiuri au fost ridicate la cinstea de a avea tăria de lege“, iar în § 13 se spune că dacă în acel codice nu s'ar afla o lege potrivită la pricina înfățișată, „atuncia se cuvine a se urma pământescului obicei, carele în curgere de mulți ani, deobște păzindu-se, s'au întărit și cu chipul acesta au dobândit putere legiuită.“

Așa dar, nu numai că Obiceiul Pământului nu s'a modificat sau transformat sub influența pravilelor, ci, din contră, el și-a păstrat toată tăria pe care i-o dădea o aplicațiune de veacuri, în cât făcea să cadă în desuetudine legiurile scrise, ale căror norme fiind împrumutate dela alte neamuri, rămâneau, în bună parte, neînțelese pentru marea majoritate a populației, care se conducea tot după vechile norme nescrise, moștenite dela strămoși.

În această privință avem mărturia boierilor din divanul Domnitorului Mihail II Suțu din Moldova (1819—1821), cari fiind consultați de Domn asupra legilor în vigoare și a puterii Obiceiului Pământului, i-au răspuns că „Obiceele pământești sunt mai puternice decât pravilele și că prin ele se întăresc sau se oboară pravilele ce nu vor fi potrivite cu stările vreunui neam; deci, nu rămâne îndoială că în orice pricină, întâmplându-se a fi pravila cu deosebire de pământescul obicei, acesta negreșit se cuvine a se urma.“¹⁾

Dealtfel, și în vechiul drept francez, în ținuturile unde exista și dreptul roman, era regula că obiceiul trece înaintea legii scrise: „*coutume passe droit*“ și numai când obiceiul era neclar, se recurgea și la dreptul scris roman.

Normele din Obiceiul Pământului au continuat să se aplice în Țările Române până 'n a doua jumătate a veacului al XIX-lea, când s'a introdus Codul Napoleonian și alte legiuri imitate după codurile apusene.

Cu aceasta s'a rupt firul unei tradiții de mai multe ori seculare, deoarece noile legiuri n'au păstrat nimic din acea creațiune juridică a poporului românesc. Acel tezaur de înțelepciune populară, care a fost Obiceiul Pământului, cu care Românii trăiseră veacuri de-a rândul.

¹⁾ Uricarul, IV, pag. 207; Ureche V. A., *Istoria Românilor*, XII, pp. 524-26

Protopopul Bratu Baiul
(1760—1831)
și
fiul său Nicolae („Coconu Baiu“)
(1782—1855)

de **Candid C. Mușlea**

La 2 Decembrie 1831, inspectorul domeniului Zărnești raportează că trecând cinci luni de la moartea fostului protopop, a voit să inventarieze averea rămasă. Între moștenitori se află însă și o fiică nemăritată, Stana, și câțiva nepoți minori, iar mama unuia din ei, Neacșa, măritată cu preotul Nicolae Aldulea, precum și tatăl celorlalți, cantorul-învățător Bucur Meșian, au murit și ei curând după tatăl și socrul lor. Moștenitorii însă și-au exprimat dorința să se amâne facerea inventarului, până când se va reîntoarce Nicolae, care de câteva luni lipsește din Zărnești, spunându-se că ar fi... în Pesta.

La 28 Ianuarie 1832, cu No. 594, guvernul anunță Magistratului că în urma ordinului președintelui cancelariei aulice din Transilvania, Nicolae a fost supus unui interogator și a declarat că a ascuns arhiva în casa părintească, într'un loc știut numai de mama sa, dar că e gata să o predea, în care scop va scrie cumnatului său Ioan Dan.

Tot atunci guvernul mai arată că fostul secretar episcopesc a făcut recurs la Curte, cerând ca în baza dispoziției din anul 1825 a acesteia, să fie el preot și protopop la Zărnești. Insistă deci ca în conformitate cu decretul aulic No. 5542 din 24 Dec. 1831, Baiul să fie scutit de orice jignire pentru drumul ce l-a făcut la Viena și pentru jalele prezentate contra episcopului. Să-l întrebe însă: cum a ajuns în posesia pașaportului și să se raporteze, anexându-se și pașaportul. Magistratul încredințează pe Tartler, ca imediat ce Nicolae se va întoarce la Zărnești, să-i ia un interogator, să-i ceară pașaportul, și să-l trimeată la Brașov.

În urma declarației lui Nicolae că va preda arhiva, fiind interogat cumnatul său Dan, acesta răspunde că el poate jura că

soacră-sa, înainte de a muri, nu a destăinuit nici unuia din copii locul unde ar fi ascunse actele. După ce a murit și ea, el s'a mutat în casa socrilor, dar n'a dat de arhivă și nici nu știe unde ar putea fi. Probabil că înainte de a pleca din Zărnești, cumnatul său a încredințat-o cuiva. Nu e deci altceva de făcut, decât să-l silească pe Nicolae, care, sub pretextul că e bolnav, petrece de mai mult timp în Pesta sau în Viena, să se întoarcă acasă și să o predea. Magistratul nu-l crede însă nici pe Dan, căci de sigur și el aspiră la protopopiat și de aceea îl și bănuiește că umblă cu șiretlicuri.

Însfârșit, la 26 Aprilie 1832, inspectorul raportează că de câteva zile Nicolae s'a reîntors la Zărnești, și fiind interogat, a declarat că și el, ca oricare alt particular, neavând nici un serviciu public, a primit pașaportul dela Magistrat, dar originalul l-a lăsat la președintele cancelariei aulice din Transilvania, de unde, pentru întoarcere, a primit o copie legalizată. Din Pesta n'a putut pleca mai curând, zăcând mai multe luni bolnav de „idropică“ și fiind sub tratament medical.

La 1 Iunie arhiva tot nu era încă predată, și guvernul urgencează din nou. Baiul promisese doar, că imediat ce se va însănătoșa, o va preda cu inventar în trei exemplare. O lună mai târziu se raportează însă că întâi a declarat că a ținut-o ascunsă, apoi că o are la sine și o predă, dar a fost împiedecat de boală, în sfârșit tot a predat-o, la 8 Iunie, dar numai cu un exemplar din inventar, căci înainte de a scrie și celelalte două exemplare, a plecat din nou din Zărnești, după cât se spune.. la Cluj. (Din exemplarul lăsat, se vede că arhiva începea cu a. 1806, iar din a. 1831 nu erau decât patru acte. „Pentru aceea — zice el — pe anul 1831 numai patru numere, căce cu începerea acestui an au răposat fostul protopop !)

La 18 Octomvrie 1832, guvernul trimite la Brașov cererea *locuitorului* din Zărnești Nicolae Baiul, plină de insulte, la adresa episcopului. Intre altele, Nicolae susține că episcopul se gândește prea mult numai la folosul său, prin urmare e foarte egoist; apoi că ar exista un decret guvernial, prin care clericii, care prin mijloace strict interzise atât de legea divină cât și de cea profană și-ar procura o demnitate mai înaltă, prejudiciând pe alți preoți, să fie supuși acțiunii fiscale, și în fine ca oameni

nepricepuți numai din interese mari, nici decum să nu fie numiți preoți.

Guvernul observă că — cu toate că episcopul n'a cerut deastădată satisfacție — totuși, această degradare a autorității unui bărbat, care poartă cea dintâi demnitate preoțească, făcută de un subaltern, e prea absurdă, încât se poată fi trecută cu vederea, de aceea ordonă ca, pe lângă un sever avertisment, cererea să fie ruptă în prezența diregătorilor și să se restituie petiționarului, atrăgându-i-se atenția să se ferească în viitor de o astfel de aroganță. —

În anul următor (1833), episcopul se plânge guvernului că în arhiva predată nu se află nici un registru, nici al hârtiilor intrate și ieșite, și nici al normativelor. Nicolae a declarat că tatăl său nu purta astfel de registre, dar episcopul nu-l crede, până ce nu va întări cu jurământ această declarație, iar guvernul ordonă să i se ceară lui Nicolae o declarație scrisă.

El răspunde... după o lună și mai bine că... protopopilor nu li s'a impus niciodată să poarte astfel de registre ! În legătură cu aceasta însă propune.. ca alfabetul românesc, care constă din 43 litere, să fie abandonat în corespondența dintre preoți și protopopi, și scrisul să se simplifice prin folosirea caracterelor latine, care sunt numai 24 la număr, prin ele putându-se exprima prima oricine satisfăcător în limba românească. —

În a. 1834, obștea din Zârnești se plânge din nou că e asuprită și nedreptățită. Magistratul crede că autorul moral nu e altul decât „neastâmpăratul răzvrătit Nicolae Baiul, pretinsul fost secretar al clerului neunit din Transilvania“. Și tot el se plânge ? Nu-și aduce aminte că tatăl său, fără a cere aprobarea domnului de pământ, își făcuse în plină stradă un teasc pentru ceară ? El, și neastâmpăratul de fiu-său, au pus la cale toate jalbele ce au pornit din Zârnești. —

În anul următor, S. Popovici se plânge și el, din cauza denunțurilor făcute contra lui, la guvern, de către Nicolae Baiul, „om cunoscut în toată lumea pentru purtarea sa neastâmpărată, nesuferită și rea“ și cere să i se dea un certificat oficios, provăzută cu pecetea Magistratului, pentru a arăta netemeinicia acestor denunțuri. —

Preoții din Zărnești, puși la cale tot de Nicolae Baiul — zice Magistratul — se plâng la 24 Dec. chiar împăratului, contra fostului castelan dela Bran, Andreas Bokros. Ordonându-se anchetarea cazului, Bokros prezintă Magistratului un raport plin de venin, în care nu întâlnești decât expresii ca : „...adrese infame... ciudă.. dușmănie și răzbunare, cu care i-a deprins răposatul protopop Bratu, și și mai mult încă fiul său, care din cauza mâncătoriilor (Malversationen) dovedite, a fost alungat în mod rușinos dela tezurariat, iar pentru diferite negliobii urite și excese, a fost scos cu rușine și batjocură din postul de secretar episcopesc, fiind apoi declarat în toată țara ca risipitor, chiar de propriul său părinte, prin circulara guvernială din anul 1812, și astfel despolat de orice onoare, ne mai putând fi primit în nici un serviciu !...“ Toate acestea însă nu sunt nimic pe lângă raportul, pe care, la rândul său, Magistratul — care credea că trebuie să știe mai multe decât subalternul său — îl trimite guvernului, redactat, ca întotdeauna, în limba latină și din care în adevăr transpiră numai ură și răutate ! Să nu amintim decât unele expresii : „...Ex ungvibus aestimetur leo ! (de pe ghiare se cunoaște leul!)... banii furajați (dela tezurariat!) i-a mâncat în cărți; sub diferite pretexte a furat bani din mai multe fonduri bisericești ale neuniților...; se ceartă cu toată lumea și, robit de desfrâu, trăiește rătăcind ani de-a-rândul prin toate părțile.. Indrăsneala lui a mers însă până acolo, încât nu i-a fost rușne să atace cu vorbe mușcătoare pe episcopul neunit și să ridice asupra lui acuze neîntemeiate, din care cauză, în urma ordinului guvernial, adresa lui a fost ruptă în prezența diregătorilor din sat și apoi i s'a restituit, atrăgându-i-se atenția că dacă va mai scrie astfel de lucruri, va fi aspru pedepsit. Și tot nu s'a astâmpărat, ba a cutezat a turbura cu obrăznicia sa și pe împăratul, trimițându-i un duplicat al acelei faimoase cereri, în care calomniază Magistratul, adresă alcătuită cu multă iscusință și cu cea mai mare răutate, și plină cu tot felul de perversități, îndemnând pe oameni să refuze Magistratului orice ascultare...“ Furia Magistratului devine însă și mai mare, când încheie cu cuvintele : „Afurisitul acela de Nicolae Baiul să fie vârit pentru un timp oarecare la ocnă, și jalba lui, cu desăvârșire lipsită de ori-

ce temei, să fie respinsă, iar ceilalți să fie dați afară cu jalbele lor mincinoase!” —

În același an, „neastâmpăratul“ Baiul se judecă cu niște Brăneni pentru partea din muntele „Ciubota“, care aparținuse, în parte, preotului Adam Ceapă din Poarta-Bran, dar o vânduse preotesei „Constantina“ — Stanca! — soția defunctului preot Ioan Bran din Zărnești.

Tot cam pe atunci se adresează guvernului, cerând aprobare pentru ridicarea unei a doua biserici în Șimon-Bran și pentru o biserică nouă în Predeal-Bran, deoarece cea veche e ruinată. Guvernul cerând informații, Magistratul răspunde că Nicolae numai din dușmănie față de S. Popovici se amestecă în astfel de lucruri. El nu e nici avocatul, nici mandatarul acestor două comunități bisericești, și astfel, lipsit de competență, pe nedrept și sub mantia pietății, face numai vrajbă între preoți și în popor, provoacă nesupunere contra domnului de pământ. Să nu i se permită să se amestece în lucruri care nu-l privesc personal.

Tot atunci denunță guvernului pe preoții N. Comșa și N. Baiul, — vărul său, — ca fiind de prisos în Zărnești. Guvernul, informat de Magistrat, îi răspunde să nu se mai amestece în chestiile altora și pe el să nu-l mai turbure. —

Dela un timp, Nicolae trece cu totul peste Magistrat, și se adresează direct Curții sau guvernului. Astfel, către sfârșitul anului, guvernul mai trimite Magistratului două cereri de-ale lui Nicolae, dintre care una fusese adresată Curții, iar cealaltă Principelui Ferdinand d'Este, contra protopopului Popovici, a secretarului acestuia Andrei Adam, și a celor doi preoți amintiți, pentru pretinse excese, iregularități, împilări, etc. Magistratul raportează că din toate denunțurile lui reiese numai un spirit denunțător extrem de neastâmpărat și pervers, precum și o poftă de a ataca și a ofensa pe nedrept, căci toate acuzele aduse s'au dovedit contrarii adevărului. Guvernul îi răspunde că dacă nu renunță la astfel de acțiuni, va fi aspru pedepsit în baza deciziei No. 10310 din 18 Octomvrie 1832, și astfel îndrumat să se astâmpere.

În anul următor (1836) încep turburările și neînțelegerile în legătură cu moștenirea părintească. Nicolae, în numele său

și al surorilor sale, cere guvernului ca actuarul¹⁾ judecătoriei domeniale, Marienburg, arendașul Litschen, precum și forul domonial, să fie cu totul excluși dela conscrierea și împărțirea moștenirii, iar actele să se trimează toate guvernului, căci — cum spune el — „noi minteam am pus excepție asupra Domniilor Sale din acel mare fundament, că genitorul nostru în scris ne-au poruncit ca sub afurisenie lăsată avere noi singuri între noi să o împărțim, iară cu judecători nici cum să umblăm, ceea ce-l arată a fi fost om înțelept și iubitor de dreptate; însă ei n'au vrut a lua în seamă această a noastră excepție, ci au zis că părintele nostru ca paroh și protopop este colon... Intreg operatul sau lucrul dumnilor Marienburg și Litschen să nu se ia înainte, nici să se bage în seamă, până când va veni părinteasca poruncă dela locul, la care noi în treaba aceasta ne-am plâns.. Acelorași domni a da dispensație în lucrul acesta, că noi sau cu Domniile Sale, sau cu altcineva, în treaba aceasta la vreo lucrare nu ne slobozim, până ce va sosi milostiva judecată“.

Guvernul cere interogarea celor trei funcționari, precum și un raport amănunțit.

În raportul pe care-l face în legătură cu ancheta, Litschen îl numește „*haimana*“ care are mania proceselor, („*Prozessüchtiger Vagabund*“) care-și caută plăcerea și hrana spirituală numai în înegrirea pe nedrept a altora. În 1816 — zice el — a fost la Viena, pentru procesul unor oameni străini, de unde pentru purtarea sa obraznică față de autorități, a fost trimis acasă cu „șupa“²⁾, și a trecut imediat de partea insurecției maghiare, dar și de aici, din cauza depravării sale, a fost silit să plece curând, cu rușine și fără nici o distincție. Acest *derbedeu* (Lump), la cererea insistentă a tatălui său, a fost primit din milă, de episcopul Moga, ca simplu scriitor în cancelarie, dar văzând că e un om cu totul depravat moralicește, și nicidecum potrivit pentru preoție, a fost alungat cu rușine. De atunci și-a pus sufletul său negru în serviciul denunțurilor false. Acest tip de nerușinare și de minciună, lipsit de cinste și de conștiință, nu se teme de nici o pedeapsă, și-și continuă de ani de zile necuviințele în ciuda tuturor înaltelor dispoziții, oarecum până la

1) Notarul.

2) Sub escortă.

batjocură. El caută pretutindeni ocazii de procese nefolositoare și nu trăiește decât ca să urzească întocmai ca o *ciumă periculoasă*, supărări și năcazuri societății omenești și cetățenești. Tot ce ajunge în mâinile lui, dispare ; cele mai multe din fondurile bisericilor neunite, în Bran, Râșnov, Nou, Zărnești, etc., le folosește pentru a-și satisface pofta sa de a umbla de colo până colo, la Cluj, la Viena, pentru inutilele și falsele lui calomnii, avându-și domiciliul în crășmele cele mai ordinare și mai proaste, fiind dedat cu totul beției și jocului de cărți“... „Ce privește meritele morale, demnitatea și funcția preoțească a răposatului protopop, de acord cu Seneca, zic : „De mortuis nihil nisi — bene“. — „In chestii oficiale însă, autoritățile superioare să nu se lase duse în eroare prin aluzii la blesteme ridicole“.

Acesta e certificatul liberat de Litschen ! Marienburg e mai laconic. El se mulțumește cu câteva fraze, din care cităm : „...Inviuiri obraznice și nerușinate... calomniator fără rușine și sudit¹⁾ neascultător, care cu rigoare ar trebui pus la locul lui....“ —

Frumoase idei trebuie să fi avut guvernul și Curtea despre unii funcționari din Ardealul de pe vremuri ! Și pentru ce tot acest exces de zel și această exuberanță de stil urban ? Pentru că Nicolae, ca și tatăl său odinioară, nu mai avea încredere în imparțialitatea și simțul de dreptate al Magistratului, și trecea peste toate ordinele și răutățile lui. Dar el își mai bătea și joc de gravii dictatori și satrapi ai Țării Bârsei, căci iată ce le răspunde — românește — la o provocare de a se prezenta în fața lor :

Inclytum Forum !

A veni pe die Iovis 8-va Septembris a. c. la Casa Magistratuale nu potem pentru urmetorele mari pedeci ; checs²⁾

1-mo. Foenisecium³⁾ cu carratura (vectura) lui enchenulam potut saevorsi.⁴⁾

2-do, Secerisu (messis) acum am inceput.

1) Supus.

2) Căci.

3) Facerea fânului.

4) Săvârși.

Aceste 2. lucruri grele de camp sunt cu pericol, adegue trebuie se le facem in temp bon, che in temp reu, cum este pluvia, etc. nu se pot isprevi. ci mare pagube se pricinuesc noao.

Acum avem temp formos dela Domnezeu. si asa saentem datori cu dedinsul, si cu tote poterile a sta de zisele 2 lucruri grele a campului, almintrilia, de va urma pluvia etc. ca si anno mai decurend trecut 1835. se aduce Noao forte mare pagube, dupe cum atuntsa, aut anno 1835. am patimit.

Decs¹⁾ cu umilitate rogem pe Inclytum Forum, ca pentru numeratele temeinice pricini se benevoiasche ane da praelongare, vel dilation, paene vom carra foenu nostru dela foeneturi acase, si vom aduna bucatele din camp, apoi cu cuviincze ne vom praesenta Aceluias Praelaudat, de vreme ce stringere bucatelor din camp este acum impreunate cu periculum in mora.

Pe laenge carii cu deosebite cinste remanem Aceluias Laudat
Zernesti die Mercurii 7-ma Septembris 1835.

umili servi

Nicolaus Baiul m. p.

Antecedaneus Secretarius Cleri N. U.

Vidua Maria Maecean.

Temându-se însă ca lucrurile să nu ia o întorsătură gravă, surorile, — afară de Maria — și cumnații Ioan Baiul — soțul Bucurli, — apoi Ioan Manole, — soțul Stanii, care se măritase și ea între timp, — dau, la 23 Ianuarie 1837 o declarație: „... precum noi despre jelburile care au dat cumnatul nostru Nicolae Baiul, în numele fraților mai înainte, pentru împărțeală.. noi nu știm nimica“ — ceea ce-l îndeamnă pe Ioseph Graef, președintele judecătoriei domeniale din Zărnești, să-l numească în raportul său : „...om fără caracter, care a avut obrăznicia să prezinte contra propriului său șef bisericesc, episcopul V. Moga, o adresă injurioasă, scandaloasă, care în urma unui ordin guvernial a fost ruptă în fața juraților din Zărnești și apoi aruncată la picioarele celui care o redactase.“ —

1) Deci.

Nici nu se termină însă bine cu o jalbă, și alta-i urmează! Astfel la 13 Aprilie, cu No. 1860/1836, guvernul comunică Magistratului că Nicolae, în calitate de tutor al pupilului Ioan Aldulea, se plânge contra dispozițiilor volnice care s'ar fi luat față de moștenirea acestui copil al surorii sale Neacșa, măritată după preotul Nicolae Aldulea din Moeciul-de-jos. Murindu-i amândoi părinții, copilul a fost crescut de bunica sa, mama lui Nicolae, dar în anul 1831 murind și aceasta, a fost luat, cu învoirea celorlalte rudenii, în îngrijirea sa, în calitate de unchiu, dându-i el însuși toate cunoștințele generale necesare, apoi l-a dat la școală în Brașov, unde se află și acum, fiind promovat în clasa a doua. Copilul, în vârstă de 13 ani, e talentat și are cunoștințe frumoase, cum se vede din certificatul liberat de directorul substitut Safft. Dela tatăl său i-a rămas avere mobilă și imobilă, din care face parte și o casă temeinic clădită, o grădină, o dârstă, precum și bani gata. El, Nicolae, nu cunoaște inventarul și actele. Să i se arate ce s'a făcut cu banii și să se ia dispoziții ca fără știrea sa nimeni să nu mai dispună de ei.

(Va urma)

Intr'o cameră tristă a unui sanatoriu de tuberculoși din Capitală, aproape uitată (câți mai știau de trăește sau ba?), închisă de ani de zile în suferința ei, s'a stins, pe nesimțite, flacăra unei vieți care abia mai pâlpăia, a Mariei Cunfan.

Greutatea crucii care i-a fost sortită a nceput s'o simtă încă din 1912 :

*Ai să mă lași desvăluită
Săracă haina mea de lut
Că ești atâta de slăbită
Eu până astăzi n'am știut.*

Dar i-a purtat creștinește, fără să cârtească, povara. Cum a purtat-o și pe cea, mult mai grea, a decepțiilor.

*Din razele care ne leagă
Una mereu la geam îmi bate :
E raza dragostei pribeagă
Și-a cântecelor necântate.
Aș vrea să n'o mai bag în seamă
Să 'nchid oblonul când răsare,
Căci nu 'nțeleg la ce-o mai chiamă
Trudita inimă din zare.*

Mariei Cunfan, cu toate că

*Cei care poartă'n lume... lira
Și lanțul, n'au nici un noroc (Două inimi)*

*o singură bucurie îi mai tonifica rezistența în luptă cu destinul :
bucuria poeziei.*

*O poezie, poezie,
Tu soare-al darurilor vii
Și-al celor osândiți să fie
Lipsiți de altă bucurie
A inimii,*

*Pe locul cald încă de pară
Tu arătându-mi sus o stea,
Ai sămănat o primăvară
Și florile ce-or să răsară,
Sunt viața mea.*

*Spre norocul ei, dar și al poeziei noastre, florile au răsărit.
Și dacă cromatica lor e mai mult a toamnei melancolice, duioase,
decât a primăverii cu viața svâcnind din scutecele fiecărui mugur,
asta nu însemnează că sunt lipsite de proșpețime, de gingășie, de viață.*

La 24 Nov. i s'a 'mplinit, în fine, și ultima dorință :

Aș vrea să-mi pot lua răsplată
Pentru pustiul din trecut,
Aș vrea să mă mai nasc odată
In altă haină, nu de lut.

Eliberată de-acum de cătușele lutului — atât de puțintel și totuși atât de greu pentru un suflet suferind și sensibil — Maria Cunțan va trăi mai departe prin ceea ce i-a rămas de-asupra lespedei mormântului : prin „visele rătăcite pe pământ“ — cum își caracterizează ea cântecele — prin poezia durerii resemnate, a visatelor, dar vecinic neîmplinitelor bucurii, care, nu arareori, a găsit în lira ei accente care mișcă și vor mișca încă pe mulți dintre cei ce, întâmplător, vor zăbovi asupra paginilor ofilite de reviste și ziare, între cari stau închise florile sufletului Marei Cunțan.

S. Tamba

Reproducem una din poeziile în care se vedește viul dor de libertate națională al poetei.

Se duc voinicii

Se duc voinicii, satul plânge,
Jelim, bătrânule gorun,
Din fiecare strop de sânge
Aș face-un cântec să ți-l spun.

Doar unul dintre cei de-acasă
Nu spune jalea nimăru,
Culcat în crâng la umbră deasă
Doinște lin durerea lui.

Nu-i sărăcia, e robia
Ce-i duce dela vatra lor,
S'a pustiit pe deal moșia
Și cei rămași de jale mor.

Apostoli cari s'au frânt pe roate
Credința i-au lăsat-o 'n dar,
Răsună lanțurile toate
Cum sună'n viscol un stejar.

M'a fermecat acea cântare
De pare c'ar fi jalea mea,
Aș vrea să-mi cânte la 'ngropare
Când lanțurile vor cădea.

Maria Cunțan

Cu prilejul unui centenar

„Casina Română“ din Braşov — cea mai veche instituţie rom. de felul acesta din Ardeal — îşi serbează peste câteva zile o *sută de ani* de existenţă, împliniţi la 31 Oct. 1835. Şi după cât auzim, în cadre care ies din comunul acestor fel de serbări, publicând cu acest prilej şi un documentat istoric al ei.

Vor fi, desigur, oameni care nu vor înţelege rostul importanţei ce se dă acestei societăţi şi serbării ei. Sunt cei care confundă bătrâna Casină braşoveană cu *cazinourile* de azi, pentru care, în adevăr, nu merită nici să-ţi toceşti condeiu, nici să-ţi răceşti gura. Cu atât mai puţin să cheltueşti bani scumpi pentru volume jubilar, în care să nu găseşti decât hârtie de lux, în volum însă fără preţ, mutre grave şi iscălituri solemne.

Ceeace nu e cazul Casinei din Braşov. Fiindcă înfiinţarea acesteia, acum o sută de ani, pornia din alte motive şi ţintia alte necesităţi decât ale luxoaselor cazinouri din zilele noastre, cu puternice becuri electrice de-asupra meselor „norocului“ îmbrăcate în postav verde.

E suficient să-ţi arunci ochii asupra câtorva puncte din vechile ei statute, ca să-ţi dai seama de rolul pe care-l împlinia această societate: membri ai ei nu puteau fi decât „*bărbaţi cu caracter cinstit şi purtare nemaculată*“, iar scopul ei: „*nobila conversaţie, nevinovata petrecere şi trebuincioasa în viaţă cultură*“ (punct 1). Jocurile de cărţi admise: „*tarocul şi preferanţul*“. Iar la ora 11, Casina se închidea (p. 40).

Mai important e însă punctul ultim din statute: „Comitetul va îngriji ca în toată săptămâna peste tot anul Marţea, Vinerea şi Dumineca dela 7 ore seara până la 8, unul dintre membrii societăţii, mai ales dintre profesori şi alţi literari, să cetească în auzul tuturor cele mai trebuincioase şi mai folositoare materie din gazetele abonate şi din cărţi. Pentru aceea toţi membrii, lăsând în oara aceasta alte petreceri, vor avea să treacă în sala de lectură şi acolo a asculta cu cea mai mare băgare de seamă, *căci societatea numai în chipul acesta, înaintând în cultură îşi va ajunge scopul cel mai de căpetenie, pentru care au înfiinţat acest aşezământ.*“

Avea aşa dar un rol pronunţat cultural.

Cunoscând acest rol, nu suntem oare îndreptăţiţi să atribuim atmosferei create aci, de spiritele de iniţiativă, o bună parte din realizările de importanţă capitală în dezvoltarea noastră culturală ulterioară? Membrii ei erau doar aproape toţi cei cari cinci ani în şir se sbătură, pe toate căile, ca în fine, la 1833 „spre cinstea neamului românesc“ — cum spun ei în apelul lansat pentru strângerea daniilor — să-şi poată sfinţi, în centrul Braşovului (Târgul Grâului), pe locul unde e azi Bis. Sfântei Adormiri, *cea dintâi Ca-*

pelă a sufletului lor, de legea lor, cu limba lor. Erau aproape toți aceiași cari, în 1835, dădură viață și școlii românești din interiorul Cetății.

Erau deci nu numai suflete evlavioase, primitoare de idei mântuitoare, ci și suflete de ispravă, oameni ai faptelor.

Și atunci, se poate oare imagina să nu fi acționat — cum au acționat de-atâtea ori în chestii naționale, în vremuri mai recente, pe care le-au apucat mulți inși încă în viață — și stimulente pornite din acest cămin al elitei societății românești din vremea aceea, în faza sau prefaza înfăptuirii d. p. a. Școlii comerciale — propusă încă la 1837 de Gh. Barițiu¹⁾ dar înființată cu curs de 3 ani numai la 1869; — a întemeierii, la 1836, a celui dintâi ziar românesc în Ardeal „Foaia Duminecii“, cu cheltuiala neguțătorului Rudolf Orghidan, continuată peste doi ani în „Foaia Literară“ apoi în „Foaia pentru minte, inimă și literatură“; a demersurilor la guvern dintre anii 1839—1844, pentru înființarea unui gimnaziu român, idee realizată însă abia în 1850 ș. a.?

Căci dacă lumea gândurilor, a ideilor, a planurilor mari, îndrăznețe, se țese pe culmile singurătății, punerea lor în practică, realizarea lor se face jos, cu concursul celor din mulțime. Și într-o vreme când lipsiau atâtea din libertățile de azi și din mijloacele de difuzare a ideilor, Casina aceasta a fost adăpostul cald unde, ferțiți de vigilența dușmană, oamenii își comunicau gândurile, legau prietenii, cimentau rodnice solidarități, unde se cultiva atmosfera prielnică hotărîrilor și realizărilor de interes obștesc.

Dacă'ar fi avut urechi păreții localurilor în care s'a adăpostit acest așezământ, câte planuri și câte discuții — oglinzi ale sufletului acelor înaintași — asupra problemelor care se puneau atunci, nu ne-ar fi păstrat; iar dacă'ar fi avut și ochi — când vreun Gh. Barițiu, cetind sau cuvântând, atingea coarde sufletești a căror vibrare se traducea în fapte — imaginea câtor fețe îmbujorate de frumusețea unei idei, de căldura unei hotărîri eroice n'ar fi reținut-o pe rețină, pe seama urmașilor!

Noi, dacă e să-i facem cu prilejul sărbătoririi centenarului o urare societății jubilante, urarea noastră e aceasta: S'o vedem cât mai distanțată de cluburile haidamacilor politicei — pepiniere de intoleranță și destrămare a solidarității românești — ca și de cazinourile buzunărelilor elegante, cu forme legale, rămânând cât mai credincioasă spiritului care a prezidat, acum un veac, la actul ei de naștere. Căci „numai așa își va putea purta numele cu onoare, deosebindu-se de cafenea“, — cum glăsuesc, de încheiere, statutele întemeietorilor ei.

„Țara Bârsei“

1) Bartolomeiu Baiulescu: Monografia Bis. gr. or. române a Sf. Adormiri din Cetatea Brașovului, Brașov, 1898 p. 130.

Craiul munților

Poem dramatic

de Al. Ceușianu

Scena VI-a.

AVRAM IANCU, RUSSU, CORCHEȘ, MOLDOVAN, MOGA,
OLTEAN, AIUDEAN și MOȚII.

- I-ul Moț :* Văd furnicând pe runcu-apropiat
Cete de-oșteni. (între Moți se produce
[mişcare])
- Al doilea Moț :* Sunt Ungurii.
- Russu :* Să vină.
N'o să apuce mulți popas de cină...
- Corcheș :* (către Moți) Fiți gata măi !
- Iancu :* (a suit un clin de deal și privește încordat) Să urce unul sus
Pe măgură cu tulnicul
- Jacob :* (e lângă Iancu) S'a dus
Măria Voastră.
- Avram Iancu :* Cum de-mi zici așa?
Nu-s grof, nici rege.
- Jacob :* (zmerit) Nu te supăra.
Ne-am pus nădejdea 'ntregului viitor
În tine. (simplu) Tu ești „Craiul Munților“
- Moții :* Trăiască Iancul... (șuvoirea de glasuri se prelungește departe)
- Jacob :* Ai chemat pe Moți
Să-ți sară 'n ajutor — și iată toți
Ți-au ascultat porunca și-au venit
Să facă'n juru-ți zid nebiruit.
Ai zis că ne luptăm pentru 'mpărat
Și nici unul din noi n'a murmurat,
Cu toate că 'mpăratul stă depărte
Și face des făgădueli deșarte.
(tulnicul de departe vuie jalnic)
- Iancu :* Eu am încredere în împărat
El trebuie să fie drept... Ne-am dat
De partea dânsului — și vom lupta
Increzători că nu ne va uita
Nici când (incepe greeratul de gloanțe)

- Aiudean*: Vin !...
- Iancu*: (ridicând brațul) Hatvani — călău necruțător —
Azi ne 'ntâlnim din nou. Vrei să dobori
Cetatea munților, și uiți că'n prag
Stă strajă — un neam întreg. Sărac
De tine...
- Moldovan*: (către Iancu) Vine-un olăcar.
- Moga*: (intrând într'o
suflare) Trăiți !
- Iancu*: (către Moga) Ce vești aduci ?
- Moga*: (furtunatic) Suntem încercuiți
De Hatvani. Am stat trei zile 'n șir
In luptă. Muntele-i un cimitir
Și rândurile noastre sunt rărite.
Nu-s tunuri. Dacă nu ni se trimite
De grabă ajutor, suntem pierduți...
De patru ori s'a năpustit Vlăduț
Asupra Ungurilor, ca să-i scoată
Din valea Buciumanilor, să poată
Reface legătura 'nspre Câmpeni
Și n'a răzbit.
- Aiudean*: Pericolu-i suprem.
- Iancu*: Să plece Corcheș cu lăncerii săi
Imediat spre Cerna !
- Corcheș*: Moșii mei
Sunt gata.
- Iancu*: Nici o jertfă să nu cruți!
Alt ajutor nu dau. Popa Vlăduț
Și tu, plățiți cât o armată 'ntreagă
Și-s liniștit.
- Corcheș*: Cui îi viața dragă
Să nu ni se arate 'n drum. (iese)
- Oltean*: Loviți-i!
- Moga*: Mi-e dor să lupt și eu cu-afurisișii
De-acolo... Lăsați-mă să-l însoțesc
Pe Corcheș.
- Iancu*: Bine măi !
- Moga*: Vă mulțămesc (iese)
- Russu*: Atacul Ungurilor se 'ntețește.
- Al III-lea Moș*: (ochind) Să trag ?
- Avram Iancu*: Vrea să ne prindă 'n clește
Bietul Hatvani și nu-și dă seamă

Că-și pregătește sie-și o capcană
Din care nu mai scapă
(pușcătura Moșului se descarcă)

Măi feciori,

În fața ceasului hotărîtor
Să punem jurămînt că apărăm
Pămîntul nost', pân' ce-om muri.

Moșii: Jurăm !...

(Șuvoirea glasului se prelungește din culme 'n culme)

Un Moș: (din josul dealului) Prindeți de spiță!

Alt Moș: Ajutați plăeși!

Moldovan: (care stă cu Russu și Aiudean în jurul lui Iancu)
Vin tunurile noastre de cireș.

Avram Iancu: Să le așeze în vîrf de deal.
(căt-re Moldovan) Părinte,
Adună-ți oamenii și „Înainte!”
Du-i la împărțășania de sînge.

Moldovan: Mă tem că setea nu mi se va stînge
De grabă.

Avram Iancu: (cu 'ngrijorare) Popa Balint nu mai vine.

Moldovan: Aduceți flamura și după mine
Feciori!... (iese urmat de alt pîlc de Moși)

Iancu: Trăiască libertatea!

Moșii: Ura!

(Mișcarea e generală — în același timp apare spre dreapta gura unui tun de cireș pe care Moșii repede îl așează în poziție)

Al IV-lea Moș: Proptiți afetul!

Al V-lea Moș: Dați spre cotitura
Din dreapta!

Avram Iancu: Popa Balint nu mai vine
Și dacă 'ntârzie...

Oltean: (aiurînd) Câte jivine
Toate s'au adunat să ne zdrobească.

(Greerat de pușcături; un pîlc de fugari trec în fața lui Iancu)

Avram Iancu: (tunînd) Opriți-vă! (cu mîna ridicată)
Cel sfînt să Vă păzească
De pumnul meu...

Al VI-lea Moș: Dușmanul ni-este 'n spate.

Avram Iancu: Și voi fugiți?

Al VII-lea Moș: (învălmășindu-se) Sunt mulți.

Al VIII-lea Moș: Are dreptate.

Al VI-lea Moș: Ne-omoară.
Avram Iancu: (poruncitor) Strângeți-Vă în jurul meu
Și înainte!...

Al VII-lea Moș: (l-a recunoscut) Iancu.

Al VIII-lea Moș: Dumnezeu
Ni l-a trimis.

(Pâlcul de oameni s'a adunat subit — și se 'ntoarce la porunca Iancului).

Iancu: Să mă urmați
În luptă!... Dați cu ghioagele! (zgomotul de luptă s'a 'ntețit; pâlcul de oameni a ieșit...
Glasul lui Iancu s'aude îndepărtându-se)

Mușcați
Cu dinții... apărați-vă pământul...
Să nu-și smintească nimeni jurământul!

(Sus pe colină Moșii au așezat tunul și forfotesc să-l încarce)

I-ul Moș: Grăbiți feciori!

Al II-lea Moș: Gușata-i încărcată.

Al III-lea Moș: Goliți din pungă pulberea uscată!

Al IV-lea Moș: Se 'ncinge lupta.

Al V-lea Moș: Văd sclipiri de săbii.

I-ul Moș: Da-ți foc!

Al IV-lea Moș: Nu ne 'nfricăm de-un stol de vrăbii...
Să vină 'ncoaci. — O praștie le-ajunge
Să-i sperie, să-i destrame, să-i alunge.

Oltean: (a tresărit — un glas de tulnic se aude)
Ne chiamă tulnicul a doua oară...
Din nou e Hatvani 'n Abrud — Pogoară
Plăeșii din Albac și Vidra. Vin
Năpraznicii munteni cu popi creștini
În frunte.

Glasul lui Iancu: Dați pe moarte măi feciori!

Oltean: (vede pogorînd pâlcuri de Moși, cu brațul ridicat)
Ne chiamă Iancu... Dați-i ajutor!

Un Moș: Un Ungur.

Alt Moș: Omoriți-l!

Glasul Mariei: Fiți creștini....

Al III-lea Moș: Loviți-l!

Glasul Mariei: Vai.

Scena VII-a.

(Tunul s'a descărcat și fumul s'așterne ca un val gros asupra scenei. Holcotul luptei devine intens; nu se vede nimic precis, numai glasurile învălmășite se aud).

Popa Balint:

Tineți-vă băeți !...

Nu poartă dracul păr atât de creț
Să nu îl descâlcim.

Un Moș:

Veniți încoace

Căci zmoala s'a topit și iadul coace
De dorul vostru.

Maria:

Doamne...

Popa Balint: (de departe)

Înainte

Voinicilor !

Glasuri de Moși:

Te ascultăm părinte.

I-ul Moș:

Lovim cu sete.

Al II-lea Moș:

Iacă fug zmintiții.

Popa Balint:

Nu vă lăsați de dânșii.... Urmăriți-i !

Un Moș:

Zorim, părinte Balint, cât putem
De repede.

Alt Moș:

Ni-e dor să-l mai vedem

Pe Hatvani luându-și talpa'n spate.

Al III-lea Moș:

Și să-l scurtăm de-un lat de cap, fârtate

I-ul rănit:

Nu mă călcați — aveți puțină grijă !

Al IV-lea Moș: (aple-
cându-se)

Ce te-a aflat ?

I-ul rănit:

M'a nimerit o schijă.

Al II-lea rănit:

Gâttelejul mi se uscă, dați-mi apă.

Al IV-lea Moș:

Părinte !

Popa Balint: (făcând

cruce peste rănit) Pe ăsta nimeni nu-l mai scapă.

Al II-lea rănit:

Am cinci copii, nu mă lăsați să mor...

I-ul Moș:

Ce-i de făcut ?

Popa Balint: (încrunțat)

Înaintați feciori !...

(Părintele Balint s'a oprit în mijloc de deal — în timp ce Moșii lui trec înainte în pâlcuri dese).

Oltean: (s'a ridicat într'un cot și privește pierdut la armata de Moși).

Se mișcă munții clătînându-și creasta
De stânci... și codrii blastemă nepasta
Ce ne-a ajuns.

Balint: Ce zici?
Oltean: (cu ochii căscați) Nu-i vezi, nu-i simți,
N'auzi cum urlă, cum scrâșnesc din dinți
Flămândele talazuri de lăcuste,
Cătându-și drum prin văile înguste?
Și tot mai mulți barbari sosesc... S'adună,
Cresc peste noi, ne'neacă, — ne sugrumă.
Balint: Te pasc nălucile.

Oltean: Vin pe prigoană,
Ținându-se cu dinții'nfiți în coamă,
Pociți la față, 'ntunecați și crunți,
Zmei întrupați pe caii lor mărunți.

Balint: Aș vrea să știu ceva de Iancu, frate.

Oltean: (aiurând) Pământu-i ars... gloatele-s spulberate.

Balint: (zgâlțându-l) Te 'ntreb de Iancu!...

Oltean: Iancu? Cine știe....

(recade) Suntem pierduți de-acu pe vecinicie.

Un rănit: Vino la noi.

Alt rănit: Indură-te, părinte.

Al III-lea rănit: Vai.

Un Moș: (se oprește) Incotro ne ducem?

Popa Balint: (încrunat, cu fruntea înălțată) Înainte!

(Iese urmat de restul Moșilor săi. Pe urma lor nu s'aud decât gemetele rănișilor. Răzimată de-un trunchiu doborât — a apărut Maria. E foarte palidă și mișcărilor îi sunt sfârșite de oboseală).

S c e n a VIII-a.

MARIA, OLTEAN și rănișii.

Maria: (bolborosind) Rănișii mei.

Al IV-lea rănit: S'adună corbii.

Al II-lea rănit: Frate,
Sunt liniștit că mor pentru dreptate...
Trăiască Iancu!

I-ul rănit: Vai.

Al IV-lea rănit: Am cinci copii
Și-aș vrea să-i cresc.

Maria: (coborînd spre el) Nu desnădăjdui....

Al III-lea rănit: Vin corbii.

- Al V-lea rănit:* Urlă gurile de tunuri.
- Maria:* (aplecându-se spre rănit) Ai vre-o dorință?
- Al V-lea rănit:* Intre două drumuri,
În fața căsii sub umbrar de viță
Sălbatecă... să ridicai troiță
În amintirea mea...
- Maria:* Bietul...
- Oltean:* (lucid) Moare?
- Maria:* I-s retezate ambele picioare.
- Oltean:* Sărmanul.
- Maria:* (către Oltean) Spune-mi te mai doare rana?
- Oltean:* Mă chinue durerea... (de-odată aiurând)
Uite mama...
Cum îi stau lacrimile 'n dunga feții...
Vrea să-mi întreme flacăra vieții
Și 'ntinde mâna veștedă spre ea.
- Maria:* De ce te zbuциumi?
- Oltean:* Nu e vina mea
Că mi se găță anii... Am nutrit
Un dor în suflet nemărturisit, —
Un vis țesut în nopți cu lună nouă,
Stropit în zori cu lacrimi de rouă,
Spuzeală de boboci pe-un rug sălbatec
Inmugurit de-un zvon primăvăratec...
(trudit) Apleacă-te asupra mea... Mi-e bine
Când simt suflarea-ți adiind spre mine...
Par'că-i o sărutare să mă 'mpeci
Cu golătatea somnului de veci...
- I-ul rănit:* Mi-e frig.
- Al II-lea rănit:* Se 'ntunecă în jurul meu
Pământul.
- Oltean:* Bunu-i Dumnezeu...
Mi te-a trimis să-mi mângâi suferința
Măicuță... Își întinde neființa
Umbroasa-i aripă să mă adoarmă...
Dă-mi mâna să nu tremur... Se răstoarnă
Tăcerea peste mine... Vino-aproape
Și'nchide mi ostenitele-mi pleoape....
Sunt lângă tine...
- Maria:* Dați-mi o icoană.
- Al III-lea rănit:*
- Al IV-lea rănit:* Vin corbii.

Al V-lea rănit: Las' să vină.
Oltean: (Cu-o ultimă sforțare) Vin pe moarte
Maria: (domol) Nu te mai frământa.
Oltean: Vin pe goană.
Și Iancu n'o să poată să supoarte
Atacurile lor...

S c e n a IX-a.

IACOB, Ceilalți.

Maria: (zărindu-l pe Iacob, care urcă dealul, cu brațul zdrobit
într'o legătoare) Bine-ai venit.

Iacob: (vioi) Aduc o veste buuă.

Maria: lești rănit
La brațul drept.

Iacob: M'a nimerit o schijă
De-obuz, luptând pe Stiuț... dar nu port
grijă

De asta... Ungurii dau înapoi
Pe 'ntreaga linie.

Oltean: (pierdut) Ce zice?

Iacob: Noi
Suntem pe urma lor... De nu venea
La vreme popa Balint... ne zdrobea
Scârba de Hatvani.

Maria: (tresărind) Ce bine-mi pare.

Al IV-lea rănit: Copiii mei...

Al doilea rănit: Vai...

Oltean: Dați-mi apă.

Maria: N'are

Să mai trăiască mult,

I-ul rănit: Mi-e dor de casă.

Iacob: (observă că Maria abia se ține pe picioare)
Ce te-a aflat?

Maria: (slabă) Zăbunul mă apasă....

Ia-mi-l.

Iacob: Te uiți la mine par'c'ai plânge
(bănuitor... în timp ce-i ajută să desbrace
surtucul de husar)

Maria: Ți-e haina ruptă... și 'nchegată 'n sânge.
O zdrelitură. Am căzut.

- Iacob :* Mă minți
Te clatini... Ți-s privirile fierbinți
- Maria :* (cercând să se menție) Nimic... o slăbiciune trecătoare.
Credeau... că-s Ungur.
- Iacob :* Maică sfântă... Oare
Să fie cu puțință ?...'
- Maria :* (sprijinindu-se de Iacob, s'așează pe-un ciot)
Nu-i nimic
Nu pierde holda dintr'un fir de spic
Și'n vâlvătaia mare o scânteie
Nu mai sporește focul.
- Iacob :* (uimit) Ce femeie !...
- Maria :* (fierbinte) Așează-te la căpătâi... și-mi spune
Tot ce-ai văzut... tot ce-ai aflat.
- Iacob :* Curg strune
De sânge.
- Maria :* (strivindu-și rana) Povestește-mi tot ce știi.
Se 'ncheagă rana.. până-i isprăvi.
- Iacob :* (ingenunchind lângă dânsa)
Cum am intrat în luptă nu mai țin
In minte. Pe-Unguri îi vedeam cum vin
In pâlcuri dese pe Stiurț în sus ..
Andreica și cu Popa Groza li s'au pus
De-a curmeziș în cale... Ne luptam cu
Inversunare....
- Maria :* (întrerupându-l) L-ai văzut pe lancu ?
- Iacob :* Intr'un târziu, când oamenii 'ncepură
Să fugă, a răsărit dintr'o ruptură
De deal și vorba lui răsunătoare
Opri puhoaiete.
- Maria :* (cârcindu-se de durere) De ce mă doare
Așa cmplit ?... (silindu-se să zâmbească)
Ziceai că lancu... Spune,
(înfiorată) Imi pare că vorbești despre-o minune
Când pomenești de el și te ascult
Cu-atâta drag... (aproape șoptind)
Nu știi tu cât de mult
M'am cugetat la dânsul (făcând un semn
cu mâna)
Povestește....
- Iacob :* Porunca lancului însuflește
Curajul Moșilor... Ochii se 'ncruntă,
Pumnii se 'nclăștă... brațele înfruntă

Năvala... Ungurii cad rând pe rând
Ca pădădia spulberată 'n vânt...
Dar Hatvani-i şiret. Adună ceata
Fugarilor şi îşi arunc'armata
Intreagă'n foc... S'apropie mulţime
De om... şi popa Balint nu mai vine...

Maria : (fremătând)

Şi Popa Balint nu mai vine... Cum
Zoresc la fugă roibul meu... Ce drum
Cumplit prin tabăra duşmană... Trec
Ca o nălucă printre sulii... Leg
Nădejdea c'am scăpat... La o răscruce,
Apuc la dreapta... drumul mă aduce
Din nou spre tabăra duşmană... Calul
Se poticneşte... sar din şea... sui dealul
Şi rătäcesc hoinară...

Iacob : (infierbântat)

Iancu-şi strânge
Pe toţi în jurul său... E plin de sânge
Şi buza tremurândă n'are grai
Luptăm şi ne oprim din plai în plai
Cu gloate tot mai mici, tot mai puţine.
Şi Popa Balint tot nu vine...

Maria :

Ard hainele pe mine... Desnădejdea
Mă chinue... Alerg... Simt că primejdia
Sporeşte... Ies la margine de luncă,
Un glonte ţiue... Trei inşi s'aruncă
Asupra mea... Sunt Moţi. Mă duc pe-o

coaste

Şi-l văd pe Balint cu întreaga-i oaste...
Din două vorbe a 'nţeles ce-i spun.
Un semn din mână... şi-am pornit la drum.
Ce zvon?

(tresărind)

Moştii : (de departe)

Trăiască Iancu !

Iacob :

A crezut

Trufaşul Hatvani că ne-a bătut
Şi c'a răpus pe Iancu pe vecie...
Când se iveşte, chiar la răspântie,
Oastea lui Balint...

Maria : (biruitoare)

A sosit la vreme.

Iacob :

Îţi străluceşte o lacrimă în gene.

Moştii : (mai aproape)

Trăiască Iancu !

Maria :

Vine....

Iacob : (oprind-o)

Stai pe pace...

Maria :

Prea îl iubesc şi nu mă pot preface
Nepăsătoare.

Iacob : (arătând spre Iancu, — care a apărut pe vârful muntelui)
Uite-l.

Moții : Să trăiască!..

Maria : (sfâșietor) Ooooooh....

Iancu : Fuge 'ntreaga oaste ungurească.
(urmărește priveliștea din înălțime).

Maria : (zbătându-se) Mă copleșește inima... Nu-i spune
Că mi-a fost tot ce-aveam mai drag pe lume.

Iancu : V'ați apărat ca niște lei, copii..

Maria : (slabă) Așa-i că Iancu nu putea iubi
Pe nimeni... nici pe Hani... nici pe mine...

Iacob : Cum ar putea... doar Iancu ne-apartine
Nouă la toți....

Iancu : Vă mulțămesc feciori
Și înainte la izbândă!..

(E un moment de adevărată apoteoză. Figura lui Avram Iancu
apare transfigurată în lumina apusului de soare).

Maria : (cutremurată — cu ultima încordare) Mor...

Ridică-mă... să-l văd... odată încă...

(Iacob a ridicat-o în brațe)

Așa... (recade pătrunsă de lumină)
Sunt fericită că-s Româncă.

(C o r t i n a)

Flori creștine

de Al. Lascarov-Moldovanu

Puntea cu păcatele

Omul acela era gonit din spate de toate jivinele pământului — și fugea, desnădăjduit, spre o zare de scăpare. Dar nu vedea nici una, — nicăiri. Și jivinele, se apropiiau...

Atunci, omul s'a rugat lui Dumnezeu, așa: „Doamne, Tu singur poți să mă scapi!“ Rugăciunea aceasta se ivise, fierbinte, din străfundul cel de la adânc, în care nu pătrunseseră miazmele păcatului. Și Dumnezeu i-a răspuns: „Mergi înainte, — și nădăjduște!...”

Omul, simțindu-se mai întărit, a fugit mai departe, — dar jivinele nu s'au lăsat, — ci, aduilmecându-i urma, veneau, urlând și șuerând a pierzare.

Omul s'a spăimântat din nou — și simțindu-și credința slăbind, a strigat iarăși către Dumnezeu. Atât; „Doamne!...” Și Domnul i-a răspuns: „Nădăjduște înainte!...”

Alergând așa, omul a văzut înaintea sa o apă mare, care curgea de la apus la răsărit. Era lată, bulbucată, și plină de furie. Văzând-o, omul s'a umplut de spaimă — și a șoptit; „Ce mă fac, Doamne?!...” simțindu-se pierdut.

Dar iată, deodată, el văzu înaintea sa o punte, întinsă de pe un mal pe celălalt. Ce folos? — puntea era strâmtă și rotundă, așa că ar fi fost o nebunie să creadă cineva că va putea păși pe ea, fără să cadă în bulboana de dedesupt.

Și jivinele se apropiiau, în spate, îngrămădindu-se — și urlând păpraznic, cu fălcile căscate!...

Omul, căzu atunci în genunchi — și, cu tremur în suflet și în glas, înălță rugăciune supremă Domnului: „Scapă-mă, Doamne!...”

Și Dumnezeu, calm și încet, i-a șoptit așa: „Calcă pe puntea aceasta... Și să știi: dacă de la malul acesta până la celălalt, îmi vei spune Mie toate păcatele tale, vei ajunge cu bine dincolo — și vei scăpa de jivinele pământului. Iar de nu-mi vei spune toate păcatele tale, în fundul bulboanei vei cădea!...”

Omul, s'a sculat repede de jos — și după ce și-a rotit privirea peste tot, a pus piciorul pe lemnul rotund și legănător, Privi spre celălalt capăt, — avu o străfulgerare de groază văzând cât de departe e el, — dar își zise: „Mă leg, Doamne, și-ți mărturisesc totul!“ Căpătă un scurt răspuns: „Tot, — și din toată inima!“ Omul făgădui. Porni.

Pășea, — și spunea un păcat. Făcea alt pas, — și mărturisea alt păcat. Se cumpănea în cădere, dar o putere nevăzută îl ținea drept. Alt păcat, — alt pas... O, Doamne, câte mai sunt, — și cât is de urâte!... Altă clătinare, — altă mărturisire... Minciuni, invidii, zavistii, lăcomii, spurcăciuni, căderi, crime... O Doamne, — alți pași... Dedesupt volbură mare, — la malul lăsat, jivinele care urlă... Alt păcat, — alt pas... Alunecare, — dar Cineva îl ține pe puntea aceea strâmtă, pe care nimeni n'ar fi crezut că se poate ține... Păcate, păcate, păcate... Doamne, câte mai sunt! De când merge așa?... O, ce drum, — dar și ce ușurare!... Malul dimpotrivă se ivește... Acolo, nu mai sunt jivine... Curaj!... Mărturisește!... O, ce greu!... Doamne, mi-e rușine!... Nu, copile, spune tot, tot!... Spun, Doamne! Ce ușurare!... Puntea e lată acum, poți merge în voie... Malul e aproape... Câțiva pași... A ajuns!...

Omul, cuprins de uimire, privi împrejur...

Jivinele nu mai erau...

Ci numai lumină și pace...

„Cărbuni aprinși“

Mergeam într'un taxico — și mă gândeam la Iisus. O, ce bine e, când te afli în mijlocul unei mulțimi care se tălăzuește și se urăște, să te gândești la Domnul păcei. Să închizi ochii — și încet-încet să te desprinzi din clipa aceea, chemând spre tine vre-o priveliște din Țara Sfântă.

Așa eu atunci. Oamenii se înghesuiau, se certau și se priveau cu dușmănie. Inchisei ochii — și chemai spre duhul meu priveliștea lui Iisus vorbind mulțimei din corabie, pe malul înșorit al Tiberiadei.

Și eu, — nevrednicul, de îndată, primii răspunsul... Iată, Domnul e colo, în barca ușor-legănătoare... Vorbește, întinde mâinile spre noi, — că doar și eu mă aflu în mulțimea de pe mal.

Apele lacului se întind încolo, în ușor tremur auriu, sub bătaia caldă a soarelui. Și oamenii de pe țărm ascultă, ascultă, ascultă... Ce binecuvântare se revarsă din acele brațe întinse spre noi!..

Sgomotele lumii s'au micșorat, au dispărut, — și eu mă aflu pe țărmul Tiberiadei...

Dar mașina, fu isbită brusc din spate. Se opri. Un căruțaș, venit de pe-o stradă lăturalnică, nu putuse opri la vreme, și isbise cu oiștea în spate. Visul meu dispăru, — iar în locu-i se puse, murdară și otrăvită, o grea sudalmă, pe care un controlor de mașină o dădu căruțașului. Duhul mi se zgârci, ca și cum cineva ar fi turnat peste el, scursura șanțului... Vruî să ocărăsc pe controlor — dar mă oprii, zicându-mi: „Nu trebuie să mă mânie, — iar de-i voi spune ceva, la mânie, el nu va fi simțitor...” Am tăcut, așadar, — zicându-mi: „Până mă voi cobori, am să-i vorbesc... Dar am să-i vorbesc prietenește...”

Și așa am făcut... Venind să-mi controleze biletul, i-am prins brațul — și, cu o dulce putere, l-am tras spre mine, până ce urechea lui a ajuns la buzele mele.

El nu știa ce vreau, — dar se supuse, ca întotdeauna când puterea noastră este blajină.

Surâsei spre el — și-i zisei:

— „Prietene dragă, — după chip domnia-ta ești uu om cumsecade și bun... De ce ai înjurat atâta de murdar?”

Sfiit dintr'odată, tânărul vru să protesteze: „Nu, n'am înjurat...”

Ca și cum nu l-aș fi auzit, continuai, ținându-i mereu brațul prins în mâna mea, de par'că aș fi vrut să-i trec ceva din pacea și frumusețea tabloului de adineaori, de pe țărmul lacului Tiberiadei.

— „Tânărule — îi zisei — află că tare-ți stău rău când injuri... Și doar după înfățișarea domniei-tale, aș fi putut pune cuvânt că niciodată asemenea spurcăciuni nu ți-ar fi ieșit din gură...”

De data aceasta, tânărul, întru totul rușinat, recunoscă:

— „Da, domnule, aveți dreptate... Câte-odată nu-mi pot stăpâni proasta asta de gură...”

I-am strâns brațul cu tărie prietenească — și ridicând ochii spre el, l-am iubit și i-am zis:

— Nu m'am înșelat... Recunoașterea domniei tale îmi dovedește aceasta... Așa să rămâi, tinere... căci așa-i frumos — și așa-i și pe placul lui Dumnezeu...”

Mi-a răspuns cu o privire plină de respectuoasă dragoste, — iar când s'a dat jos, am cugetat: „De nu făceam așa, nu-i aprindeam cărbuni pe cap... Dar așa, cărbunii aceștia îl vor înțelepți...”

Și mergând mai departe, m'am cufundat din nou în visul meu palestinian.

VEDERE

*Tiptil în munți, potecu-i credincios,
Pe culmi înșurubate în azur,
Piciorului dibaciu care l-a scos
Din văile deslănțuite împrejur.*

*Neconținut privește înapoi
Și se oprește 'n loc să-și amintească
Priveliștea întreagă, cuprinsă de cimpoi.
In cinstea lui ridică paharul alb o creastă.*

*Ca un chimir încins pe trupul muntelui
In copcii de arșiță și bazalt,
La cotituri întinde soarelui o mână
Și-l trece dintr'un munte 'n celalalt.*

Dumitru Olaru

Crăciunul învățatului.

Lăsați-i să colinde! E seara de Crăciun!
In casă-i cald, — pe-afară e cerul stup de stele,
Aici, în sat, cu oameni lipsiți de temenele,
Nu se simțea 'nvățatul în odios surgun:
Trecând al casei prag, el par'c'a luat tărie,
Iar sufletu-i primit-a din basme apă vie...

Intrat-au doi, cu sacul, cum vin colindătorii —
Pe fețe amărite, pe frunți cu brazde mii —
Atâtea brazde doară aveau secerătorii,
La-a altor lanuri pline, și-o spuză de copii —
Dar ochii de-un lăuntric foc tainic licăreau
Când Domnului colinda străbună lin cântau.

In grădina cu stupină —
Florile dalbe —
Este-un leagăn de mătase —
Florile dalbe —

Da'in leagăn cine șede?

Da Maria, fată albă,
Tot coasă și chindisește,
La gulere, voinicește —

Pe la uși

Cu flori și ruji,

La ferești

Cu flori domnești,

La mai mari

Prapuri domnești,

La năfrâmi

Impărătești *)

O, câte buze, spus-a smerit ascultătorul,

Rostit-au aste vorbe, din tată'n fiu de fiu!

Tot gânduri miresmate, ce nu cunosc sicriu

Și'n suflete curate mereu stârnit-au fiorul,

Fior, la suflet rouă, din lumea cea visată,

O lume ce-o dorește o iasmă 'ngenunchiată!

In loc de „ruj“ pe buze, cu „rujile“ 'n ferești

Și-o „fată albă“ naște sglobia-i fantezie.

„De când făcut-a Domnul acum cântați-mi mie,

Această lume mândră, ca 'n tainice povești“!

Cel ce cu mii de secolii jongla, ca învățat,

Colinda zămislirii — atent mi-a ascultat:

*) Colindă autentică, veche, din Mănărade, lângă Bla

De când Domnul s'o născut
Tot pământu' l-o făcut
Și ceru' l-o ridicat
Și frumos l-o răzimat,
Tot cu stâlpii de argint.
Și frumos l-o podobit
Tot cu stele
Mărunțele
Și cu luna
Ca lumina —
Soarele cu razele —
A făcut un fereceu *)
Să se scalde Dumnezeu,
Dumnezeu cu soțu' său...

Nu, n'a zâmbit, nici stropul de acră-amărăciune
Nu s'a născut în suflet de om „înaintat” —
Când de-al lumii Ziditor că-i „om” a ascultat,
Curata și cinstita colindă cum ne-o spune.
Știința 'n întunec milioane de-ani scrutează,
Un muritor, la țară, ușor lumea-și creiază.

Dar iasma chicotește și râde la „minune”,
„Minuni” nu vrea să știe că sunt pe-acest pământ :
— „Nici strop de poezie, fără de-acoperemânt
Știința — orice credințe cu armele răpune”!
Și stă 'nvățatu' 'n casa, cuprinsă de credință
Și clatină din capu-i : „Acea nu-i știință !”

Cel ce cu telescopul eterul îl străbate,
Ce miile de aștri și sorii îl măsoară,
De sute de-ani lumină cel ce se înfioară
Și simte infinitul pătrunzător a toate,
Își pleacă smerit capul, se vede-atât de mic,
Bolborosește : „Doamne ! pricep, nu știu nimic !”

Cel ce scrutează marea și scoarța pământeană,
Găsind zeci, mii ființe cu formele bizare
Și simte că știința nici-când hotare n'are,
Oricât să smulgă vâlul vrea mintea-ne umană,
Acela-adânc se 'nchină, aproape'n frenezie
Și-și bate pieptul : „Nu știa”, cuprins de modestie.

*) Baie, scaldă.

O, arhitect al lumii, al aștrilor giganți,
Al stropului de rouă cu mii de părțițele —
Colindătorii-aceștia cu ochi nălțați spre stele
Găsit-au calea dreaptă, ca cei mai mari savanți!
Batjocura pe buze și rânjete de huni?
Știința și credința ne poruncesc: fiți buni!

Și vine iasma neagră, dușmana creaturii,
Cea căreia nu-i plac ochii ridicați spre cer,
Își bate joc de toate — știința ienicer —
Și-o face, să arunce în țări tăciunii urii —
Vrea iar înfloritoare orașe pustiite
Și'n om rechiamă bestia cu simțuri troglodite!

Privit-a învățatul spre cer, ce-i da salutul
Prin licărit de stele și-o lună cu mister —
Simțit-a-atunci mai bine că trupu-i efemer,
Chiriaș vremelnic suflul în locuința-i: lutul.
Și răzimându-și capul — adânc a suspinat,
Ca'ntr'un vârtej, năvalnic, de-un gând măreț purtat:

O, de-ar putea străbate, ca simțeminte sfinte,
Fiorul — doftorie — țărani ce colindați!
Argint și sus în stele, ochi amăgiți, căutați!
Atuncea numai, oameni, pășiți tot înainte!
Altfet colinda'n lume e-o stearpă amăgire
Și — făr' de-un suflu 'n slavă — va plânge-o omenire...

Horia Petra-Petrescu

Mătuşa Gherghina *)

de Gh. Tulbure

N'avea decât un dinte și jumătate 'n gură. Atâta îi mai rămăsese în gingia de sus. Când râdea își purta gândul prin toate albumele de zoologie, în căutarea unei asemănări. Obrazul ei sbârcit părea o pungă de piele, purtată de nenumărați ani, mai mult goală, la chimirul unui om sărac. Și-l îmbrobodea gros, cu o cârpă neagră, adusă pe sub fălci, ca să nu-i răcească, cele trei-patru fire de păr, ce le mai avea pe cap. Sprâncenele-i căzuseră de mult, în schimb i se lungise nasul, în dreptul căruia bărbia ascuțită se încovoiase în sus, gata-gata să se ia la bătae cu nasul pentru prioritatea de a-i intra 'n gură. Era tare bătrână. După câte ne spunea, trebuie să fi avut peste optzeci de ani. Văzută din profil, părea o piaiță cu obraji galbeni, cum e turta de ceară.

Mătuşa Gherghina — numele acesta frumos la adresa ei suna mai mult a ironie — a avut și ea o slăbiciune, ca orice om. Toată viața i-a plăcut să se joace cu orătăniile. Îi plăceau, nu-i vorbă, toate dobitoacele de pe lângă casa omului, pentru că „toate sunt făpturile lui Dumnezeu“, cum zicea ea. Le hrănea pe toate. Numai cu câinii nu se prea putea împăca. Lor le dădea de mâncare așa cum își achită datoria omul rău de plată. Cu țârâita, oscior pe oscior și mai multă bătaie. Deaceea, Lăbuș și Codău nu prea dădeau din coadă când o vedeau, chiar dacă venea cu cratița de oase spre ei.

A fost femeie bună, baba, Dumnezeu s'o ierte! Puține păcate va fi avut pe suflet. Curățenia inimii i-o puteai citi în ochi, că erau de o seninătate copilărească, blândă și 'ngăduitoare. Când era tânără, tot femeie urâtă era, dar răutatea și invidia n'a cunoscut-o. Orice i-ai fi zis, le primea toate cu calmul unui filosof stoic.

— „Iartă-mă c'am greșit!“ — asta era replica ei. Și ochii i se umezeau în lacrimi. Nici odată n'am surprins în privirile ei un gând rău. Și câți nu erau, care s'o certe, când dn întâmplare spârgea și ea o oală, o farfurie. Lucra orice-i dădea, mai

*) Din volumul de schițe, ce va apărea.

ales dacă n'o despărțeam prea mult de cotețele de găini, slăbiciunea ei.

Aveam păsări multe, ca la țară. Mătușa (așa-i ziceam noi băieții) venise la noi iarna și toată primăvara s'a balăbănit cu două cloști din pricina puilor, care se țineau mai mult decât trebuie după ele. Dar îndată ce s'au făcut mărișori, îi strânse sub fustele ei. Iar toamna umbla „cu curtea întreagă după ea“, o curte de cavaleri împănați și de dame decoltate până la gușă. Când se rătăcea vre-un pui ori vre-un curcan mai greoi prin fundul grădinii, baba ieșea pe porțiță urmată de întreaga suită și unde nu 'ncepea să piuie, să găgâie și să măcăiască, încât nu numai că-și vedea sosind „fiul rătăcit“, dar știa satul întreg că baba și-a pierdut un odor de pui.

Celui mai harnic om i s'a zis, din bătrâni, că se scoală odată cu găinile. Mătușa se scula înaintea lor. Le curăța boabele și deschidea pe rând cele trei cotețe de păsări, în ordine inversă cu puterea ciocului lor: întâi găinile, apoi rațele cu găștele și numai pe urmă curcile. Tot astfel le da și de mâncare. Când deschidea ușa cotețelor, avea însă grijă să oprească, apucând de coadă, partea feminină și le căuta una câte una de ou. Baba știa totdeauna să-ți spună care când are să ouă, dimineața ori mai către seară. Când îi auzeau glasul, săreau pe ea ca porumbii și-i luau și bucățița de pâine din mână. Le dădea tot și prefera să rămână nemâncată, numai să aibă „copiii ei“.

Era voioasă și mulțumită totdeauna, doar când venea să ceară grăunțe se mai încrunta nișel, Oricât de multe să-i fi dat, tot mai cerea :

— „Mai dă-mi, cocoană, bare-mi încă pe atât!“ — și arăta o mână de boabe.

Pentru două grăunțe era în stare să se întoarcă dela cotețe. Intr'un buzunar al fustei avea totdeauna economii de câteva boabe, pentru vreun pui neputincios, care nu putuse s'apuce bine la masa comună. Când îl vedea că umblă piuind de foame, îl lua în poală și-i da în cioc.

Totdeauna a avut un pui de găină „favoritul ei“. După trei zile dela ieșirea lui din găoace, începea să-l momească cu fărmituri de pâine. Primele trei zile îl lăsa să învețe să mănânce. Pe urmă două ceasuri pe zi trebuia să-l fure cloștei. Li vor-

bea, îl desmierda și-i da să ciugulească din gura ei, până ce puiul părăsea de tot pe mama lui. De aci încolo să fi văzut dragoste ! Toată ziua umbra cu el în mână ori într'un buzunar făcut anume. Și dragostea ținea ori scădea în proporție cu inteligența „favoritului“. Când începea mititelul să-i confunde dintele îngălbenit de vreme cu un bob de porumb, imediat îi tăia porția și nu-l ridica mai sus de sân.

Șase ani, cât a stat la noi, o singură dată i s'a 'ntâmplat să-i fie favoritul un cocoșel. Când a văzut că-i crește creasta în sus, i-a dat drumul să se obișnuiască cu găinile, apoi când „i-a venit vremea“, i le-a dat drept zestre. „Vătășel“, favoritul babei, este și azi un cocoș, care face cinste curții noastre. Când a început să se bată cu frații lui de găoace, baba ne-a spus hotărît, că trebuie să-i tăiem pe toți, pentru că altfel are să-i omoare „vătășelul“. A trebuit să tăiem și cocoșul cel bătrân, a doua zi după ce vătășelul „a debutat“ la curte, firește c'un succes desăvârșit. Atunci, de bucurie, baba s'a 'mbătat.

BCU Cluj / Central * University Library Cluj

Biata babă ! „S'o mânânce raiul“ și să moară pe prispa casei lui Firaș al ei, — acesta era singurul dor și întregul ideal al vieții ei de slugă.

Era sinceră, caldă și domoală la vorbă, ca o rugăciune. „Tatăl nostru“ era dealtfel singura rugăciune pe care o știa de-a rost. „Precum în cer așa și pe pământ“ erau cuvintele, pe care le rostea mai cu drag în fiecare seară. Și din felul cum le tălmăcea era convinsă, că și acolo, în cer, Dumnezeu are s'o ia găinăreasă la curtea Lui. Avea și ea un băiat, pe Trandafir, adică pe Firașul ei. De-o întrebai de tatăl copilului, îți răspundea : „Da, la ce să mint ? Nu prea știu bine. Eram în serviciu la domnu Neagoe, dar mai vorbeam și cu argatul din curtea lui frate-său, domnu Șerban“.

În tinerețe nu era ea așa. Dar acum n'ar fi spus minciună pentru lumea asta. De ce să-și mai facă un păcat ? Nici „Tatăl nostru“ nu-l spune, decât c'un anumit rost și c'un înțeles de tot particular. Ea ierta tuturor, pentru ca să o ierte și El, cel de sus. Îi binecuvânta numele și-i sfințea urmele, rugându-L pentru

pâinea ei de slugă, pe care și-o împărțea cu animalele. Povestea ei era simplă și tristă.

* * *

A găsit-o un cărauș pe drumul ce duce la mănăstirea Cozia, într'o zi de toamnă târzie. Era numai de trei ani și stătea sgribulită lângă o cruce de piatră în marginea drumului. De părinți nu știa să spună nimic. Căraușul a plătit unei femei bătrâne din satul vecin, ca să-i crească copila. Bătrâna a ținut-o ca de suflet și n'a lăsat-o de lângă ea până când a închis ochii. N'avea 15 ani Gherghina, când s'a văzut singură pe lume, în fața unui han din România. Era iarna, a treia zi de Crăciun. Diligența poștii dispăruse în ceață. Din depărtare se mai auzea bălângănitul clopotelor și chiotele surugiului, care pleca vesel „că-și scosese cheltuiala“. Pomana se isprăvisese pentru biata fată după trei zile de sărbătoare, și o sfântă de bătaie, ca să nu spună la nimeni...

Inspre ziuă, când se întorcea dela un bal, a găsit-o d-na Neagoe la un colț de stradă, înghețată de frig. După spusele ei, că e singură pe lume, a luat-o la dumneaei servitoare „la toate“.

Când era aproape să nască, nici stăpâna, nici Ion argatul n'au voit s'o mai vadă. S'a îndurat de ea o servitoare mai cu experiență la nașteri și a luat-o la ea. Într'un bordei de pe malul Oltului, lăsat pustiu de un zarzavagiu, născuse ea pe Firaș al ei. În zilele de vară, cu copilașul în brațe, cerșea pe la cei ce aveau, iar când era vreme rea, se mulțumea c'un fir de ceapă.

Cu copilul în brațe n'o primea nimeni în serviciu. În coliba ei, unde o apucase gerul, câte visuri nu țesea singură din amintirea păcatului! Murea de foame și totuși i-a părut rău când a trebuit să-și dea pe Firaș la o vecină, ca ea să lăpteze, pentru 20 de lei pe lună, copilul unui tinichigiu ovreu. După câteva luni, ne mai având destul lapte, au înlocuit-o. Doborâtă de lipsuri, a intrat servitoare la un căpitan pensionar, unde a stat câțiva ani, până la moartea lui.

De-atunci a schimbat mulți stăpâni și dela toți a plecat, când bătută, când fără plată.

Tot ce mai ținea sufletu'n ea, era credința în cele sfinte. Odată a auzit și ea de un călugăr „învățat tare“ și cu credință mare la Dumnezeu, care venise din Ierusalim tot „pe jos“. Toate femeile alergau la „Stanciu Hagiul“, să se spovedească. Gheorghina nu putea să scape, tocmai ea, ocazia de a se mărturisi sub patrafirul unui părinte, care venea dintr'o așa de mare și sfântă depărtare. S'a spovedit și i-a arătat copilul, fructul păcatului ăi. Cuviosul l-a binecuvântat și i-a dat drept canon să învețe „Tată nostru“ și să-l zică în toată seara. Pe urmă i-a spus să nu se mai mărite cât o trăi...

De atunci pomenea adesea pe călugărul care a învățat-o „Tatăl nostru“, și ținea toate posturile din calendar. Seara însă de obicei se dedulcea, pentru că trecuse ziua și răsărise stelele.

Firaș se făcuse mărișor, dar nu-i semăna babil întru nimic. Era un trandafir cu prea mulți ghimpți, iar azi e și mai rău

Când venea dela școală, primul lui gând era să prindă găinile cu boabe, legate de o sfornică subțire, pe care o astupa cu nisip, iar de capătul celălalt era prinsă de un cui bătut într'un lemn. Găina pe care o împingea norocul să găsească bobul — „era a lui“ : o prindea și o înțepa cu penița la gușă ca să vadă ce fac boabele acolo. Vrăbiile pe care le prindea, le rupea de le desfăcea în două, ca să-și satisfacă o curiozitate brutală. Când vedea apoi că inima a încetat să le mai bată sub degetele lui, le lega pe sub aripioare cu câte o cârpă și le îngropa liniștit și tăcut, ca un medic legist, care a aflat cauza decesului. Într'un colț al curții își făcuse un adevărat cimitir. La toate le punea câte-o cruce mică în raport cu groapa și potrivită sexului. Ajunsese să le cunoască de pe gard, și să spună în care groapă cine doarme somnul de veci. Pe multe le spânzura, mai simplu, de nucul din curte. Pe atunci baba era la căpitanul. Sătul de isprăvile lui Firaș, căpitanul era hotărât într'o vreme să se lipsească de hărnicia măsii, din cauza lui. După multă și matură gândire i-a venit însă ideea să-l facă copil de trupă. Ajurs la regiment, Firaș a verificat perfect îndoiala măsii asupra paternității lui. După câțva timp a plecat „pentru onoarea militară“, găsiindu-se prea multe economii în magazia companiei, la care ajunsese sergent-major. De când s'a liberat sunt câțiva ani. De atunci ține calea pela bariere, când e în opo-

zițe, și înșală cu ce poate pe țăranii cari vin cu nevoi la oraș. Când sunt „ai lui“ la putere, e „maior de gardiști“ și „administratorul general“ al tuturor simbriilor de servitoare. La mamăsa venea foarte rar, cam la trei ale fiecărei luni, când știa că baba trebuie să fi luat leafa. Gherghina lua dela cocoana 25 lei pe lună. Cu 2 lei se îmbăta. De multe ori îi ajungea însă și 1 leu pentru scopul ăsta. Din rest cumpăra porumb pentru orătării. A doua zi era foarte tristă și 'ngândurată, că poate a făcut vreun păcat în timpul cât „i-a furat rachiul mințile“. A treia zi venea Firaș și cum o vedea o întreba: „De care a fost? De 1 leu sau de 2 lei? Și după ce primea răspunsul, îi lua banii, lăsându-i și ei 2 lei pentru zahăr și cafea. Apoi pleca fluierând, după ce-l săruta baba, fericită, că l-a mai văzut odată. După ce-l pierdea din ochi, intra între cotețe și se ruga „pentru toate păcatele noastre“, cum zicea ea.

* * *

În anul în care a murit, a fost mai mult bolnavă biata babă. O înecăciune i se pusese pe piept și tușise toată iarna, împrăștiind cu tusea fulgii pe care-i curățea prin odae și prin pridvor. Apoi îi strângea cu multă grijă, vorbind cu fiecare în parte; „ăsta-i dela Mița Porumbița, mânca-o-ar baba!“ Ori la câte un fulg de găscă: „Mutoasa babii, și acum ar sbura pe mine! Las' că le gălesc eu pe toate la Dumnezeu, mânca-m'ar raiul“...

Par'că presimțea ea, că n'are să moară pe prispa casei lui Firaș, pentrucă în anul acela, de cum s'a desprimăvărat, cu greu o urneai dela cotețe. O vulpe-i luase astă iarnă un curcan. Când s'a topit zăpada și au început să înverzească nucii, care umbreau cotețele, n'a mai intrat în casă. Iși făcea foc sub nuc și n'a mai trăit decât pentru orătării. Li perise și somnul de grija lor. Se scula de zece ori pe noapte și cu'n surcel aprins le făcea mereu inspecție. Cât a trăit baba, n'a murit o pasere de molimă. De se 'mbolnăvea vre-una, vâra cocoșul sub pat ca s'o deștepte la miezul nopții, când toate relele umblă prin lume, până și la cotețe, cum credea ea. Se ducea la ele și cu felurite descânțete spuse 'n șoapte le înzdrăvenea pe toate.

Intr'o noapte am văzut-o și eu făcând gălăgie pela cotețe. Credeam că înnebunise, fiindcă deschisese o ușă și se sfădea de mama focului cu „vătașelul“. Când m'am apropiat, mi-a spus zâmbind cu 'nțeles: „Cocoș harnic ca ăsta n'am mai avut noi!“

La câteva zile un băiețaș, care se juca cu cercul prin curte, veni speriat la mine și-mi spuse, că pe o babă o mănâncă curcanii.

Am găsit-o moartă lângă cotețe. Pe buzunarele ei, pline de boabe de porumb, se băteau curcanii.

Am plâns-o toți. Bucătăreasa a fost cea dintâi care s'a consolată: „Am să gătesc clapon cu măslina“. Biata babă când auzea de așa ceva, se punea în ușa cotețului gata să te sacrifice pe tine, decât să lase să-i tae un clapon.

În urma carului cu boi, care o ducea la groapă, pășeau agale două bocitoare din sat, mulțumite de francii ce-i luaseră pentru scăldatul moartei. Apoi urmau slugile casei și câțiva pomanagii, în frunte cu Firaș, mai trist și mai plouat decât toți, cu gândul la cei 20 lei ai babei, pe care n'avea să-i mai încaseze de-acum la trei ale fiecărei luni.

Azi

*Pe unde-am trecut odinioară
Vremea a șters amintiri.
Ne oprim. Pentru ce ne'nfioară
Că 'n jur au crescut trandafiri ?*

*Frumusețea de-acuma e nouă,
Atunci întâlneam mărăcini.
Dar boabele limpezi de rouă
Erau minunate lumini.*

* * *

*Uităm de-am trecut vreodată
Prin lan de garoafe. Senini
Ne strânge-amintirea curată
Alături de mărăcini.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vis

*Doi păianjeni au țesut o plasă
Presărată cu argint în stropi;
Vrând să facă leagăn unei stele
Intre două vârfuli verzi de plopi.*

*Și lucrând mereu, cu sârg, în noapte,
Obosiți de tol, au adormit;
Și-au visat c'au prins în plasă toate
Câte stele sunt în infinit.*

Marin Negrea

Lumi astrale

*Din bolta ocean de-albastru
Țâșnesc lumi vechi îndepărtate;
Lumi-taine care-așfâță gîndul
Cu-a lor lumini de nestemate.*

*Vechi lumi de taine, risipite
În irizata limpezire,
Din strălucirea voastră albă
Abia ne dați o licărire.*

*Străine pentru totdeauna
În hăul de de-asupra noastră,
Voi ne priviți atît de rece
Din depărtarea-vă sihastră.*

*Nu vă atinge ispitirea
Pămîntului pierdut în gol, —
În drumul vost', cu nepăsare
Pămîntului îi dați ocol.*

*Doar, câte-odată, când eternul
Din lutul mort se pierde'n zări,
Vă 'ndurerați, iar geana bate
În și mai repezi tremurări.*

*Și'n clipele în cari durerea
Se urcă 'n marea de tăcere,
Voi plângeți pulbere de aur
Pe lumea noastră de himere...*

*Apoi vă stingeți strălucirea
Pierind în gol ca și-altădată;
Ca'n urmă să v'aprindeți iară
Pe-aceeași lume resemnată.*

Sextil Vodă

Prietene,

Lui I. S.

Prietene, îmi bate toamna 'n uşe
Şi-mi pare mai pustiu ca de-alte ori...
Mă părăsesc şi dorurile, toate,
Odată cu exodul de cocori.

La geamul meu s'abat, în noapte, frunze
Ce cad de vânt şi de soroc...
Eu voiu pleca cu totul — toamna-i lungă —
Deşi e greu să-mi pot găsi un loc.

Doar în grădina prieteniei noastre
Nu cred că toamna să pătrundă...
Aci, de te'nvoeşti, îmi voi trimite casa,
Ca până 'n primăvară să s'ascundă!

Chişinău, Sept. 1932

Gh. D. Banu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iarna

Din întinsul cer albastru fulgi de vată se coboară,
Iar prin ramuri despuiate vântul îşi doineşte jalea...
Un abis e toată valea.

Omul pare o movilă de zăpadă ce se mişcă.
Nu ştii către care ţintă şi cu ce idee 'n minte,
Dar se duce înainte!

Satul tot fumează-alene de prin coşurile-i multe,
Iar prin fum se 'nalţă visuri şi poveşti din altă vreme
Se deşiră de pe gheme.

Urlet lung şi plin de groază, de prin nu ştiu care parte,
Cere sânge, cere hrană şi menirea lui să-şi facă,
In această iarnă seacă.

Inchid soba, pun zăvorul şi mi-astup cu mâna ochii,
Să n'aud ce face omul albit tot de fulgi de pene,
Rătăcit prin largi troene.

Ioan Diaconu

Din stânga și din dreapta

67.

De după parapetul din creștetul Tâmpei, într'o dup'amează târzie, îmi hrăniam lăcomia ochilor scormonitori de frumuseți vechi și, totuși, mereu nouă.

Cucernici, cu capetele descoperite, în liniștea divină a amurgului de toamnă, munții, — întunec condensat în adâncurile zării — își înalță spre abisurile tăriilor încă timid înstelate, rugăciunea de seara. Intreaga natură, pradă par'că gândurilor, privește înduioșată spre Asfințit, la pleoapa roșie a ochiului ceresc ce se închidea. Numai Brașovul freamătă în fundul prăpastiei, străpuns de țipetele claxoanelor și bombardat în coaste de dangătul auitor al uriașului clopot din turnul Bisericii Negre. Și alungate de zăbranicul care prinde a învălui încremenitele valuri diluviene ale depărtărilor, luminile ochilor își pornesc colindatul pe străzile punctate de sorii în miniatură care izvorăsc subit din umbrele înserării. Și cu toate că paianginii nopții țes printre becuri pânze tot mai dese, ochiul identifică încă clădirile în care am stat vreodată eu sau cunoscuți de-ai mei, casele în care odinioară se răsfăța belșugul și râdea mulțumirea înaintașilor și 'n care azi răsună alte limbi, ale altor proprietari.

Cum mă uit la ele, par'că văd deschizându-se în preajma lor morminte inundate de bălării, din care răzbat imputări aspre pentru cei ce n'au știut chivernisi avutul lăsat lor moștenire.

Uite, de-o pildă, frumoasele case cu etaj ale fostului negustor Mihalache Stănescu, cele ale lui Const. I. Săcăreanu, fostul prefect dela 1848, ale lui Ioan Bidu, I. T. Boombăn, D. Ionciovici — toate acestea numai în Piața de zarzavat — sau, trecând în Str. Orfanilor (azi a Mureșenilor), casele lui Ioan Bucur Popovici, I. T. Popovici, Gh. G. Ioan, Pruncu, Ioan G. Ioan, N. Bărbuceanu etc. — toate încăpute pe mâni străine.

Și dus de valul amintirilor, mă pomenesc la sfârșitul veacului trecut, urcând în localul *Casinei Române*, de-asupra farmaciei „La Urs“ (Str. Hirscher colț cu a Mureșenilor), odinioară casa lui Bucur Pop, apoi a fiului său Gheorghe B. Pop, iar în

vremea de care povestesc eu, a proprietarului farmaciei din parter,— un Sas.

Ca să nu mai văd mărturiile acestui dureros deficit național, închid ochii, căutând să retrăesc cu ajutorul amintirii una din neuitatele după-amiezi din vechea Casină, pe care cei de azi nu le mai pot înlocui oricât s'ar căzni. Lipsesc și firile vesele, privilegiate, de atunci, ale umorului, și atmosfera caldă familiară, pe care o alimentau prietenii sincere, elemente de coeziune socială, a căror sămânță par'c'a pierit odată cu ele.

Revăd, după perdeaua pleoapelor, în camera din fund (spre Str. Hirscher), masa lungă cu ziare prinse'n rame de trestie, pe perețele dinspre Tâmpa tabloul încruntatului erou dela Călugăreni ¹⁾ și la masă, în orele de după prânz, cu statura-i erculeană pe și mai încruntatul tribun dela 1848 Axentie Severu. Și tresar și azi, cum am tresărit într'o zi din acea vreme, când bătrânul tribun, sub impresia celor cetite într'un ziar despre atrocitățile Ungurilor față de Români, în niște alegeri, săltă de-o schioapă ziarele de pe masă cu buzduganul pumnului său de fier, par'c'ar fi voit să sfărâme o duzină de țeste, în vreme ce printre dinții încheștați auzii, șuerat: „...Sângele lor de mișei...“

Il văd și pe Moș Corbu²⁾ cum, înainte de a-i sosi partnerul de „66“, „asimilează“ — cum obicinuia să spună glumețul avocat Alexandru Străvoiu — parastasele (Moș Corbu era și cântăreț de strană în Biserica Sf. Adormiri din Cetate) cu cerbicea moale și cu capul bălălăind ca o salcie pletoasă de-asupra unui ziar, de obicei de-asupra Tribunei din Arad.

Și 'n vreme ce unii cetesc, alții împopulează sala din colț, a biliardului, în jurul căruia trei mese își așteaptă mușteriii, cu tablile curate și cu creta ascuțită pe ele.

La cea dintâi, dinspre sala de lectură, un simpatic uriaș cu voce de buhaiu și cu cafeluța turcească dinainte, își așteaptă deja adversarul. Și când acesta deschide ușa, dialogul introductiv și pornește:

1) Un tablou de 8 urme înălțime și 6 lățime, cusut la gherghef de d-șoara Susana Molnar din Cluj pentru cea dintâi expoziție românească organizată de Brașoveni cu ocazia adunării generale din 1862 a „Asociațiunii“. Azi, tabloul e în posesia Muzeului Astreii din Sibiu.

2) Zosim Butnariu, învățător.

— Unde umbli, stimabile, de ne faci să așteptăm atâta? — îl iau în primire chibiții care, frecându-și mânilor, ca negustorul în vederea unui alișveris, încep să se adune în jurul mesei.

— Haide mai repede, Frumuzache, că mi se răcește cafeaua! — adaogă vocea de buhaiu a simpaticului avocat Octavian Sorescu, căci el e uriașul cu abdomen de cardinal. — Voia să-mi plătească „Văru“¹⁾ cafeaua, da i-am spus că-s arvunit.

— Pe semne vrei să plătești două.

— Dacă te-o ajuta norocu...

— Și știința!... — adaogă un chibiț.

— Știința e marfă rară pe la dumnealor, — îl pișcă un alt chibiț.

— Vom vedea la urmă unde-i mai rară: la noi ori pe la d-voastră, — se improvizează altul avocat al părții adverse.

Și în timp ce „adversarul“ își ia locul, avocatul Sorescu, ca să nu-l mai opăcească 'n cursul jocului, deșertează turceasca fierbinte în paharul cu apă rece, dând drumul miș-mașului, dintr'o dușcă, pe jilipul gâtului. Apoi, punctat de observații, de cicăleli, de continue hârțueli, jocul începe.

— Da mai jucăm ori plecăm? — întreabă dela o vreme Sorescu, părându-i prea lungă pauza de gândire a partnerului.

— Noi nu ne bizuim pe noroc, stimabile, — îl temperează adversarul.

— Da, mă rog, aș vrea să știu eu cu cine joc? — întreabă iarăși cel dintâi când sugestiile chibiților contrari găesc ascultare.

— Aha, asta 'nsemnează că l-ai atins pe stimabilul unde-l doare, — spune, vădit satisfăcut, cel cu sugestia.

— Doare-nedoare, da eu nu pot juca c'o sută de inși...

— O su-tă-ăă!... Și întorcându-se către ceilalți cointeresați: Și asta o spune cel care adineaori se lăuda cu monopolul științei! Sireaca știință!...

— N'ar strica mai multă treabă și mai puțină gură, că ne-apucă seara, — îi mai taie din elan celălalt.

La sfârșit, Nicolae (intendentul), care încă-și are simpatiile lui, în timp ce șterge masa și strânge ceștile de cafea, privind pe

¹⁾ „Văru“ era Nic. Bărbuceanu.

furiș la cei din jur, consolează pe cel rămas cu cărțile'n mână (nu știu dac'ați observat-o, că cel bătut întotdeauna rămâne cu cărțile 'n mână).¹⁾

— Se 'ntâmplă. Ce să-i faci?...

— La masa a doua, Valer Ūvegeș¹⁾ îl „freacă“ pe Moș Corbu. Ultimul are de chibiș pe Alecu Petric (un pensionar, fost funcționar al P. T. T.-ului din România de atunci), iar primul pe avocatul Iosif Pușcariu și pe țăranul Purcărea — cunoscut sub numele Niță Mamă — singurul reprezentant în Casină al portului național din Șchei.

Cicălelile nu lipsesc nici aici. Calul de bătae e Moș Corbu, iar tema: faimosul concert al acestuia la Brăila (despre care a mai fost vorba în paginile acestea), când, spun gurile rele, ca să scape teafăr de indignarea auditorului, a trebuit să spele putina pe o fereastră din dosul scenei.

— La cap! — opinează Conu Alecu (așa i se zicea), cu caimacul turceștii încă pe sfârcurile mustețelor în secere, cu sprâncenele ridicate și cu privirea fixând pe deasupra ochelarilor, când fantele de roșu de pe masă când dama din mâna lui Moș Corbu.

— Tot de-acolo, cu riga, să-i scoatem o măsea! — opinează din nou chibișul.

Moș Corbu se execută. Ūvegeș aruncă șaptelea.

— Inc'o măsea! — se înfierbântă Conu Alecu. Și Moș Corbu trage asul. Ūvegeș i-l curăță însă cu atout. Chibișul nu ținuse seamă de roșiile ieșite, fiind încredințat că adversarul mai are una.

— Mi se pare că măseaua vă privește, — observă Ūvegeș.

— Mai bine-ți ștergeai caimacul de pe mustețe decât să scoți măselele altora! — se'ntoarce, enervat, Moș Corbu, către sufleurul său.

— Nu te supăra. Rezonul jocului! — îl liniștei acesta, foarte calm, apăsând pe rând cu degetul arătător pe cele două jumătăți de mustețe și sorbind cu buza de jos caimacul de pe ele.

— Mersi coane Alecule, — i se adresează Ūvegeș, la sfârșitul jocului. Mi-ai făcut mare plăcere. Sunt la dispoziția dv. și mâne, dacă cumva....

¹⁾ Unguresc e numai numele, cel care-l purta era Român neaoș.

Moș Corbu, rămas cu cărțile 'n mână, cobori încruntat desișul negru al sprâncenelor, iar cu buza inferioară sburli 'n sus o pereche de mustețe afumate. Din tabăra adversă, râdea barba de patriarh a avocatului Pușcariu și cea à la Kossuth a lui Niță Mamă.

La a treia masă, profesorul Bunea, improvizând din picioarele-i distanțate un arc de triumf, cu bărbia vârită în dosul unui guler scrobît și cu mâinile'n pantaloni, dirijează, dela o 'nălțime de doi metri, o partidă de *dardel*. Zic: cu mâinile'n pantaloni, fiindcă smulgerea cărții din mâna jucătorului — a cărții cu care *bate* sau *iese* (vorba vine!) protejatul profesorului Bunea — e opera unei secunde doar... Și fiindcă jucătorului titular nu i se dă nici măcar răgazul de a se dumiri: de ce a trebuit „să bată” sau „să iese” așa și nu *altfel*, încep protestele și ambiționările:

— Da bine Corbule, ce ești tu: *pictus masculus*? — îl întărită un chibiț colțos. (Uitasem să spun că după terminarea partidei dela masa a doua, Ūvegeș îl împrumută pe Moș Corbu lui Văru pentru luare în antrepriză).

— Manechină să țină 'n mână cărțile altuia? — alt chibiț care „se identifică” cu el.

— Să mă lași în pace! — Corbu, energic, către Bunea.

— Paperlapap!

— Nici un paperlapap!

— Pa-per-la-pap! — repetă Bunea, desplicând vorba 'n silabele-i componente.

— Eu nu m'amestec în jocurile tale. Nici tu n'ai...

— Atât ți-ar mai trebui! — chibiții, de-odată, hohotind.

— Haide numai hai! Vorbele pe urmă, fapta acum. Uite că adversarul așteaptă ca pe spini, — Bunea către „formalizatul” jucător.

— M'așteaptă pe mine, nu pe tine..., — ripostează Moș Corbu.

Bunea însă, nerăbdător, i-a și smuls din mână altă carte.

— Ich kenne schon meine Pappenheimer! Acum să te văd pe unde scoți cămașa, stimabile, — se agită chibițul, întinzându-se, peste capul lui Moș Corbu, până'n lotul adversarului și ciocnind nervos cartea cu degetul, sub nasul Vărului.

Văru, fiind cartea bine trasă, se *formalizează* și el, așează cărțile pachet în mijlocul mesei și cu policarul și arătătorul drepte suport al mustețelor cărunte, se imobilizează.

Șan'i (adv. Alex. Străvoiu), înțelegând gestul, ca să atenueze încordarea intervenită, de jos, de unde ședea, încumetându-și privirea spre regiunile în care respira, în picioare, chibițul nedisciplinabil Bunea, riscă întrebarea :

— Da' p'acolo pe sus pe la dv. ce vremuri umblă?...

Întrebarea diluează supărarea și râsul chibiților readuce destinderea.

— Da' azi e sărbătoare? — i se descleștează gura Vărului.

— De ce să fie sărbătoare? — îl antrenează Ūvegeș.

Profesorul Bunea, care cunoștea concluzia la care voia s'ajungă Văru (de ce, adecă, nu e la școală pe vremea aceea), i-o ia 'nainte :

— Păi nu vezi că-s măcelăriile 'nchise? (Văru era măcelar).

Ūvegeș, par'c'ar fi fost el cel vizat, sare repede în apărarea Vărului, nu cumva să se stingă focul abia ațâțat.

— Adecă cum?... Te scoli cu noaptea 'n cap, ca să poți fi la *scaun* când vine servitoarea profesorului Bunea după carne și să n'ai și tu un-ceas-două de odihnă la ameazi?

Dreptu' ăsta nu-l au decât profesorii — se avântă Văru. Vacanță, câtă vreau; slujba, se vede.... că iaca-i un fârtal la patru și nu poți juca un dardel fără ei. Și leafa....

— Leafa-i leafă... — întregește Ūvegeș, satisfăcut de revirimentul cointeresării întregei asistențe.

— Adevărat... Eu mă tot mir cum de nu vă faceți toți profesori și vă mai chinuiți pe la *scaune* și pe la *tarabe*... — le taie, elanul, ca un călcat pe bătături, profesorul Socaciu.

Ca să atenueze efectul dușului aplicat de Țara (așa i se zicea lui Socaciu) — și 'n Casina veche, după fiecare mușcătură se găsia creștinul cu oblojala la 'ndemână, care să facă pe sora de caritate — unul dintre cei care se știa cu musca pe căciulă, schimbă macazul conversației adresându-se lui Ūvegeș :

— Și cum e aia cu „Kinstleru“, măi Valer?

Ūvegeș, care prinse intenția întrebării și care încă era bucurios să nu rămână nimenea șifonat, în dauna bunei dispoziții,

pe urma bobârnacului administrat de prof. Socaciu, fu gata cu reîmprospătarea întâmplării.

— Păi cum să fie?... Un jerpelit, cu aiere însă, făcea pe martorul într'un proces. — Was sind Sie? - îl întreabă judecătorul. — *Kinstler*, - răspunde grav interogatul. — Was für ein „Kinstler“? - întreabă în continuare magistratul, intrigat de nepotrivirea dintre înfățișarea și profesiunea martorului. — *Parapliemacher*, - răspunde, mândru, Kinstlerul. — Was?... Parapliemacher? — Iawohl... — Ist das auch eine Kunst? - îl ia'n zeflema judecătorul, schițând un zâmbet ironic.

„Kinstlerul“ însă, atins la ighemonicon, ridică semeț capul și înfruntând privirea malițioasă a magistratului: — No machen Sie einmal einen Paraplie, wenn das keine Kunst ist!

Râd toți. Râde și Văru, râde și Țara.... *Șmacul* observației celui din urmă a fost neutralizat. Atmosfera caldă, de voie bună, a fost salvată.

— Plata!... — strigă apoi Ūvegeș, după-ce-și mai lunecă odată degetele de-alungul mustețelor frumos arcuite.

— Ce-ați avut? — intendentul către el.

— Ce să am? O cafeluță, un biliard și-o sticlă de bere.

— 52.

— Pă ce domnule?... Pă ce? - Ūvegeș, răstit. În fața intendentului se 'ngână jignirea cu forțarea de-a zâmbi. Ceilalți însă își dau coate și râd.

— Știi ce-a păjit țalu' dintr'un restaurant din București, care încă făcuse socoteala ca d-ta? — îi spune Ūvegeș, serios, intendentului.

— Știu dacă mi-ți spune.

— Un consumator chemase țalu'. — Ce-ați avut, Vă rog? - întreabă acesta cu creionul deasupra blocului.

— Și mușteriu 'ncepe să 'nșire cele consumate, iar țalu' să noteze. — O țuiculiță. — Mda... - țalu', notând. — Un nisetru la grătar. — Mda... — Ei, ce-am mai avut? Da...: o rață pă varză. — Mda... — Și niște păpănași. — Mda.. Altceva? Da' nu-i de-a-juns, dom'le? Vrei să mă desbraci până la piele?... — Ceva băuturistică? A da... o juma' de Odobestii... — Par'c'ați avut și niște icreșoare. — Desigur. Uite, dom'le, cât p'aci să uit de ele. —

Cafeluță?... — Firește. Aia se'nțelege dela sine. — Supă, ciorbă?...
— Fugi dom'le. Cu stomacul meu dilatat?!

Țalul, trăgând dungă și sumând : 4 lei 55 bani.

— Pă ce, dom'le, pă ce? - se răstește mușteriu la țal. — Să le luăm, Vă rog, pă rând! - acesta, calm. — Să le luăm, dom'le! — O țuculiță 10 bani, - începe d'acapo țalul. — Ei, o țuculiță.... - mușteriu, după el, îndoinde de fiecare aprobare câte-un deget dela mâna stângă. — Un nisetru la grătar, 1 leu — Ei, un nisetru la grătar... — Un boboc pă varză, 1.50. — Ei un boboc pă varză... — Păpănași, 50 bani. — Ei păpănași... — O jumate Odobești, 25 hani. — Ei, o jumate Odobești... — Icre negre, 1 leu — Ei, icre negre... — O cafeluță, 2) bani. — Ei, o cafeluță... Țalul, sumând: 10, 1.10, 2.60, 3.10, 3.35, 4.35 : 4.55¹⁾

— Da pă ce dom'le, pă ce? - mușteriu, din nou, și mai indignat de socoteala țalului.

Abia acum prinse intendentul noima întrebării adresate lui „Pă ce, dom'le, pă ce?...“ Lui Ūvegeș îi trebuia un fir de care să-și mai poată înnodea, înainte de plecare, povestirea unei scene la care asistase și pe care, ori de câte ori o povestia, stărnia mare haz.

În timpul acesta, cei dela celelalte mese, se repartizară parte în jurul biliardului, parte pe la mesele din camera vecină, unde pe la ora 5 se înjghebează jocurile de mai mare interes; preferanțul, fărbelul... Doar bătrânul Niță Mană (Purcărea) de mai continuă la o masă să șopotească ce descifrează pe'ndelete din paginile ziarului pe care nu-l lăsase din mână nici în timpul „duelului“ dintre V. Ūvegeș și Moș Corbu. Iar la cealaltă masă liberă, profesorul I. C. Panțu, dupăce-și băuse cafeluța și răsfoise ziarele din „Sala de lectură“, gânditor, își răsucește și desrăsucește mustața și barbișonul.

Intendentul, văzându-l singur, folosește ocazia de-a se lămuri asupra unei vechi nedumeriri.

— Domnule *profesăr* — întreabă mai cu fereală, să nu audă și alții, — umblând prin podu' casii, am dat de o tablă pe care

1) Sumă ridicolă azi; nu însă în vremea aceea. Și restaurantul Dumitrescu, unde s'a petrecut scena, era unul dintre cele mai scumpe restaurante.

e zugrăvită o pasăre de care n'am văzut pe la noi. E ca o găscă de mare, da are ciocu' mai lung și su' el o gușe... Ce fel de pasăre poate fi?

Profesorul Panțu, care înțelesese 'ndată că e vorba de vechea firmă a farmaciei din parterul aceluiași edificiu („La Pelican“), în vreme ce prin răsucirea și desrăsucirea musteței părea a masca un zâmbet indiscret, îl lămurește, foarte serios:

— Trebuie să fie o găscă de Zărnești.¹⁾

Noroc că, în urma precauțiunii intendentului de a fi întrebat într'un moment când nu erau urechi prin apropiere, n'a auzit nimenea deslușirea, altfel vai de pielea lui.

Atenția generală era însă acum concentrată asupra unei partide de biliard: o răfuială între doi vechi adversari, — cei care se răsboiseră mai adineaori la masa a doua. Cel umilit acolo, căuta acum aici o revanșă.

Chibiți, tot Conu Alecu, dar în picioare. Se balansează tacticos de pe botul ghetelor pe tocuri și invers, urmărind jocul când cu bărbia 'n piept și cu privirea repezită printre sprâncene și ochelari, când cu capul îndoit puținel înapoi și cu privirea lunecând pe biliard pe sub ochelari.

— Duplè!.. Triplè!.. Cvarț!... Sitzer!.. Nachlaufer!.. Recuzé!.. Triplè-buzera!... — își avansează chibiții sfatul și cunoștințele, fără ca fețele celor din jur să înregistreze vre-o schimbare. Când încep însă să alerge privirile Conului Alecu dela jucător la bile și dela bile la jucător și când pornesc „ordinele“ lui originale: „La mir!... Peste bot!.. Peste fălci!... Turcește!...“, — fețele se dilatează și ordinele se multiplică în comandă colectivă, răbufnind din gură'n gură, și din părete'n părete: La mir!... Peste bot!.. Peste fălci!... Turcește!...

Intervenția conului Alecu constituia o infuzie de inviorare nu numai prin originalitatea expresiilor sale românești cu care înlocuia pe cele germane și franceze, ci și prin contrastul seriozității care-l caracteriza (nu l-am văzut niciodată zâmbind, necum râzând) și pe care-o păstra și în cea mai hilariantă atmosferă. Era de-a-juns, când ceilalți își ștergeau lacrimile în care li se revărsa

1) Nu știu dacă se mai menține, dar pe vremea aceea Zărneștii aveau faima că adăpostesc mulți gușași.

prea-plinul buneii dispoziții, să-ți arunci ochii la fața lui imper-turbabilă, lungită de seriozitate, la privirea-i piezișe strecurată prin tufișul sprâncenelor, la pendularea lui de pe vârful încălțămintelor pe tocuri și invers, ca răsul să erupă cu forță și mai iresistibilă.

— Bine-ai venit Frumuzache! Felicitările mele!.. — se aude de-odată glasul, ca pornit din cavitatea unui butoiu al avocatului Sorescu, pe cât de mare dușman al fariseismului, pe atât de neacoperit în exprimarea gândurilor sale.¹⁾

— Dac'aș ști și eu : pentru ce? — răspunde, curios de moti-vul felicitărilor, cel acostat, care tocmai intra în sală.

— Ți-am văzut cocoana... Să-ți trăiască!.. Vizatul, om cu o casă de copii, n'are nevoie de alte precizii. Increțind fruntea și încercându-și tăria unghiilor în epiderma scâfârliei — ca omul care ar fi renunțat bucuros la fericirea pe care o viza felicitarea — *fericire* de care-l împărtășise Cerul, de altfel, din belșug, și pe felicitator, riscă cu gura de jumătate :

¹⁾ Un caz din cele multe.

Intr'o seară, după ce se 'nchegase societatea și intraseră în funcție cele 32 de foite, își făcu apariția în Casină un oaspe în reverenți, cu brău roșu. Era asesorul consistorial și totodată profesor la Seminarul Andreian din Sibiu, G... Cu majoritatea celor prezenți se cunoștea. — Bine-ați venit pe la noi., — ai casei către el. — Bine V'am găsit..., — el către ai casei. — Ian poftim și luați loc. — Mulțumesc, dar îngăduiți-mi întâiu, Vă rog, să fac cunoștință cu domnii pe care n'am avut încă ocaziune să-i cunosc.

Intre aceștia era și avocatul Sorescu, care, împreună cu părintele Va-sile Voinea și profesorul Lazăr Nastasi, era tocmai cu mâinile 'n aluat. Când auzi numele *Sorescu*, din fața Sf. Sale radie o mare bucurie.

— D-ta ești vestitul avocat Sorescu ?

— ?!

— Cel neîntrecut în glume piperate... — Ți-a mers vestea peste nouă mări și nouă țări!

Fața rotundă a lui Sorescu se lungi de-un cot. Iși strânse cu dreapta evantaliul cărților din stânga și privi nedumerit la cei din jur.

— Ce bine-mi pare că am norocul să Te cunosc și personal, că din auzite te cunosc de mult, — continuă brăul roșu să-și exteriorizeze bucuria prezentării. Apoi, fără să se gândească la ce ar putea urma, dădu buzna :

— Ian mai spune vr'una d'ălea *saftoșe*, să rād și eu!..

Sorescu își desfăcu iarăși cărțile'n evantaliu, apoi frecându-și cu dreapta miriștea bărbii, îl mirui drept între sprânceue :

Dac'aș ști măcar : e vorba numai de unul sau iar o să mă lovească bogdaprostea unei perechi (mai avusese gemeni).

— Nimic mai ușor de aflat.. — glăsuște avocatul Sorescu.

— Tare-aș dori să cunosc și eu secretul acestui diagnostic, — își exprimă curiozitatea capul spornicei familii.

— Diagnostic sigur, fără greș și... fără cheltuială cu doctori.

— Zi!...

— Pui urechea și... de-i auzi vorbind, te poți pregăti pentru două locuri în leagăn și-un îndoit număr de scutece.

Hohotul stârnit de neașteptatul procedeu al improvizatului doctor e covârșit însă de cântarea, în cor, care ridică tavanul din odaia vecină.

Și pe Og, împăratul Vasanilor,

Aliluia...

Că în veci e mila Lui.

Aliluia, aliluia, aliluia....

Toată lumea năvălește în jurul mesei de preferanț, în fruntea căreia profesorul Pandelescu Dima, cu zâmbetul unui septuagenar cu pirostriile cununiei pe cap, e investit cu insigniul „Bürgermeisterilor“: — un lanț gros cu un lăcat greu — în vreme ce ceilalți parteneri (părintele Vasile Saftu, directorul Virgil Onișiu și profesorul Petru Roșca) proslăvesc, dirijați de cel dintâi, bucuria zilei: căderea lui Pandelescu Dima la cel mai mare joc, la „mizer“ — cădere ce nu scăpa niciodată de această spectaculoasă ceremonie, la care participa întreaga asistență. Atârănarea lanțului, de câteva kilograme, de gâtul celui „trântit“, alcătuia întotdeauna punctul culminant al buneii dispoziții.

— „Mă uit, Părinte. că ești străin aici, că zău de nu Ți-aș spune să...“ Fața părintelui asesor se făcu mai galbănă ca pânda Billroth. Protopopul Voinea se lupta eroic să nu jignească și el oaspetele camarad cu hohotul care-i gălgăia în cerul gurii. Nastasi cu mukul Țigării strâns între policar și inelar, cu sprâncenele ridicate 'n mijlocul frunții, prinse a bățai repede din picior. Profesorului Aurel Ciortea, care se sălta de pe-un picior pe celalalt, i se risipi pe jos tutunul de pe foiță, iar miopul Tit Liviu Blaga, din dosul ochelarilor în care-i jucau schinteierile pupilelor, pufni ca dintr'un cazan sub presiune: — „Poc Lizi!...“ — Ceilalți, în camerele vecine, unde o tuliseră, se luptau să nu se 'nnece pe uscat.

O detunătură de armă lasă, brusc, cortina asupra trecutului, redându-mă prezentului. Redeschid ochii și călăuzit, în bezna care mă înconjoară, de lampa de buzunar, cobor cu grije serpentinele masivului pietros, spre clădirea ce-mi prilejuise retrăirea după amiezilor care, deși scurse de mult pe alvia vremii fără zăbavă, chemate de agenți externi, revin cu toată lumina și cu toată caldă lor atmosferă de odinioară pe ecranul sufletului nostalgic, cu toți cei care le-au făcut neuitate și de-atâtea ori dorite.

Și uite-așa se 'ntâmplă când lași frâu liber amintirilor: pornești în excursie pe Tâmpa și te pomenești în etajul farmaciei „La Urs“, la sfârșitul veacului trecut, în Casina care tocmai acum își serbează centenarul existenței. Dar nu mi-a părut rău. Ceeace nu pot însă afirma și despre cetitorii acestor rânduri.

S. Tamba

Dări de seamă

Al. Lascarov-Moldovanu: *Flori creștine*. București 1935.
Tip. „Cugetarea”. Pp. 205. Lei 30.—

Noul volum al d-lui Al. Lascarov-Moldovanu e o binefăcătoare revărsare de bunătate, de altruism, de adevărat creștinească dragoste de semenii săi. — Sunt 82 de bucăți, luminând, prin exemplificări scurte, tot atâtea fațete, resorturi, păcate ale sufletului omenesc. Și toate aceste 82 de frânturi de viață par'c'ar spune: Nimic peste *credință*! Numai credința poate servi de ancoră mântuitoare sufletului vânzolit de furtuna patimilor. Numai cu ea și prin ea ne putem mântui de metehnele și păcatele care ne otrăvesc viața, numai cu ea și prin ea ne putem îndrepta și apropia de Cel care e întruparea desăvârșită a ei. Căci unde e credință e și *iubire*. Și unde e iubire, sunt de toate: și răbdare, și stăpânire de sine, și înțelegere a sufletului deaproapelui și, cu aceasta, milă, și îngăduință, și iertare, și spirit de jertfă. Și unde sunt acestea, nu se poate să nu fie și mulțumire sufletească, satisfacția faptei bune. De aceea, numai făcând iubirea stăpână asupra por-nirilor care ne împing orbește spre abisul păcatului, ne vom putea spune — fără să ne mințim și fără să mințim pe alții — *creștini*.

Apărute în preajma sărbătoarei Nașterii Domnului, „Florile creștine” iau semnificația unei ofrande aduse Celui care e idealul tuturor virtuților creștinești. Ele constituie încă una din cărțile care ar trebui tipărite în câteva sute de mii de exemplare și răspândită, pe un preț minimal, până 'n ultimele cătune ale țării. Câștigul? În tot cazul neasămănat mai mare decât pe urma multor mii de predici în care nu simți pulsând nici suflet, nici inimă, fiindcă sunt absente.

Unde e fundația, unde e mecenatele care să ajute la răspândirea acestor binecuvântate pagini, menite să potolească patimi, să îdulcească mâni, să rușineze dușmăni și bătărași, să miște inimi, să usuce lacrimi, să întărească credințe, să înflorească nădejdi și, cu acestea, dragoste de viață, de oameni, de semenii noștri?

Eu, de câte ori deschid câte-o carte de-a lui Al. Lascarov-Moldovanu, am un regret, un sincer și mare regret: că nu avem suflete ca al lui — numai ca al lui — în slujba altarelor noastre. Ce duh întremător ar radia de pe amvoane, ce biserici vii, pline de conținut, ce limanuri înflorite de credința care înseninează și iubirea care încălzește și înobilează sufletul!....

V. Nistor: *Les cultes minoritaires et l'église orthodoxe roumaine dans le nouveau budget de la Roumanie.* (Extrait de la Revue de Transylvanie No. 1, 1935) Buc. 1935. Părintele consilier arhiep. din Sibiu Virgil Nistor, desvălește în această broșură de 36 pg., cu cifrele reci ale bugetelor Statului, reuacredință și, în consecință, temeiul care se poate pune pe lamentările și învinuirile ridicate de reprezentanții cultelor noastre minoritare și de cei care au tot interesul să-i susțină din afara frontierelor noastre, împotriva „vitregului“ lor tratament din partea Statului Român.

Răspunsul concludent al cifrelor, care pun pe autor la adăpost de bănuiala parțialității, va deschide, credem, ochii oamenilor de *bunăcredință* asupra realității. Căci pentru cei de *reacredință*, orice evidență e de prisos; ținta acestora nefiind stabilirea adevărului, ci permanentizarea unei atmosfere neprielnice și crearea cât mai multor puncte vulnerabile Statului Român : spin în ochii lor.

*

D-1 I. Mateiu, sub titlul *Insemnări bisericesti*, strânge într-o broșură de 22 pp. ceea ce a găsit notat pe diferitele cărți ale bisericii din Sebeșul de sus (ridicată în an. 1760, lărgită în 1910 și zugrăvită de Oprea Stan (Stanovici) din aceeași comună.

Apelul pe care-l adresează preoților de a culege și ei însemnările din bisericile lor, dacă nu l-ar justifica cu nimic d-l Mateiu, îl justifică îndeajuns paginile acestei broșuri, în care se găsesc atâtea informații de interes : sorgintea cărților care se foloseau în biserică, numele binefăcătorilor bisericii, al preoților care s'au succedat la altarul ei, vizite de capete încoronate prin partea locului, însemnări despre incendii catastrofale, războaie cu repercursiunea și urmările lor : foamete, molime...

Pentru ca apelul să nu sune în pustiu — cum se'ntâmplă cu astfel de apeluri — ar fi bine ca el să se prefacă'n *ordin al autorităților bisericesti*, — ordin de a cărui executare *să fie făcuți răspunzători toți slujitorii altarului*, întocmai ca și de averea bisericii, căci avere e și aceasta. Și cât mai repede, pânăce prin deteriorare și înlocuirea lor cu cele nouă nu dispar și puținele cărți vechi care mai sunt în ființă. Preoții care n'au atâta interes pentru trecutul bisericii în care oficiază, nu merită să-i calce pragul.

*

Dela intrunirea, in 1910, a bacalaureaților din 1895 (seria d-lui Sextil Pușcariu) și din 1900 (seria dd. Goga-Lupaș) ai lic. azi „A. Șaguna“, împreună cu o parte a corpului profesoral. Dela stânga la dreapta, *in picioare*: Ax. Banciu, prof., Ion Lupaș, † Dr. Al. Bogdan, prof., Dr. C. Lăcea, prof., N. Bogdan, prof., † P. Roșca, prof., Dr. I. Blaga, prof., † P. Dima, prof., † Dr. I. Bunea, prof., † V. Onițiu, dir. liceului, † T. L. Blaga, prof., † Gh. Dima, prof., A. Nistor, protopop, (Sf. Gheorghe), † Ip. Ilasievici, prof. și fost director, † A. Barseanu, prof., Sextil Pușcariu, V. Neguț, prof., Oct. Goga, Dr. I. Damian, avocat, † Dr. E. Dan, avocat, Iovian Moldovăz, avocat, N. Sulică, prof. *Jos*: I. Morariu, protopop, N. Furnică (prof. lic. Dr. I. Meșotă), † Traian Suciuc, (prof. în Brad), Dr. G. Gârda, avocat, Dr. V. Raicu, avocat, Dr. C. Moga, avocat, Dr. I. Maior, avocat.